

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

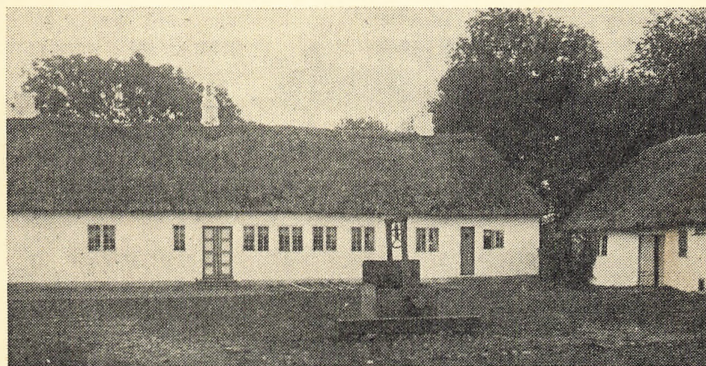
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Den gamle præstegård i Jebjerg med mossede tage, hvidkalkede længer – sulehus, hejsebrønd i gården, æblehave.

SIDSTE ÅRS LOKALLITTERATUR

50 års jubilæum festligholdt i Skive (A.O.F.) – Skive Folkeblad 21. januar 1974 s. 7.

Jeg ville gerne skrive en bog om Bøstrup – S. F. 22. juni 1974 s. 9.
Købte sig goodwill for messehagel i Estvad – S. F. 29. marts 1975 s. 16.

Skive fagbevægelsens repræsentanter i frihedsrådets lokalkomite måtte stå skoleret for partibosserne – S. F. 4. maj 1974 s. 20.

En erindring om Carl Hansen og Elin fra barndommen i Vinde – S. F. 5. april 1975 s. 10.

Var De med til husgerningsforsøg i skolen – S. F. 19. april 1975 s. 8.

Gammelt Skive-bogbinderi blev til moderne industri (Chr. Henriksen og søn) – F. O. orientering 5. marts 1974.

Han højnede musiklivet i Skive (musikdirektør J. Kamp Hansen) – S. F. 31. december 1974.

Skive-Karup å og dens miljø – S. F. 24. april 1974 s. 8.

Skives legater for små – S. F. 12. februar 1974 s. 5.

Murer- og tømrermestrene i Skive fejrer 75 års jubilæum – S. F. 19. januar 1974 s. 6.

Odgårdsvej (Om Per Odgaard) – S. F. 10. maj 1975 s. 18.

Odd Fellow logen i Skive bliver 60 – S. F. 12. november 1974.

Orkesterforeningen fejres med stort musikalsk opbud – S. F. 12. marts 1974 s. 8.

Skives første posthus måtte lukke efter 3 år – S. F. 23. december 1974 s. 5.

Med gåpost fra Viborg til Skive (Postjubilæum) – S. F. 23. december 1974 s. 9.

Fra aktiv landmand til aktiv pensionist (Emanuel Pedersen, Sejstrup) – S. F. 6. april 1974 s. 6.

Landsbysamfundet Resen forsvundet (Kr. Kristoffersen) – S. F. 9. november 1974 s. 16.

Ud at se med Sallingbanen – S. F. 27. april 1974 s. 4.

Gammel skibonit har efterladt sin by en stor billedsamling (bank-ass. C. V. Møller Hansen) – S. F. 27. april 1974 s. 5.

I det gamle Skive – Skive Bladet 13.-14. februar 1974.

Kender skibonitterne deres by? – S. F. 19. januar 1974 s. 1.

1800-tallets Skive emne ved sem. eks. – S. F. 2. marts 1974 s. 2.

Skive korn har 50 års jubilæum – Skive Dagblad 1975 s. 5.

90-årig svensker forærer Skive kommune to ejendomme i Adelgade (Holger Stjernholm, Gøteborg).

Skive korn har 50 års jubilæum – S. D. 16. april 1975 s. 5.

Ville ikke kaldes kunstner (Nanna Aakjær) – S. F. 19. januar 1974 s. 8.

Sjældne kalkmalerier fundet i Rønbjerg kirke – S. F. 27. februar 1975 s. 5.

Ørslevkloster skoles første degn fyret for druk og spil – S. F. 26. februar 1975.

SKIVEBOGEN 1975

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

66. bind 1975

Udgivet af
Historisk Samfund for Skive og Omegn

I Redaktionen:

Johs. Bang

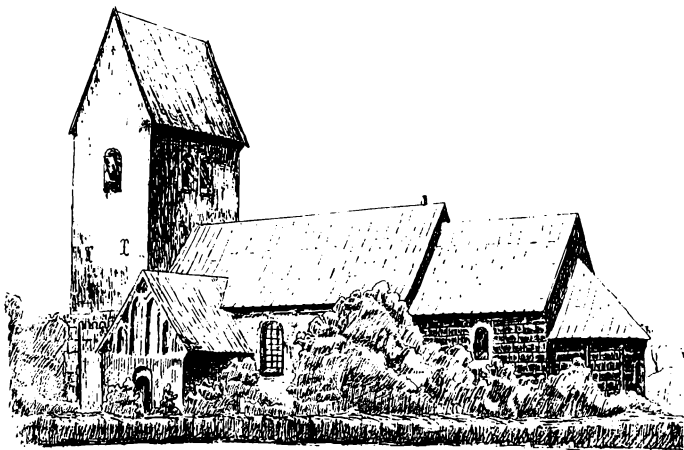
Karen Strøm Hansen

Kirsten Aakjær

Sv. Mortensen

Lihme kirke

Af fhv. førstelærer, museumsforstander *K. Enna Jensen*,
tidl. Lihme hovedskole

Lihme kirke, som fra gammel tid har heddet Skt. Vincinti kirke, er en mærkelig gammel kirke, som alene ved sit udseende adskiller sig fra de øvrige romanske kvaderstenskirker i Salling fra midten af det tolvte århundrede, og som ganske sikkert er Nørrejyllands ældste kirke.

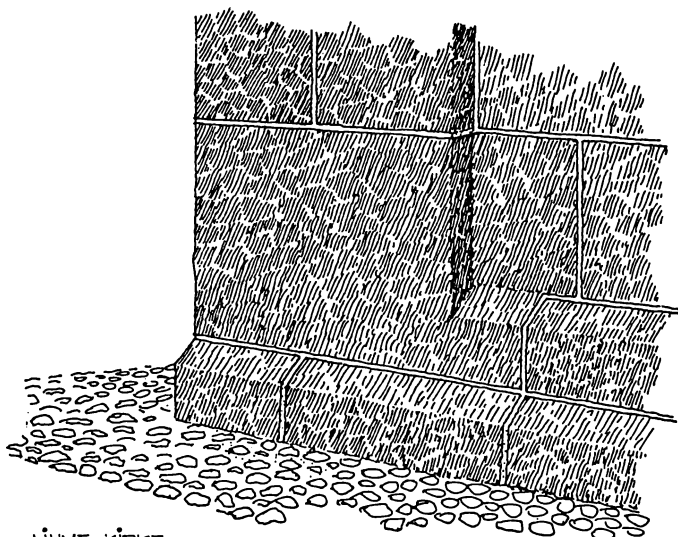
I de 40 år jeg har været lærer og kirkesanger i Lihme, har kirken været genstand for videnskabelig undersøgelse fra såvel dansk som i særlig grad fra engelsk side, idet mange engelske kirkearkæologer i dette tidsrum har besøgt kirken for at efterforske engelsk-normansk stilpåvirkning, dens alder og tilblivelse, der så nøje er knyttet til Danmarks sam-

hørighed med England i det ellefte århundrede, vikingetiden. Medens langt den største del af vore romanske granitkirker er opført i tiden fra ca. 1140–1190, altså i sidste halvdel af det 12. århundrede, må vi for Lihmes vedkommende noget længere tilbage i tiden, sandsynligvis helt tilbage til det ellefte århundredes slutning, omkr. 1070–90. Den ældste daterede kirke er som bekendt Gellerup kirke ved Herning, der bærer indskriften 1140, men den virker med sine regelmæssige, ligestore kvader mere „moderne“ end Lihme kirke.

England blev kristnet et par århundrede før Danmark og var langt fremme med kirkebyggeriet, og som et resultat af den vekselvirkning, der fandt sted mellem de to lande, medens de var forenede under samme konge, må man se de kirkebygninger, der under engelsk-normanisk stilpåvirkning rejste sig langs Limfjorden, som da var „porten“ til England. Det var jo her, de store vikingetogter mod England udgik fra. Det er derfor også ganske naturligt, at de modgående strømninger fra England, der var foran os i kristen kultur, har bundfældet sig langs Limfjorden. Spor af denne påvirkning finder vi f. eks. i Skarpsalling kirke ved Løgstør, Bejstrup kirke i Hanherred, Vor Frue i Ålborg m. fl., men mest gennemført ved den ældgamle kirke i Lihme i Vestsalling.

Vi står her over for en kirke, der ikke alene er en af vort lands ældste, men som også på mange måder er mere særprægt i sin bygningsmåde end de fleste andre romanske kirker. Bl. a. har den forhal mod vest med portal, hvor nu vinduet sidder. Her lægger man mærke til de store og små kvader, der ved hjørnelisenerne er indskåret så de passer med mønsteret, altså *træskærerarbejde i sten!* Det viser, at håndværkerne har været vant til at arbejde i træ, og at det er et af de første forsøg på at bygge en kirke i granit. Et andet interessant træk, der viser det første famlende forsøg på at bygge i sten, er valget af stenmateriale, idet der blandt kvaderne findes så uhåndterlige og meget hårde stenarter som kvarts og diabas. Senere hen bliver stenhuggerne så fornuftige at fylde dem i kirkegårdsdiget. Selve skibets mure er bygget af rå, d. v. s. utilhugget granit, der er nedlagt i

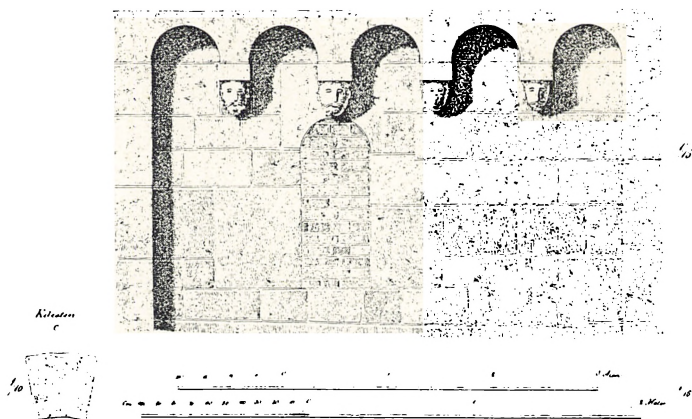

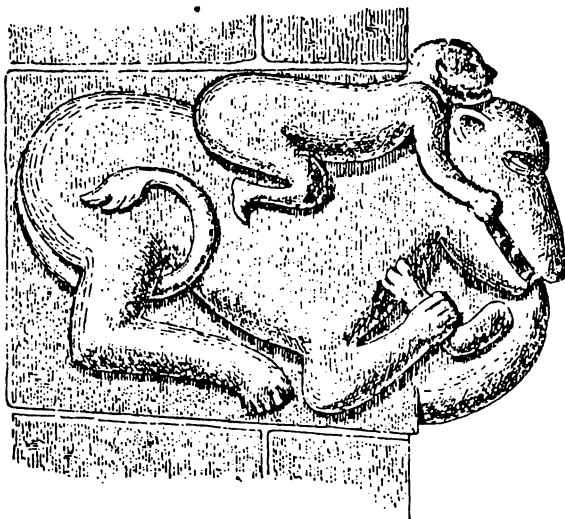
LIHME KIRKE,
NORD-VESTLIGE HJØRNE

ulæsket kalk, der er læsket på stedet, såkaldt „slået kalk“, atter et engelsk-normansk træk! I næsten 900 år står disse mure så lige og upåvirket af vejr og vind, som da de blev rejst for så længe siden. En tysk teknolog, der i 1937 besøgte kirken for at undersøge den „slåede kalk“ og om muligt at aflokke de gamle murermeesters hemmelighed, udtalte, at om 4–500 år, når mange betonkonstruktioner længst er smuldret, står disse mure lige uantastet! Skønt jeg kender de fleste af vore vest- og nordjyske kirker, har jeg aldrig set noget tilsvarende. De små runde marksten er lagt i skifter, og flere steder danner de „opus spicatum“, eller sildebensmønster – atter et engelsk-normansk træk!

Såvel forhal som skib, kor og apsis bærer præg af at være bygget samtidig, og der er intet hverken i det ydre eller indre i kirken, der viser andet. Forhallen har dobbelt skråkantsokkel, mens skib, kor og apsis har enkelt, men over-

kanten ligger i forskellig højde, således at skibets ligger under jordlinjen og apsis' er højest. På forhallen er der på hjørnerne brede lisener, således, at vestfacaden danner et stort felt, medens nord- og sydsiden ved lisener deles i to felter. Foroven afsluttes felterne med en buefrise, hvis kragsten bæres af mandehoveder, i nogle tilfælde med dobbelte hoveder. Ovenpå forhallen er der i en senere tid bygget et tårn med rektangulær grundflade. Det forekommer en, at overgangen mellem buefrisen og tårnet virker så underlig uafsluttet. Der mangler noget. Der må have været nogle profiler, der har dannet overgang. Ved et tilfælde fandtes de på herregården Kås! Herremanden, der i middelalderen var kirkeejer, har da han i 1635 opførte den nuværende hovedbygning taget kvaderne, som tårnet rimeligvis har været opført af, og brugt dem til grundmur til sin borg. Fra et teglværk ved Kås har herremanden så leveret mursten til tårnet i stedet. De profilerede karmsten, der sidder i trappen på nordsiden af tårnet på Kås viser, at de har haft en hel anden anvendelse. Om det så er i grebningen i kostalden finder man der sten, der har hørt kirken til!

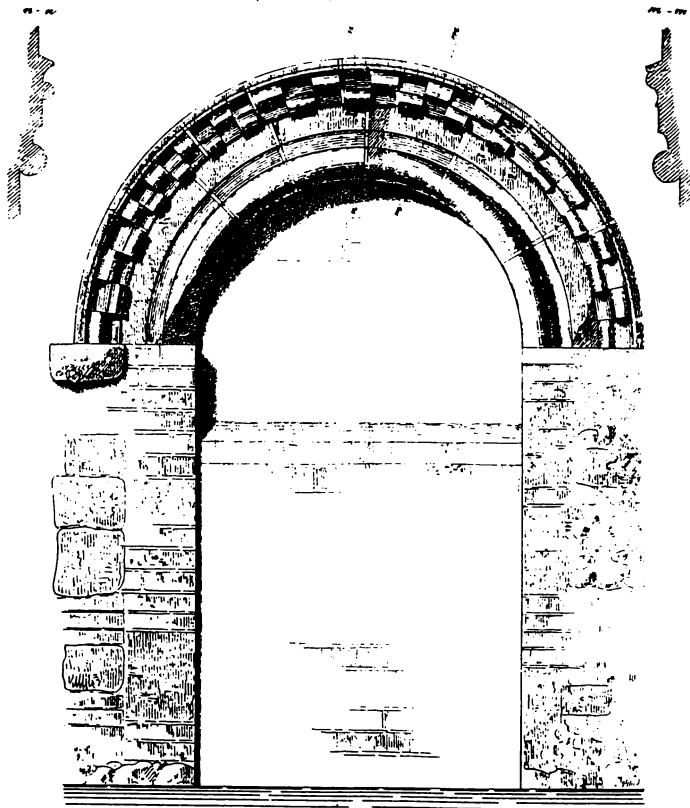
Går man en rundtur omkring kirken, lægger man mærke til andre interessante enkeltheder. På den halvrunde apsis, som sikkert har været noget højere, ses to halvsøjler, der

midt på skaffet har to halvrunde vingesten, der skulle holde søjlerne på plads. Man har været bange for, at det ikke kunne holde ellers! Atter træskærerarbejde i sten! På østenden af koret er der anbragt oppe under tagskægget to mærkelige stenfigurer, én i hver side. Den nordlige forestiller en løve og den anden et rovdyr, der er ifærd med at æde et menneske, hvis hovede allerede er inde i gabet, medens en menneskelig skikkelse ligger ovenpå dyret og søger at vriste gabet op og frelse den ulykkelige: Kirkens kamp for at frelse menneskene fra den onde. Men hvorfor er de nu anbragt netop på denne plads? Kirken er sikkert bygget som en afløser af en trækirke, der som regel havde et par bjælkehoveder, der var anbragt på skibets eller korets østside, og da man så byggede stenkirken, var det naturligt at anbringe bjælkehoveder dér. Igen et vidnesbyrd om kirkens høje alder.

På korets sydside findes en mærkelig tilmuret dør med ejendommelige karmsten i typisk vikingetids mønster: zikkaklinjer i kanten, en sløjfe foroven og et kors i midten. Sagskyndige mener, at ornamenteringen er jævaldrende med Jellingestenen. Den påfaldende lave dør lader formode, at dørtrinnet må siges længere nede skjult af jordsmonnet, og ved gravning ved muren viser det sig, at man skal ca. 80 cm ned for at nå grunden. I denne dybde støder vi på et fundament, der strækker sig i samme dybde tværs over kirkegården mod syd. Her lå der, hvor den ny kirkegård nu findes, en kannikegård, Lihmegård, som ejedes af domkapitlet ved Vor Frue kirke i Viborg, som også ejede Lihme kirke. Se iøvrigt Skive årbog, årgang 1926, 18. bind, dr. Marius Kristensen: „Fra Sallings ældste kirkehistorie“, og „Viborg domkirke med stad og stift i 800 år“, P. Severinsen, side 151. Lihmegård har nok været et sommeropholdssted for de Viborgkanniker fra domkapitlet, der var et samfund af præsteviede munke. Fundamentet er da resterne af den gang, der førte fra kannikegården over til kirken, hvor kannikerne har forrettet deres tidebønner.

Apsis (korrundingen) er heller ikke almindelig. To halv-

*Tilsvind Portul
paa Langhusets Vindside*

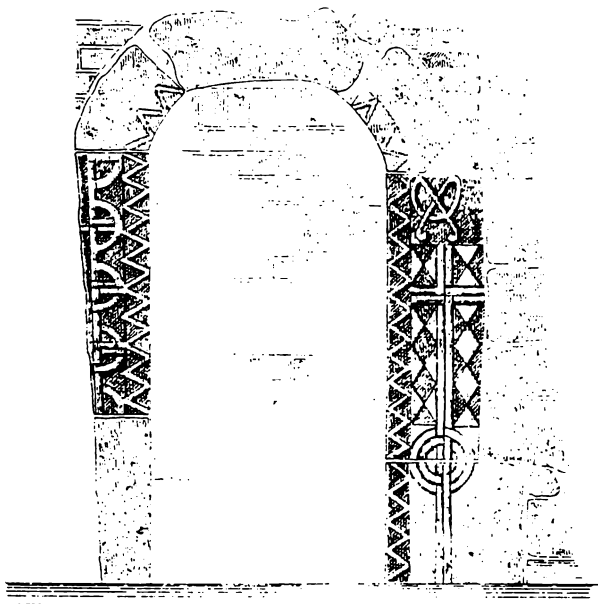
søjler med ualmindelige, smukt tilhugne baser, medens de oprindelige kapitæler mangler og er erstattet af groft tilhugne kvader, hvilket nok er sket, da man kortede apsiden ned ved at fjerne de øverste skifter. Her kommer et andet interessant engelsk-normansk træk for dagen, idet apsidens mure foroven krummer udad og danner, hvad engelske kirke-

arkæologer kalder en krone (Coronus). Da man for nogle år siden restaurerede kirken, havde mureren nær ødelagt denne ejendommelighed, idet han havde begyndt at tage de øverste skifter ned for at „rette op“, hvad der hældede ud, indtil en behjertet mand fik standset hærværket.

Betragter man forhallen fra nord- eller sydsiden, ses det tydeligt, at tårnet over forhallen har været kvadratisk og altså har gået længere mod øst og har dækket hele forhallen. Inde i kirken ses endnu rester af et par mægtige dobbeltbuer, der har båret tårnets østmur, og det har efter al sandsynlighed oprindeligt været opført af granitkvader, der endnu er bevaret i den nederste del af tårnet et godt stykke op over forhallen. Resten af kvaderne findes som nævnt under Kås' hovedbygning. I kirkegårdsdiget er der fundet kvader og brudstykker af buer, der sikkert engang har siddet i tårnet. Kirkens gamle *vievandskar*, der i den katolske tid var anbragt ved hovedindgangen i vest, blev naturligvis efter reformationen 1536 fjernet fra sin plads, men da man i 1929 foretog en udvidelse af kirkegården og ved den lejlighed flyttede det søndre kirkegårdsdige, kom det gamle vievandskar til syne, og det var nær blevet slået til skærver, hvis ikke en behjertet mand havde gjort læreren opmærksom på den mærkelige sten og derved reddet den fra tilintetgørelse. Den vil nu blive anbragt ved kirken.

Indgangen til kirken sker nu gennem våbenhuset og sydportalen (mændenes indgang). Våbenhuset har tidligere været gravkapel for herremanden, landsdommer, etatsråd Christoffer Bartholin, død 1714. Portalen har en smuk granitbue med kragsten, men er påfaldende lav, men herom senere. På skibets nordside finder man den tilmurede kvindernes portal, der er et enestående eksempel på engelsk-normansk stil, idet buen er udstyret med de såkaldte rullestave (roll-billets), et tandsnit og en rullestav, som også findes i lignende form på Vor Frue i Ålborg.

Går man ind ad den lave syddør i kirken, ser man straks, at rummet adskiller sig meget fra de senere romanske kirker, idet kirkerummet er højere, smallere og længere, et forhold

der fik nationalmuseets kirkearkitekt Mogens Clemmensen, der i 1937 restaurerede Spøttrup, men som ofte opholdt sig ved Lihme kirke, som han opmålte, til at udbryde: „Her har vi det gyldne snit“, d. v. s. de klassiske proportioner, som de ældre kirker var bygget i. Det viste sig dog, at ved en opmåling kom han til at mangle ca. 80 cm i højden. Det fik ham til at tumle med den tanke, at kirkens gamle gulv måtte findes længere nede under det nuværende gulv. En morgen i august, da ringeren havde ringet solen op, låste vi os derfor inde i kirken, tog fliserne op udfor kvindernes norddør og begyndte at grave, og virkelig! – i ca 80 cm dybde fandt vi kirkens gamle gulv, der her bestod af „stenpikning“, (som man ser det i kirken på Hjerl hede). Nu havde han de rig-

tige proportioner! Det forklarer også den lave indgangsdør og døren i koret til kannikegården. Hvad kan nu være årsag til, at det nuværende gulv ligger ca 80 cm højere end det gamle? Har der i tidens løb været foretaget begravelser inde i kirken, eller skyldes det, at jordsmonnet udenfor kirken gennem århundrederne er føjet op omkring bygningen, så man har villet bringe det indre i plan med det ydre? Det er i altfald et forhold, man har konstateret ved flere af vore middelalderlige kirker.

Ved samme lejlighed fandt Mogens Clemmensen i midten af forhallen og i samme dybde en stor sten, der har båret den meget store og sjældne døbefont, der her havde sin plads før reformationen, altså ved hovedindgangen. „Guds-husets dør er i vor dåb . . .“ (Grundtvig).

Her inde i forhallen, hvor nu orglet står, ser man tydeligt, at forhallens grundplan har været kvadratisk, og to bueslag på sidemurene i skibet viser tydeligt, hvortil forhallen har gået. Konstruerer man disse bueslag op, viser det sig, at der har været to portaler med en firkantet søjle i midten. Dens fundament fandtes også ved den omtalte gravning – 80 cm nede i det gamle gulv. Over disse to portaler har der nok været et galleri, der har båret tårnets østmur. Da man i sin tid tog tårnets kvadre til andet brug, er den nuværende portal blevet opført og den bærer nu tårnets østmur. At denne høje portal hører en senere tid til, ses deraf, at den i sig rummer teglsten, der først bliver rigtig almindelige i den gotiske tid.

Lad os begynde med koret. Det er langstrakt, men ikke helt rektangulært, idet det er en halv snes cm bredere fortil end bagtil, et forhold, som det har fælles med mange af vore romanske kvaderstens kirker. Det er ikke „byggesjusk“, men tjener et *akustisk formål*, idet man på et meget tidligt tidspunkt har opdaget, at helt parallelle murflader giver en rungende lyd, når der tales eller messes. Morsomt nok, at man i moderne radiostudier har taget de gamle bygmestres viden i anvendelse! Hvor nu alteret står, må lederen (domkapitles provst?) have haft sin plads, mens kannikerne under

tidebønnerne vel har haft deres pladser langs korets sidevægge ligesom hjemme i Viborg. Et ejendommeligt akustisk fænomen er bevaret fra den tid. Stiller man sig lige i centrum af apsishvælvingen, og andre anbringer sig langs korets vægge, vil ens tale forstærkes op, så den lyder så underlig nærværende, mens den afsvækkes nede i selve kirken. Pastor Severinsen, Bringstrup, gør i sin bog opmærksom på, at man derfor har kunnet holde gudstjeneste (messe) i selve kirken, mens der holdtes tidebønner i koret. Da man senere byggede hvælvinger over koret, har man i nogen grad forstyrret det akustiske forhold, men rådet bod herpå ved at anbringe de såkaldte „lydpotter“ i hvælvingen, der ses endnu. Foruden hullerne til de fire lydpotter ses endnu et hul i højre side af hvælvingen, hvor omkring der er malet et ansigt således, at hullet danner mundåbningen. Gennem denne åbning har i den katolske tid ført en klokkesnor op til den lille messeklokke, som man ringede med under messeofret, d. v. s. når brødet og vinen indviedes til at være Jesu legeme og blod. Klokken er der ikke mere, men det er tydeligt, at den har været der. I korets sydside kan man endnu se sporene af den omtalte kannikedør, der har ført over til kannikegården Lihmegård.

I begyndelsen af 1500-tallet er der blevet malet kalkmalerier på hvælvingerne. Midtfor ser man: Anno 1507 eller 09, det er noget utydeligt. Motiverne menes at stamme fra en irsk bønnebog. Der ses kors i båndsl yng, der muligvis er bispeinsignier, latinske indskrifter, der vanskelig lader sig tyde. Da dr. Marius Kristensen, Askov, i 1925 foretog en undersøgelse, måtte han give op og han konkluderede, at der manglede noget eller også var det galt restaureret. Toprosetten, de syv himle i to forskellige farver kunne tyde på, at der mangler et eller andet. Et djævleflæs på nordvestsiden er også gådefuldt. Alteret er et noget groft højrenæssancearbejde fra ca. 1600. Midterbillede: Jesu samtale med den samaritanske kvinde, en dårlig kopi. I vingerne Chr. Bartolin og hustrus våben. I frontespiciens top: den sejrende Kristus. Selve alterbordet er muret og pudset.

Døbefont

Kirkens fornemste klenodie er den store, sjældne døbefont med de mange indhuggede billeder i granitten.

Fonten, der sikkert er jævnaldrende med kirken, har gennem et hul i bunden afløb gennem fodstykket, så det indviede dåbsvand kunne blive på hellig grund. Selve billedfremstillingen på dens sider har været genstand for mange fortolkninger. Jeg skal nævne enkelte af dem. Den enestående billedfrise, der omkredser hele den store kumme, viser en rytter og hans hund, der jager en kronhjort, medens to geder æder af et træ, og en fugl ser ned på dem fra en kvist på en gren. En jæger, der bærer en krone, stikker en

løve med sin trefork, og en anden jæger bevæbnet med sværd og skjold kæmper med en vinget drage. På den modsatte side sidder et menneske inde i et hus og giver en gren til et andet menneske, der knæler foran ham. Mackeprang fortolker denne scene som en illustration til legenden om Adams død, fortalt af Pierre Comestor i hans bibelhistoriske „*Historia scholastica*“, som var velkendt i det 12. århundrede: da Adam lå på sit dødsleje, bad han Seth gå til paradiset for at hente ham en gren af livets træ. Seth tog af sted og en engel gav ham en gren af kundskabets træ på godt og ondt, som han bragte tilbage til Adam, som døde fredfyldt efter at have indåndet dens duft. Denne tolkning er baseret på den kendsgerning, at livets træ også er skildret. Jagtscenen er sandsynligvis ment at skulle illustrere det samme emne som sjælens evige skæbne og de farer, den kan komme ud for.

En anden fortolkning går ud på, at det skulle være den hellige jæger Skt. Eustachius, om hvem der fortælles, at han midt i en flok dyr så en stor og prægtig kronhjort, som han forfulgte gennem tykninger og over klipper. Endelig standsede hjorten, og midt i det herlige gevir lyste et kors med frelserens billede, og Kristus talte gennem dyrets mund: „Hvorfor forfølger du mig?“ Eustachius er en af de mange helgenskikkelser, som der ikke er nogen historisk fakta om. Han henføres til Rom i Trajans tid (98–117).

Flere andre tydinge har været foreslået, om det så er Regner Lodbjergs saga, hvad Worsåe mente, men det må absolut afvises. Hovedtemaet må være: den efter Gud tørstende sjæl, der forfølges af onde magter, idet sjælen gengives som en hjort.

I forhallen er bevaret to af de oprindelige vinduer, og betragter man karmene, kan man rigtig danne sig et billede af de kolossale murtykkelser. Vinduerne er meget smalle, så smalle, at intet menneske kan krybe igennem, og de sidder højt oppe, hvilket fortæller, at kirken i ufredstider, når sørøvere gik i land på kysterne, og krige hærgede landet, har tjent som beskyttelsesrum for sognefolkene, der her fandt et

sikkert tilflugtssted, når man lukkede portene. Vinduessmige-
gene i de højsiddende vinduer har også tjent dette formål,
hvis fjenden udefra med bue og pil eller kastespyd har villet
gøre de indesluttede i kirken fortræd, så har vinklerne i
karmsmigene forhindret, at der kunne gøres dem nævnevær-
dig skade. Kirken har med andre ord også tjent som en
fæstning.

Skal vi danne os et billede af, hvordan skibet, hvor menig-
heden havde sin plads, har set ud i den katolske tid før 1536,
da den var en messekirke, må vi tænke os stolestaderne og
prædikestolen fjernede. Ved kvindernes side (nordsiden) har
der måske langs væggen været en bænk, hvor kvinder med
småbørn har kunnet sidde, men ellers stod man op eller
knælede ned på det stenpikkede gulv under messen. På
triumvæggen har der nok på begge sider været sidealtre,
hvorfra præsten har læst den latinske messe.

Efter reformationen, da kirken forandredes fra at være en
messekirke til en prædikekirke, hvor evangeliets forkyndelse
blev det væsentlige i gudstjenesten, foretoges der visse æn-
dringer i kirkens indre: sidealtrene fjernedes, der blev lavet
prædikestol, bænke til menigheden, der nu kunne sidde ned
under prædikenen, i sydsiden af skibet blev de små romanske
vinduer erstattet af større, der gjorde det muligt for menig-
heden at følge med i salmebøgerne, og senere har man flyttet
den store døbefont fra forhallen op i koret, så dåben kunne
blive et af de centrale led i den evangeliske forkyndelse. I
renæssancetiden er alteret blevet opbygget med knæleskranke
til de nadversøgende og både brød og vin uddeltes.

Der kunne nævnes mange enkeltheder ved den gamle
kirke. Der er dåbsbækkenet. I den ældste tid foretoges barne-
dåben ved neddykning i kummen – en ikke helt ufarlig
handling særlig om vinteren i den uopvarmede kirke – men
på Chr. d. 4's tid gik man over til at foretage dåben ved at
overøse barnets hovede med vand fra kummen, og så kommer
dåbsbækkenet ind i billedet. Det er sædvanligvis store mes-
singfade, ofte af sydtysk oprindelse, undertiden var det skyl-
lefade fra herregårdene med verdslige jagtscener på, og man

havde så indføjjet et bibelsk motiv i midten, f. eks. Marie bebudelse. På dåbsbækkenet i Lihme står årstallet 1593 med adelige våbener og forbogstaver. I følge dr. Marius Kristensen, Askov, er bækkenet skænket af Enevold Thygesen Kruse og hustru Else Jørgensdatter Marsvin. Han ejede Åstrup på Sjælland og Hjermelevgård i Vendsyssel. Han var dansk rigsråd, blev statholder i Norge og senere forlenet med domprovstiet i Viborg.

Domkapitlets kannikegård, Lihmegård, véd man ikke meget om. Ud over de spor, man støder på ved gravning på kirkegården, kender man ikke meget. I 1805 blev den flyttet op, hvor den nu ligger på bakken sydøst for kirken som en almindelig bondegård.

Endnu et vidnesbyrd om kirkens høje alder må nævnes. Medens de fleste af vore romanske kirker er anlagt så nogenlunde i øst-vestlig retning, er det ikke tilfældet med Lihme, hvis tårn vender i vestnordvest og koret i østsydøst. Man har vel ikke på den tid kunnet bestemme verdenshjørnerne helt nøjagtigt, men har slumpet sig til det, eller også har man villet følge de naturlige linjer i den banke, kirken er bygget på.

Lad os slutte vor gennemgang af den gamle kirke med at stige op i tårnet, hvorfra man gennem glamhullerne har et vidunderligt udsyn over sognet og egnen, der helt igennem præges af den blanke blå fjord, som slynger sit bånd om sognets gule kyster.

Omkring 900 år har vor kirke ligget her med sine grå granitmure, der i deres uforgængelighed i sig selv er en prædiken til tidens børn om den evighed, som kirken ved sin forkyndelse om Guds rige viser hen til.

Kaj Enna Jensen.

Billedmaterialet: 2-7 er fotokopier fra J. F. C. Uldall: „Rødding herreds kirker, 1884“. Det forreste billede af kirken er en håndtegnning af forfatteren.

Litteratur: „The art of Scandinavia“ by Peter Anker. London.

Mackeprang: „Danmarks middelalderlige Døbefonter“. 1941.

Mackeprang: „Jydske Granitportaler“. 1948.

Mackeprang: „Vore Landsbykirker“. 1944.

P.S. Juleaften 1974 toges et klokkespil på 8 stemmer i brug. Det er skænket af Kathrine og Ole Falk, Lihme, til minde om deres eneste datter, Edith Falk, der døde i sin bedste alder 1973. Navnene står på klokkerne. Om morgenen spilles: „I østen stiger solen op“, kl. 12: „Gør døren høj, gør porten vid“, kl. 3: „Guds igenfødte nylevende sjæle“ og som aftensang: „Nu hviler mark og enge“.

Kaj Enna Jensen.

Grove gårdshistorie

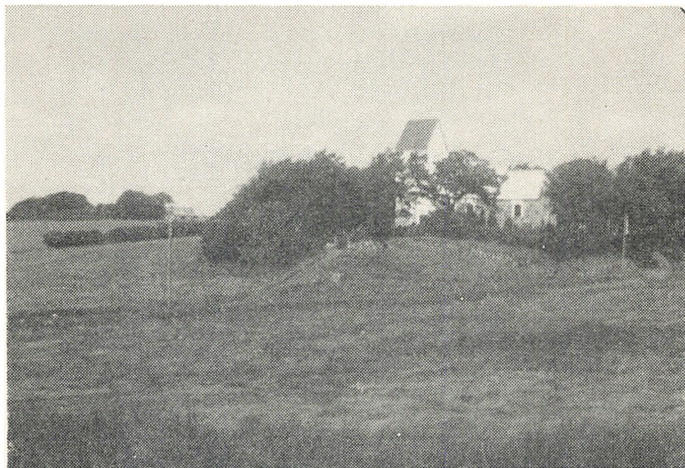
Af Ole P. Colding

Sammen med Rettrup udgør Brøndum & Grove *Brøndum* Sogn. Det skal nævnes, at Volling i sin tid også hørte med, herom senere, men i dette stykke eller denne afhandling er kun Grove & Brøndum taget med, idet det kræver temmelig megen kendskab at beskrive en egn – skrive dets historie, føre hvert hjem op i nutiden, så nutidige beboere kan se, hvem der har boet der før.

Nogle hjem kan tælle adskillige slægtled tilbage – slægtsgårde . . . men de fleste gårde og huse har skiftet familierne ud. I et landmiljø som Brøndum-Grove skulle der være de største muligheder for at føre familien tilbage, men også her ser man udvekslingen tager fart. Bondeboende, men også her sker store forandringer.

De to områder: *Grove* bylaug og *Brøndum* bylaug har omtrent samme udstrækning og befolkningstal, når man regner med de sidste par århundreder. Efter udskiftningskørtet 1790 er der henholdsvis 13 og 10 matrikelnumre, men ser man på folketællingslisterne er der f. eks. 1834: 17 og 18 familier. Et navn som: *indsidder* er gået ud, men må vel svare til lejer i vor tid. At svare *aftægt* er også ved at forsvinde, men det var den gamle form for alderdoms- og plejehjem. De gamle forblev som regel i gården mod så at overlade den unge generation hjemmet på visse favorable vilkår.

Udstrækningen for de to bylaug er ca. 8 km² ialt, og befolkningen har været svagt stigende i tiden siden året 1800, da der er 89 i Grove og 126 i Brøndum. Boniteten (jordbunden) i de to bylaug er nogenlunde den samme, der er god landbrugsjord i begge, og overfladen er temmelig jævn, i

Brøndum kirke (set fra sydøst)

forhold til det øvrige Salling ligger Brøndum-Grove højt, ca. 50 m over havet, det højeste punkt findes ved Brøndum-gård (50,4 m).

Tænker man sig et snit i vest-østlig retning over nævnte punkt er der et stort fald ned i Brøndumbæk-dalen, ca. 25 m. Dene dal har gennem tiderne taget mod de kilder, som udspringer i bakkensiden, og her har vi sikkert forklaringen på navnet Brøndum (der, hvor kilderne = brøndene er).

Navnet Grove (Groue) er ikke så let at forklare. Kirken, som jo er fælles, ligger ikke i centrum for de to bylaug, men er trukket syd på, og vi må nok gætte på, at det er herremanden på Kærgårdsholm, som har skylden for dette. Thi selv om der ikke er noget *naturligt* skel mellem Grove og Brøndum, har de tilhørt forskellige herregårde tilbage i tiden. Brøndum under Kærgårdsholm, Grove under Skivehus.

Man bør bemærke kirkens placering også på anden måde. Folk, som kommer fra øst og går op på kirkegården, mærker vel en temmelig stor stigning, men hvis de så vil gå ned i vest, vil de finde en skrænt, som ender i en lille sø, ligeledes

dækker det nordlige dige en mindre skrænt. Mod syd er den gamle kirkesti ned mod den gamle lukkede landsby, som i sin tid skal have været af stor skønhed og hygge med de mange stråtede gårde og huse samlede i en klynge om bydammen og tingstenene. Her boede konstant ca. 100 mennesker, som blev adskilt, da udflytningen skete. Det skal bemærkes, at skolen lå her for tre hundrede år siden, og hertil kommer Viborg Hospitals gård, som vi dog ikke véd har været hospital, men den kaldes ved dette navn.

Mod vest skilte to mindre bække Brøndum fra Volling, Quaven og *Lild Å*, som i syd ved Rettrup blev til Starbæk, som igen blev til Trævl Å, der drejer af mod vest i modsætning til Brøndumbæk, som drejer mod øst gennem Krarup Mølleå videre til Skive (eller Karup Å).

Brøndum er derved skellet mellem øst-vest-gående vandstrømme. Engang i tidernes morgen spillede de en stor rolle, nu kan der vel næppe fiskes en bækørred.

I året 1634 klager præsten, Morten Madsen Bloch, til kongen (Christiern d. Fjerde) over at præstegårdens jorder lå spredt rundt i sognet (Brøndum). Men dette forhold gjaldt også de øvrige lodsejere. Kongen sendte som svar det råd at forhandle med herremændene, som ejede jorden. Og det blev så til, som vi kender fra senere tid, at præsten fik sig skaffet et samlet areal syd i Brøndum. Havde nu blot den store gård *Grouholm* været endnu, ville man sikkert bedre have fundet den helt gamle tids inddeling af jorderne frem. Vi véd ikke helt, hvortil *Grouholms* jorder strakte sig, men det ser ud til at omfatte det meste af *Grove* jorder. I året 1469 solgtes *Grouholm* til viborgbispens, nogle år senere købte viborgbispens Niels Glob også *Skivehus*. Skivehus har netop alle *Grove*gårdene i fæste til op mod udskiftningstiden, da godsejer Lange til *Eskjær* i 1802 købte *Skivehus*. På hans tid er det, at de fleste bliver selvejere.

Fæstegårdenes jorder lå i vest-østlig retning, det gælder matrikelnumrene: 5, 7, 8, 9, hvis gårdbygninger nu (ca. år 1800 til 1830) opførtes ved vejen mod Otting. Denne vej

kløftede ved *Nørgård* mod Balling Nedermølle og mod Hindborg (eller Ll. Ramsing, som der står at læse).

At *Storgård* har været hovedparcellen i *Grouholm* ses ved, at nogle af fæsterne bærer Grouholmnavnet (Jens Christensen Grouholm), men navnet forsvinder og nu kommer navnet *Storgård*, som jo endnu er bevaret, skønt bygningerne er flyttet nogle hundrede meter mod nordøst på den anden side af *Skive*-Balling-vejen, som ikke er forandret.

Men tilbage til tiden, da jordene lå spredt. For at finde de forskellige dele måtte de have navne. Disse navne er vist ukendte på enkelte endnu bevarede: Mulskor, Rævser, Honger, Meilfald, Ader, Stisser, Gammel Fløy, Lille Steholm, Kolshøj ager, Stavelhøj, Djævel ager, Gåsholm, Alser. Damser, Wosser, Bandbjerg, Tisstel, Spongser, Obæk, Kronbak, Brynskjær, Brønne, Djævel hede.

Endnu bruges Bandbjerg og Stabelhøj, men ellers er disse gamle velklingende navne forsvundne. De ville være velegnede til personnavne den dag i dag.

Spørgsmål om det *daglige* liv (i tiden 1600 til 1800) og dets fornødenheder kan tildels besvares. Her følger priser på varer i tiden 1790'erne:

1 skæppe salt	7 mark	En hest	18 rigsdaler
1 tønde malt	12 mark	En ko (kælvet	
1 lispund flæsk	8 mark	8. gang)	15 rigsdaler
1 bistade	8 mark	En tyr (årings)	10 rigsdaler
1 potte mjød	2 skilling	Et svin	10 rigsdaler
1 pund smør	6 skilling	12 får + væder	14 rigsdaler
1 pund flæsk	10 skilling	En tønde tran	22 rigsdaler
1 skæppe beg	29 skilling	En tønde hørfrø	9 rigsdaler
1 skæppe trækul	20 skilling	En fjerding sæbe	4 rigsdaler
		Et lispund hør	2 rigsdaler

Som ledetråd skal angives: 1 rigsdaler = (2 kr.) = 6 mark = 96 skilling. Kroner og øre indføres først i 1875!!!

Kornpriserne blev fastsat hvert år (Kapitelstakst, en benævnelse efter de kirkelige afgifter, fastsat af domkapitlet (= præsterne) ved domkirken). De tre slags korn: Rug, byg

og havre benyttes her, men f. eks. på Lolland er hvede med.

Skulle en ny mand overtage en fæstegård, måtte han betale *Indfæstning*, men da fæstet gjaldt på livstid spillede det ikke så megen rolle som *Landgilde*, der var en årlig afgift.

Som eksempel kan nævnes: Af en gård på 6 tønder hartkorn skulle svares $\frac{1}{2}$ tønne smør, men der kunne byttes om på det, så man i stedet svarede *græsning* (24 stude), hø (16 læs), *småredsel* til herremandens køkken (3 får eller 6 lam, eller 12 gæs eller 24 høns). Endelig kunne man svare *i penge* 2 mark pr. tønne hartkorn. Udtrykket *mark* svarer til 240 skæpper korn (= 30 tønder).

Her skal indskydes, at en fæstebonde ikke må sælge fedestude. De gamle takster (ydelse kunne på den anden side ikke sættes op, ikke en høne kunne lægges på.) Det skal som særlig oplysning siges: 1. En *skov*, der føder 24 treårige svin, er af værdi som 1 tønne hartkorn. 2. En tønne hartkorn = en *eng*, som giver 16 læs enghø. 3. En *hede*, som giver 32 læs lyng, er en tønne hartkorn.

Ærlig talt forstår man ikke, at disse tal kunne være rigtige. Jorderne fik ingen tilførsel af gødning og ydede kun lidt. Kørne fik kun halm om vinteren og var om foråret skindmagre. Hvordan kunne de give mælk (smør). Kornet var der flere, ja, mange ude efter. Tiende, som ydelse både kvæg & korn. Tiende (navnet kommer som bekendt af, at hver tiende neg tilfaldt kirken (bispens osv.). Det kan ikke have været nogen fornøjelse for bonden at se tiendekomisæren og hans hjælpere sætte de udtagne neg tilside, men at betale skat har vel aldrig været populær?!

Men værst af alle ydelser var hoveriet. For en fæstegård på 6 tønder hartkorn skulle arbejdes 144 dage årlig. En dags arbejde var fra solopgang til solnedgang. Hoveriarbejdet inddeltes i 1. *trækdysarbejde*. (Dette var dog blevet nedsat eller nærmere fastsat til 2 dage pr. tønne hartkorn) og 2. *mandsarbejde* 16 dage pr. tønne hartkorn. FORORDNING af 20/2 1771 fastsatte dette maksimum, da hoveriet havde været endnu strengere.

Man kan så spørge: Hvad skulle bonden lave på herregården? Til avlshoveriet hørte 1. *såning*, hvortil var knyttet: møddingudkørsel – spredning og nedpløjning, harvning og tromling. 2. *høstning*: slå med le, rive sammen, binde neg, sætte i kær, køre kornet i hus eller lægge i stakke, tærse med plejl, rense med kasteskovl (rensemaskinen var ikke opfundet! I pauser skulle man: skære tørv, save brænde, samle sten, rejse gærder, kaste diger, rense vandløb, udbedre bygninger: mure, tække, kalke og meget mere.

Bonden var herremandens tyende og var hustugt undergivet. Efter ridefogdens eller herremandens bestemmelse kunne en bonde straffes med træhest, halsjern eller hundehul. I værste fald et år på Bremerholm.

Nu forstår man, at bønder ikke sjældent løb fra fæstet, og selv om præsten fra prædikestolen efterlyste en bortløben, fandt de ham sjældent.

Et emne som redskaber bør med i en sådan redegørelse. Herstående priser er dog 100 år efter de foranstående oplysninger.

I året 1895 findes følgende prislister: 1 trillebør 3 kr., 1 hakkelsesmaskine 25 kr., 1 plov 25 kr., diverse spader, grebe, skovle = 8 kr., 4 river, 1 le, 1 fork, 1 plejl = 9 kr., 1 slibesten 5 kr., 1 vandtrug 3 kr., 1 rensemaskine 18 kr., 1 kane 25 kr., 1 arbejdsvogn 90 kr., 1 fjedervogn 145 kr. Disse tal siger os en del, og vi lægger mærke til, at nu er både rensemaskine og hakkelsesmaskine kommet . . . og fjedervognen.

Det bondesamfund, der fandtes i danske landsbyer eller bylaug, som de også benævnedes, havde givet sig selv de bestemmelser, vider, hvorefter hver mand måtte indrette sig. Nu står der 1747, men det er muligt, at disse love er meget ældre, ja, lige så gamle som bylauget. Jordernes fordeling mellem de ca. 10 til 15 gårde, hvoraf i regelen lauget bestod, viser, at man valgte en vis rækkefølge. F. eks. kunne tre–fire gårde have deres jord i strimler liggende i øst–vest, hvorpå et par gårde havde jorden placeret i nord–sydlig retning.

Heller ikke størrelserne på gårdene fulgte nogen ensartethed. Hartkornet, som ganske vist først kommer ind i billedet efter 1662, viser svingninger fra 7 tønder ned til 2. Disse tal er i hvert fald de gængse – da man i 1841 skulle have afgjort, hvem der var gårdejere (og altså stemmeberettigede til sogneråd), satte man som mindstemål grænsen ved en tønde (1 tønde hartkorn).

Her følger nu nogle vedtægter: 1. Må ingen mands- el. kvindis person, enten af gårdsfolk, husfolk, inderste el. tjene-
stefolk gøre noget arbejde enten før el. under prædiken om søndagen el. a. helligdage. 2. Hvo, som icke vil betale hyrden og el. markmanden, som skal lønnes af byen, bøde til gran-
derne 1 mark og derforuden pantes for deres skyldighed. 3. Må ingen have sine svin uringet – Han pantes for 2 skil-
ling for hvert svin hver dag og desforuden bøde skaden. 4. Når engene slås, må ingen føre sine bester med sig inden for engegrøften. 5 Hvis bester el. fæ, der slipper løs om natten el. om dagen, gør skade. Han bøde efter dannemænds sigelse til den, som fik skaden. 6. Valborgdag (= 1. maj) skal alle engene være udi hegn. 7. Må ingen have nogen uskarne heste, uden de holder dem i god forvaring, hver mand uden skade.

Bylauget boende i en halv snes gårde, beliggende tæt sammen, var næsten som en stor familie. Det samlede antal personer lå på 50 til 90 unge og gamle og alle kendte alle. Gårdfæsterne valgte oldermænden ud af sin midte, og denne fik derved myndighed til at kalde bønderne sammen og forhandle med dem om såtid og høsttid, om bøder og erstatning for skader osv. Bysens KÆP fik et skår her og et der til tegn på, at dommen var faldet. Var det nu en lun aften, kunne børnene selvfølgelig ikke holde sig på tre skridts afstand, de måtte være med i de voksnes alvorlige komsammen. Muntre oplevelser fandtes frem: Så nu, da de bar Mads Nielsson hjem på en dør? jo han var blevet så pældrukken, at han faldt i søvn henne hos smeden, og så lagde de ham på en dør og bar ham hjem, at han ku' sove rusen ud. – Hvem gjorde det, hvor meget ku' han drikke? osv.

Helt nøjagtigt kan vi ikke se, hvornår *Storgård* er opstået, men en adelsgård ved navn *Grouholm* kan spores har haft de jorder, som senere blev til bøndergårde, hvis matrikelnumre nu er 3, 4 og 5 og muligt flere. Fra *Grouholm* er *Storgård* hovedparcellen – personnavne er tilknyttet navnet *Grouholm*, fordi de bor i hovedparcellen, men navnet forsvinder og bruges ikke i egnen.

Siden matrikuleringstiden (1662) er ejerrækken:

1688 fæster *Anders Pedersen*.

1706 fæster *Christen Andersen*, f. 1672, død 1742, gift med *Johanne Christensdatter*, f. 1661, død 1744.

??

1787 ved folketælling bor her: *Søren Jensen (Storgård)*, f. 1743, død 1810, gift med *Gjørred (Gyrithe) Jensdatter*, f. 1743, død 1818. Bryllup 1767. Børn 1787 = *Sophie*, 17 år, *Karen*, 15 år, *Maren*, 9 år, *Anders*, 11 år. Tjenestefolk: 2 karle.

1810 skødet til *Anders Sørensen*, f. 1775, død 1823, gift med *Mette Nielsdatter*, f. 1767, død 1838. Deres børn: *Inger*, f. 1813, *Sophie*, f. 1807, *Søren*, f. 1810.

1832 skødet til *Søren Andersen (Storgård)*, f. 1810, død 1881.

Man lægger mærke til, at gården nu er „skødet til“, altså ikke er fæstegård under Skivehus mere. De to sidste er hermed selvejerbønder Udskiftningen sker for Grove i 1790, men det lader til, at de fleste af gårdene allerede er lagt ud på markerne. Efter matrikelkortet 1790 er der nu tre navngivne gårde, nemlig: *Storgård*, *Smedegård* og *Nørgård*, og sidstnævnte er den største med 1.607.440 kvadratalen (= 115 tdr. land). Nævnte tre gårde har henholdsvis matrikelnumrene 4, 3, 1, men nr. 2, det senere *Sofiesminde*, er næststørst med 111 tdr. land, *Storgård* og *Smedegård* har hver 100.

Storgårds jorder lå syd for *Skive-Balling*-vejen, og her lå også gårdbygningerne dengang, ca. 400 m syd for *Goulsminde*.

Søren Andersen (Storgård), f. 1810, var en af de ca. 50 bønder, der havde stemmeret til *Stænderforsamlingen i Vi-*

borg i året 1832. Senere ser vi ham også i det nye *sogneforstanderskab* af 1842. Han ejede gården i 37 år. I sit første ægteskab med *Cathrine* Pedersdatter (f. i *Fly* 1811, død 1844) var følgende børn: Anders, f. 1838, Peter & Mette Marie, f. 1842, og Andreas, f. 1844). Det kunne tyde på, at det er den sidste fødsel, der har været for hård!?

Andet ægteskab med Mette Pedersdatter (Lund), f. 1820, død 1905, indgikkes i 1846 25/5. Her blev tre børn: Christen Peter, f. 1853, Sophie Marie, f. 1856, Kathrine, f. 1849. 1849.

Et dokument sikrer første ægteskabs børn.

Drengene sikres hver med 1000 rigsdaler. Mette Marie med 500 rigsdaler. Gården bliver vurderet til 10.000 rigsdaler (ti tusinde), hartkornet er 7-1-3-0-, der er beregnet en gæld på 954 rigsdaler (ni hundrede femtifire) + sagens omkostninger, som er 22 rigsdaler. Som værge står Ole Christensen fra Skalmstrup Mølle i Fjends.

1/2 1869 sker et mageskifte mellem *Storgård & Goulsminde*. Gården flyttes til sit nuværende sted men formindskes betydeligt, idet de 7 tønder nu trappes ned til 4. Det giver da også penge i bytte (3500 rigsdaler). Stuehuset, som står endnu, er meget rummelig, og det er sikkert forudset, at der også skulle være plads til en eventuel aftægtsbolig.

20/11 1879 skrives aftægtskontrakt mellem den 69-årige Søren Andersen (Storgård) & sønnen af andet ægteskab Christen Peter (Storgård), 26 år, gift med Mette Kathrine Jensen, f. 8/5 1857 i Hindborg. Aftægtskontrakten er meget omhyggeligt skrevet og temmelig krævende og tilfalder parret Søren Andersen og hustru Mette – – – 3 potter nymalket mælk daglig, 1 potte brændevin den første dag i hver uge, 1 pund kaffe, 1 pund farin, 12 store æg pr. måned, 104 pund smør, leveret med 2 pund den første dag i hver uge. Otte pund cikorie, 4 tdr. byg, 10 hvidkål, 10 pund grønkål, i oktober måned 2 fede får (el. beder), 2 levende fedegæs, til jul 8 pund sideflæsk, 2 tdr. kartofler fordelt på året. Brændsel leveret; 4 potter petroleum, 8 læs skudtørv fra Rønbjerg mose (1200 pr. læs), 1 læs strøsand. I den tid der

fås ål gives et pund, endvidere 2 ol flynder + 1 pund røgtobak i hver uge. I tilfælde af sygdom da at bringe læge og medicin.

Hertil forpligter jeg mig til at køre indtil fire mil i vort bedste køretøj tur-retur, to døgn frem.

Skrevet i Skive den 20/11 1879.

Søren Andersen (Storgård). Christen Peter Storgård.

For Søren Andersen blev aftægten kun på to år (dør 1881), men enken levede til 1905 (85 år gl.).

I mens er en ny børneflokk vokset til i Storgård: Mette, f. 1880, Inger, f. 1882, Mette Cathrine, f. 1884, Olga, f. 1888, Jenny, f. 1895, og en søn, Søren, f. 1891.

Også Christen Peter Sørensen (Storgård) var i sognerådet en årrække og fulgte fædrenes skik.

30/5 1929 skødet til Søren Sørensen (kaldet Storgård), f. 8/5 1891, var som fædrene stor og kraftig og holdt sig i vigeur ved at gå på jagt. Her følger mindeord i Skive Folkeblad af 9/2 1966: En af de sidste gamle sallingbønder, gdr. Søren Storgård i Grove, er død, 75 år gl. Søren Storgård overtog som eneste dreng Storgård, som har været i slægtens eje i flere generationer. Han var en stille mand, der foretrak hjemmelivet, men han dyrkede også egnens historie med stor flid. Han efterlader sig hustru, to sønner og to søstre i Skive.

8/2 1966 skødet til Astrid Storgård, f. Mathiassen 27/11 1901 i Hårslev skole, Fyn. Ved hendes død 14/9 1973 mindedes man hende med omkvædet „Kvinden er livet i huset“. Hendes fynske sprog lød smukt her mellem jyder, og ingen kunne som hun pynte op med lys og blomster.

14/9 1973 skødet til Christen Storgård, f. 1926.

Som et minde om gamle livsformer fortalte Søren Storgård, f. 1891, at morsingboere kom drivende med deres gæs gennem Salling (formodentlig over Sallingsund ved Sillerslevøre-Ny-Mølle). Ved engen lige syd for *Storgård* gjorde de holdt, og driverne overnattede i *Storgården*, mens gæssene fik lov at snadre en af deres sidste nætter på *Gåsholmen*. Kilden er

nu overdækket, og engen kan dyrkes, kun mindet er tilbage om en tid, da apostlenes heste ikke så sjældent benyttedes.

Opgaven at fortælle gårdens historie kunne sagtens udvides til også at følge alle dens børn, men her er kun den ene linie fulgt.

Grove by, Brøndum sogn, Hindborg herred

Nr. 1:	<i>Nørgaard</i>	1.607.440 alen ² (115 tdr. ld.).	Thor Nielsen (Skivehus).
Nr. 2:		1.556.980 alen ² (112 tdr. ld.).	Søren Gaul.
Nr. 3:	<i>Smedegaard</i>	1.453.350 alen ² (100 tdr. ld.).	Niels Laursen (Skivehus).
Nr. 4:	<i>Storgaard</i>	1.466.540 alen ² (100 tdr. ld.).	Anders Sørensen (Storgårds enke).
Nr. 5:		882.440 alen ² (63 tdr. ld.).	Jacob Andersen (Skivehus).
Nr. 6:		650.380 alen ² (47 tdr. ld.).	Christen Sørensen Goul (selvejer).
Nr. 7:		148.900 alen ² (10 tdr. ld.).	Peder P. Lykke (selvejer).
Nr. 8:		779.870 alen ² (56 tdr. ld.).	Villads Madsen (selvejer).
Nr. 9:		111.610 alen ² (8 tdr. ld.).	Christen Bilgrav.
Nr. 9:		254.610 alen ² .	Ole Pedersen Bak.
Nr. 10:		235.100 alen ² .	Niels Jeppesen, smed.
Nr. 11:			Søren Finderup – hus. Jens Øl – hus.
	7 a	300.90 alen ² .	Malthe Simonsen.
Nr. 12:		539.950 alen ² (38 tdr. ld.).	Søren Villadsen – gård.
Nr. 5:			Anders Jacobsen – hus.
Nr. 4:		En lod	Christen Pedersen.
Nr. 4:		En lod	Søren Jensen.

Goulsminde (set fra sydøst) 1974

Gamle gengivelser af gårdbygninger ca. 1864

Gårdbygningerne havde ikke oprindeligt den firelængede form. Ser vi på vedstående gårdbygninger, kan vi vel sige, de mangler form. Nr. 7 er en såkaldt parallelgård. Nr. 10 har faktisk som den eneste sin nuværende (der er dog tilbygget), men derudover er alle opbyggede. Storgård er tillige flyttet (1869). Nr. 7 og 9 er forsvundne. De daværende huse er der desværre ingen tegninger af – fire har der været siden 1834. Året 1856 bliver nr. 7 delt i flere lodder. Byttehandelen mellem Storgård og Goulsminde 1869 forandrede også på tingene osv. Sofiesminde brændte 1934, Højgård opførtes 1955; Smedegård har givet jord til mere end ti huse eller villaer + et par gårde for ikke at nævne stationen og vejen dertil.

Goulsminde, matr. nr. 6 af Grove

1815 skødet til Christen Sørensen (Goul), f. 1786, død 1872 (86 år gl.), gift med 1. Ane Christensdatter, f. 1744, død 1827
 – gift med 2. Karen Sørensdatte, f. 1799, død 1855.

I 1815 er gården på 47 tdr. land. I hartkorn 2-7-3-2- . Slægten har hørt hjemme dér siden 1663, og nu er i Karen Sørensdaters tid 5 børn, som det viser sig, der er livskraft i. Den overtager flere af de store gårde i sognet: Grove Nørgård, i tiden 1824 og frem til 1850. Sofiesminde fra 1832 til nu (på spindesiden). Hougård 1884 til nu. (1974) Brøndumgård fra 1918 til 1942. (Hertil kommer udensogns: Hem Kærgård, Balling Hedegård med flere rundt om i Salling).

Spids gaul, almindelig.
Knækket gaul
på *Goulgården*

En husgavl var fra begyndelsen spids, men efter sigende skal stamfaderen til Goul-navnet have opført en „knækket gavl“, som gav gården navn: Gavl-gården. Siden blev det mandsnavnet *Goul*. Den første, der fik navnet, var Søren Jensen (1688).

At Christen Sørensen Goul ikke har børn med sin første kone er indlysende, hun var ved giftermålet 22/6 1813 69 år og enke og levede endnu 14 år, men med Karen Sørensdatte blev der liv i huset. Her blev 5 børn, men også på anden vis skete der stor forandring. På hans tid bliver gården købt fri, så han havde den glæde, at børnene ikke skulle på hovarbejde.

1874 skødet til sønnen Peder Christensen (Goul), f. 26/9 1833, død 1901. 1860 gift med Maren Jensen, f. i Sofiesminde 1836.

I dette ægteskab er der 11 børn, hvoraf 4 bliver voksne.

Goulsminde fst.

1901 skødet til enke Maren Jensen, f. 28/- 1836, død
1906 skødet til Laust Peter Goul, f. 14/11 1880, død 1951,
gift med Jensine Dahlsgaard, f. ?? ?? ?? død i Skive 1945.
Gården brændte 1907 og blev opført i den nuværende smukke form. I dette ægteskab blev ingen børn, men hjemmet var overordentligt smukt, og der var hyggeligt at komme. Laust

Goul var en af forkæmperne for *Korthornskvæget*. Mageskiftet med *Storgård* 1879 gjorde *Goulsminde* til en ret stor gård: 5 tdr., 6 fdk., $5\frac{3}{4}$ alb. og her er matrikelnumrene: 4 a, 4 c, 6 a, 8 c og 12 a + 5 e og 15, men slægten Goul er der ikke mere.

1944 skødet til Johannes Nielsen, gift med Petra Stærdahl.

I dette ægteskab fremvoksede en ny børneflokk: 3 drenge og 1 pige. Det lader til, at de skal spille en rolle for sognet i lighed med *Goul-slægten* og besætte de store gårde.

Koldkærgård, matr. nr. 6 b

14/7 1858 skødet til Peder Christensen Goul, f. 26/9 1833, død 1901, gift med Maren Jensen, f. 1836.

Gården er med i et mageskifte med *Storgård* 1/2 1869 og er senere udvidet med 4 d, 10 cog 13 b, ialt 25 ha.

I forannævnte ægteskab var 11 børn, men kun 4 levede.

1/2 1869 skødet til Søren Christensen Goul, f. 1/8 1837, død 24/12 1917, gift med Mariane Jensen, f. 25/2 1839, død 17/7 1917.

22/12 1905 skødet til Jens Sørensen Goul, f. 1877, død 1942. Jens Sørensen Goul blev kun til 1918 i Koldkjærgård, idet han købte Brøndumgård nævnte år. Han giftede sig med Kirstine Kristoffersen, f. 7/11 1872. I ægteskabet var to børn: Søren og Karen Margrethe. Imidlertid døde hustruen den 11/3 1910. År 1919 giftede J. S. Goul sig med Kirstine Iversen, f. 17/9 1877. I dette ægteskab blev en søn, Kristian. Også hustru nr. 2 døde, 27/2 1931, og J. S. Goul levede i enkestand til 1942, da han døde, 65 år gl. Ved hans bære blev udtalt... „han turde sige sin mening, når noget skulle kritiseres mellem hans jævnlige og han gik ikke krogveje, man kunne stole på ham...“ og ... „han havde en vældig kraft og ihærdighed og var dog samtidig mild...“.

1818 skødet til Niels Sørensen, som kun havde gården i to år. Han kom fra Vardeegnen og flyttede til Silkeborg-egnen.

1920 skødet til *Jens Chr. Eskildsen*, f. i Karstofte, Sevel sogn, 1876, død 1970, gift med *Ane*, f. i Intrup, Lyby sogn,

1871, død 1953. Familien E. var talrig, idet der var 7 børn: Arne, Carl, Emil, Laurids, Rita, Signe, Bernhard. Da Ane Eskildsen havde en slem astma, rådede læge Munch, Balling, hende til at rejse så langt øst på i landet, som hun kunne komme. Dette råd fulgte familien, som siden 1946 bor på Amager. Jens Chr. Eskildsen og Ane blev gift 16/1 1896. Uformuende som de var, tjente han i Århus på et trælast-firma (10 kr. dagløn). Ane syede, og da de følte sig bedst hjemme på landet, søgte de ud og fik tilsidst *Koldkjærgård*, som de drev dygtigt i 26 år. Her holdt de guldbryllup 1946.

1946 skødet til Anton Glud, f. 12/10 1918, gift med Mette Jensen, f. 6/4 1922 i Lihme sogn. (Se under *Nørgård!*)

Matr. nr. 5 af Grove (Langesgård)

År 1815 skødet til Jacob Andersen, f. 1770, død 1840, gift med Sofie Villadsdatter, f. 1790, død 1867. På de ældste kort tilhører gården her den forhenværende *Grouholm* og får først 1915 nr. 5. Ovennævnte Jacob er søn fra gården, og hans far, Jacob Andersen, dør først 1814 (75 år gl.). Konen i huset er fra nabogården (nr. 8), hvor manden er Villads Madsen. Året 1834 er der folketælling, og da er der 5 hjemmegående børn: Mads, 24 år, Villads, 19 år, Lars, 6 år, Karen, 22 år, og Ane, 16 år (dør 19 gl.). Det synes at være mange i en gård på 63 tdr. land.

18/11 1858 får sønnen Villads Jacobsen skøde på gården (f. 16/11 1815), og han har den i 33 år. Gift 15/4 1873 med Anna Cathrine Sørensdatter, f. 9/9 1828 i Ejsing. Der er ikke meget at se, men i 1867 køber Villads og Lars matr. nr. 9 a for 5000 rigsdaler. Sandsynligvis er det lillebror Lars, der skal drive den, men det lader til, at netop den lod senere kommer til gård nr. 5, hvilket ses af den kongelige bevilling af kong *Chr. 9.* 1893. Her indgår også matr. nr. 8 b, og disse to arealer løfter matr. nr. 5 op i de store gårdes kreds. Matr. nr. 8 var i sin tid en gård på 56 tdr. land, men den er nu fordelt på nabogårde i Grove.

27/5 1891 skødet til Andreas Johnsen, f. i Jebjerg sogn 1856, død 1916 i Grove, gift med Jacobine Sophie Dorthea

Jacobsen, f. 1859, død 1905 (46 år gl.). I dette ægteskab er a. Madsine Marie, f. 1879, b. John, f. 1880, c. Gert, f. 1886, d. Karl Fr., f. 1887, e. Villads, f. 1892. Deres mor skal have ønsket, at drengene fik en uddannelse som håndværkere, men de blev landmænd.

21/1 1916 skødet til Gert J. Han blev anset for en meget dygtig landmand, der fik betroet flere offentlige hverv. Giftede sig med præstens pige, Maria Andrea *Neidhardt* Jørgensen, f. 3/7 1890, datter af slagtermester J. i Nr. Nebel ved Varde. Hendes moders navn var *Neidhardt*. I dette ægteskab blev tre børn: Birthe, f. 1923, Dorthea, f. 1926, og Jørgen, f. 1929.

25/11 1953 skifteretsskøde til Marie Johnsen, f. *Neidhardt*. Børnene var nu voksne, døtrene blev gift med gårdejere og 12/5 1958 skødedes gården til sønnen Jørgen Johnsen, 29 år gl., gift med Aase Stisen fra Thorum, f. 1932. Stuehuset er sandsynligvis bygget i 1822, dette årstal er fundet præget i en sten i muren. Udbygningerne er forøget etapevis. (Se aftryk af kgl. till. af 1893) Jagtret!! Godsejer Lange til *Eskjær* tog forbehold på jagtretten 1805, men det betyder intet... nævnes som et kuriosum.

Matr. nr. 2 af Grove (Sofiesminde)

1782 fæster under Skivehus Søren Christensen Goul (f. 1756, død 1833).

1815 selvejer Søren Chr. Goul. Der er ingen tvivl om, at de 33 år har været næsten som en omvæltning af hidtidige livsformer. I samme periode skifter *Skivehus* ejer, idet gods-ejer Lange til *Eskjær* køber det. Som sagerne står år 1792 sammenkalder hr. *Lange* fæstebønderne og søger at få en overenskomst med fæstebønderne.

Fæstebrevene lød jo på visse krav og gjaldt til en vis tid, så selv om det var meningen at løse bønderne af hoveriet, var der stadig visse regler, som var gældende. „Efter at godsejer *Langes* tjener havde budt fæsterne (el. hovbønderne) på en dram og en bid brød plus hjemmebrygget øl, fremsatte han sine fordringer. Han havde tænkt sig at flytte gården,

Gl. Skivehus til Ny *Skivehus*, altså kunne hver halvgård slippe med at køre et læs hvidt sand – tørvene fra Sejbæk skulle så køres til Ny Skivehus – brugeligt materiale fra Gl. Skivehus skulle fragtes til Ny Skivehus. Mod dette fritoges hovbønderne fra reparation af den gamle ladegård – fra møddings blanding – fra lim og mergels hentelse.“ Da bønderne ikke var så glade for de fremsatte krav – de „morrede lidt“ – sagde hr. *Lange*: „Intet skulle være mig kærere end her at have udfundet den rette og billigste bestemmelse for begge parter, således at ingen derved kan blive fornærmede, men hver især må yde med god vilje det, som her er bestemt, så vi forenede til den sildigste alder må leve i god forståelse og endrægteligen arbejde for fælles gavn og bedste.“

Denne tale må vi formode, har fæstebonden Søren Chr. Goul sikkert overværet sammen med andre fra Grove, som hørte under *Skivehus*.

Men hr. *Lange* solgte *Skivehus* 1805, og nu skynder bønderne sig om muligt at købe sig fri, og det lykkedes f. eks. for Søren Chr. Goul.

Tilliggendet til matrikelnr. 2 var 1815 1.556.980 kvadratalen (112 tdr. land hartkorn = $7-5-\frac{3}{4}-2\frac{1}{3}$). S. C. Goul var gift med Maren Svenningsdatter fra Brøndumbæk, *Hem* sogn, f. 1766, død 1850.

1832 tilskødes gården Jens Sørensen *Goul*, en søn, f. 1804, død 1891.

2/6 1835 gifter han sig med Karen Lydersdatter, datter af Lyder Espersen & Maren Jacobsdatter, boende i nuværende Kjærsgård. I dette ægteskab fødes flere børn, hvoraf nogle dør som små. Deres mor dør 1847 kun 32 år gl. af tæring (tuberkulose).

Jens Sørensen (*Goul*), f. 1804, død 1891, gift 1. gang med Karen Lydersdatter, f. 1815, død 1847. Børn: Maren, f. 1836, Mariane, f. 1838, Søren, f. 1842, Johanne Marie, f. 1843. Gift anden gang med Dorthe Laustdatter, f. 1818, død 1893. Deres børn: Karen, f. 1849, Karen, f. 1851, Cathrine, f. 1852, Sophie, f. 1855, Laust, f. 1858, Laust, f. 1861.

1880 tilskødes gården Enevold Nielsen, f. 1849 i Balling Hedegård, nu gift med Sophie Jensen (*Goul*). Senere blev matrikelnr. 2 til „*Sofiesminde*.“

I ægteskabet var en søn, Jens Goul Nielsen, f. 1880, død 1929. Enevold Nielsen var i sognerådet i begyndelsen af 90'erne og med til at bestemme, at forbindelsesvejen over Rettrup forblev at være som den var, hvilket der var nogen strid om. Sognerådet holdt på, at det var en privatvej. Den offentlige vej til Rønbjerg gik over Hvidbjerg.

Enevold er et sjældent navn (ene på volden, sidste mand på skansen!?) Gårdbygningerne ligger uflyttede, men den gamle gård havde ikke sammenbyggede fløje (1864). Opbygget efter brand 1934.

Ægteparret *Enevold* og *Sophie* blev gamle sammen, han 82, død 1931 og overlevede således hustruen, død 1927 72 år gl.

26/11 1904 skødet til *Jens Goul Nielsen*, f. 1880, død 1929.

Han giftede sig 4/8 1908 med Dorte Kathrine Jensen (navneforandring til *Ejskjær*), datter af *Knud Ejskjær* og Ane Marie, f. *Nielsen*, ejere af Brøndumgård. Kun 21 år fik det unge par sammen, idet han døde kun 49 år gl. En ny lille *Sofie* var dog født til verden (1911) til trøst for den enlige mor, som drev gården videre.

1938 skødet til Michael Justesen, f. 1905 i Sdr. Vinge, gift med Sofie (f. *Goul Nielsen*) 1932 i Brøndum kirke. Udhusene til gården brændte 1934 og blev opført i den smukk estil, som den står i dag (1974). Hertil senere en stor silo. Michael Justesen, som kom fæstet til bestyrer 1932, viste sig at være en meget dygtig og velanset mand. I ægteskabet er to døtre: Tove, f. 1934, og Dorte, f. 1942.

1970 skødet til Laust Stærdahl Nielsen, f. 1942, som er gift med Dorte. Til gården er nu købt mere jord, matrikelnr. 7 b, 7 e + 8 e, 8 f, 8 h, 8 a, 8 n, 8 o + 2 c & d. Disse matrikelnumre har tilhørt to nu nedlagte ejendomme. (I året 1815 Peder Lykkes gaard, matrikelnr. 7, og Villads Madsens nr. 8). Det skal lige bemærkes, at de små lodder, 8 h, f, e, a, som kunne tyde på, at der havde været en speciel udstykning, stammer fra, at en ejer, når pengene slap op, lånte med

jordstykkerne som pant til en mere velhavende nabo. (Fortalt af O. E. J.).

Matrikelnr. 9 i Grove

Ved folketællingen 1801 er gården på 2 tdr., 3 sk., 2 fdk., 1 $\frac{1}{4}$ alb. Familien er Christen Christensen *Bilgrav*, 53 år, Ane Jensdatter, 65 år, deres børn: Christen, som er krøbling, 31 år, Ane, 34 år. En datter mere, Ane Kjerstine, 31 år, er gift med Ole Pedersen Bak, f. 1772, død 1826.

1815 skødet til Ole P. Bak, gift med Ane Kjerstine. Deres børn: Søren, Svenning, Peder og Ane Kjerstine.

Da Ole P. Bak mister sin første kone 1815, gifter han sig med den tyveårige Bodil Sørensdaughter et halvt år senere, den 13/7 1815. Han dør elleve år senere (1826), og Bodil, nu 31 år, gifter sig med Anders Nielsen. Bodil har nu Ane, f. 1817, og Dorthe, f. 1824.

1834 skødet til Anders Nielsen, gift med Bodil, født Sørensen (Goul). Deres børn: Maren, dør 4 år gl., Ole, f. 1828, Niels, f. 1831.

1852 skødet til Ole Andersen, 24 år, gift med Kirstine Pedersdaughter, f. 1830. Chr. Sørensen (Goul) bor der som aftægtsmand. (1834) (død 1872). Melchior Jensen får contract på et stykke jord.

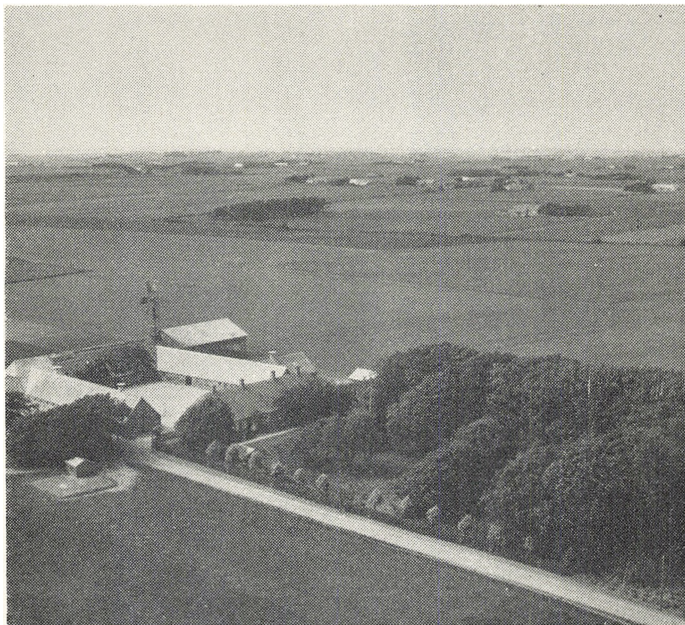
1867 skødes en part af matrikelnr. 9 til Villads og Lars Jacobsen, nemlig matrikelnr. 9 a, en obligation på 5000 rigsdaler skrives. (Nr. 9 a tillægges 1893 Andreas Johnsens gård). Ole Andersen og Kirstine får en datter 1/4 1866, men hun dør 1/2 år gl.

Det lader til, at hele arealet er kommet under matrikelnr. 5 (senere Johnsen-familien), idet

1894 skødet går til Mathias Simonsen (fra Andreas Johnsen). Herefter drives matrikelnr. 9 b som et bolssted.

1904 skødet til Jens Sønder Høj, igen til Daniel Nielsen samme år.

1908 skødet til Kr. Pedersen & Ane Marie Kristensen: Kr. Pedersen var cementsliber: Børn, Alfred, f. 1896, Ejler, f. 1897, Henry, f. 1905, Mary, f. 1910.

Nørgård 1925

1937 skødet til Karl Kr. Nielsen, som med sin familie boede der i 13 år. Foruden matrikelnr. 9 b var der nu matrikelnr. 4 c, 6 d og 22 f af Hindborg. Senere til Højgård 1973.

1955 skødet til Svend Alstrup (ejendomsskyld 63.500 kr.).

Nørgård, matrikelnr. 1

Året 1663 kan læses, at Grove *Nørgård* skulle svare (landgilde = den årlige afgift til herremanden på *Skivehus*) i hartkorn = 8 tdr., 7 sk., $1\frac{1}{3}$ fdk., 0 alb. Det vil sige størrelsen er ikke forandret ret meget.

Men da hartkornsskatten tyngedes fæstebønderne stærkt foretoges en nedsættelse allerede i 1688, så hartkornet nedsattes til 6-2-3-1.

Fæstetid 1663-1770

Der er to fæstere, såvidt det kan ses svogre: Anders *Jensen* og Jacob Christensen. Sidstnævnte er i hvert fald gift med den forrige ejer Jep Jacobsens datter, som hedder Boel Jepsdatter. Om hende står: Boel Jepsdatter var den 19. marts 1713 gået ud for at lede efter et får og et lam om aftenen. Da hun ikke kom hjem, gik man ud for at lede efter hende. Man fandt hende, men død. Hun blev begravet på Brøndum kirkegård 1713 af præsten Hans Ditlevsen Arrebo. Hun var da 58 år gl. Hendes mand var da allerede død, også svogeren Anders Jensen var død året forud, den 10/1 1712 (74 år gl.). Dog en søn, Christen Andersen, har overtaget fæstet, der står ihvertfald: Chr. Andersens hustru er fadder til Jens Jensen Gouls søn Laust 1/6 1713 og under giftemål læses: Chr. Andersen i Grove Nørgård, gift 24/1 1706, med Johanne Christensdatter (35 år). Også deres dødsår kan findes: Chr. Andersen 28/11 1742 (70 år). Johanne Chirstensdatter 1744 (83 år).

Op imod år 1800 er Nørgård ikke mere fæstegård. Den første selvejer er vist *Matthias Brunow*, hvis livsvej blev kroget. Han var en præstesøn fra Grinderslev. Faderen Hans Brunow dør ung 1728. Moderen først i året 1777. Hun havde navnet Anna Eriksdatter. Sønnen ville ikke være præst, men havde lyst til handel og landbrug. I elleve år var han forpagter af Grinderslev Kloster, herpå blev han storkøbmand i Skive og Holstebro. Købte nu 1770 Nørgård i Grove, men solgte den igen 1773 til *Peder Espersen* fra Brøndum. Matthias Brunow var nu kommet i vanskeligheder, lavede noget ulovligt og fik en dom på vand og brød. Han skal have levet sine sidste år i Ejsing som fattiglem på „Grønkjær“, død 1777.

1773 tilskøder Matthias Brunow „Nørgård“ til Peder Espersen, f. i Brøndum 1694, søn af fæstebonde i Brøndum.

Da hans liv nærmest er eventyrlig, skal hovedtrækkene her gengives: Som ganske ung kom han i tjeneste hos kaptajn & godsejer P. Høegh, gift med Dorthe Gjedde. Da nævnte par er barnløse, kaster de deres kærlighed på den unge Peder Espersen og hjælper ham, men iøvrigt viser det sig, at han kan gennem handel klare sig selv og bliver en rig mand, tituleret seigneur. 28 år gammel gifter han sig med datteren fra Hougård, Brøndum, Karen Jeppsdatter (1722). Hun dør et par år efter (sandsynligvis efter en fødsel). 1724 får han Vium Mølle i fæste. 1730 køber han en gård i Hvidbjerg (8 tdr. ld.).

1735 blev Peder Espersens anden hustru, Mette Pedersdatter, begravet på Hjerck kirkegård, død i Vium Mølle. 1742 køber Peder Espersen Bysted by + andet gods i Harre og Nautrup. 1743 bliver P. E. trolovet med Maren Poulsdatter af Åsted og køber samme år nu afdøde Dorthe Gjeddens gods i Oddense-Otting „*Havretoft*“ ved auktion.

1750 bliver Maren Poulsdatter af Kårsgårdslægten (1695–1772) i Åsted gift med seigneur Peder Espersen Møller.

Peder Espersen er nu 56 år, men er ikke mæt af gods. Han sælger sit Sallingods og flytter til Mors, hvor han køber *Glomstrup*, en komplet herregård, d. v. s., den har over 200 tdr. hartkorn i bøndergods (29 tdr. hartkorn til hovedgård, 17 tdr. hartkorn iøvrigt, 211 tdr. hartkorn bøndergods. Prisen er 9600 rigsdaler, og vi får ellers at vide, at der er 66 fæstebønder fordelt i det sydlige Mors, især Agerø og Redsted. 1756, altså to år efter, får P. E. tilbud på 9800 rigsdaler på godset af Mads Isager, og P. E. sælger. I stedet køber han et par andre gårde: Hvidbjerggård, Mors, og Ballegård Vejerslev, tilligemed Vilsgård. Han lader til at føle sig hjemme på Ballegård, hvor han bor nogle år. Herfra begravnes hans tredje hustru på Vejerslev kirkegård 1772. Nu barnløs, som han er, vender han dog tilbage til Skiveegnen. Her køber han Nørgård i Grove, sandsynligvis bor han der ikke i de to år (1773–75) han nstår som ejer. I hvert fald kan ses i arvebogen (den er på 1029 sider), at provst Worsø, Viborg, fordrer 200 rigsdaler, fordi han har huset Peder

Espersen et stykke tid. Døden indtræffer dog i Skive den 7/7 1775 hos Mogens Gandorph, og her han været fra 28/4 s. å. Herfra fordrer man Peder Espersens sølvtoj (vurderet til 991 rigsdaler). P. E. har lovet Mogens Gandorphs hustru det! Denne fordring afslås.

Nørgård ses i folketællingsliste (1787 og 1801), ejes derefter af Jeppe Christensen Schou, f. 1749, gift med Karen Christensdatter, f. 1769. En datter, Ane, 8 år. Tjenestefolk: Ivar Kristensen, 31 år, dragon, Niels Sørensen, 46 år, en plejesøn, 16 år, Niels Sørensen, Helvig Møllersdatter, 42 år, Ane Madsdatter, 14 år.

1815 skødes *Nørgård* til *Thor Nielsen*, gift med Kirstine Jensdatter (de har en datter, Vibeke, f. 4/9 1818). Familien flytter til Hindborg.

Nørgård fst.

I året 1815 er gården på 7-6-0-1/4 td. hartkorn. På et tidligere kort lader det til, at den har været mindre, og på kortet 1815 fortælles, at nu er den forøget med et jordstykke – man kan formode, at det er et nyopdyrket stykke fra Otting hede. På det ældste kort har *Nørgård* matrikelnr. 3, men *Storgård* har nr. 1. Matrikuleringstallene begynder gerne med den største gård. Nu (1815) er der 1.607.440 kvadratalen, hvilket svarer til 115 tdr. land.

1824 skødet til *Jens Christensen Goul* (f. 1768, død 1850, 82 år). Han er født i Goulsminde i Grove, matrikelnr. 6, blev 1811 gårdejer i Hindborg, matrikelnr. 3, men er ikke gift. Alligevel når han at blive det, endog to gange, idet han gifter sig med enke i Grove *Nørgård Maren Stephansdatter*, f. 1748, død 31/5 1830. Hun er således 20 år ældre, og ægteskabet varer da også kun seks år.

1834 er der valg til stænderforsamlingen i Viborg, og her er *Jens Christensen Goul* mellem de stemmeberettigede, hvilket jo var en stor ære. Nu er han enke, 62 år, og der var ingen kone i gården. Dog det kom der, da han to år efter gifter sig med enken *Johanne Andersdatter*, f. Hindborg 1787, altså nu (1832) 45 år). Det lader til, at hun *fører navnet*

Ladefoged til Nørgård, idet hun er enke efter Jens Andersen Ladefoged. Nu bliver hun da gift med Jens Christensen Goul, hvem hun overlever, idet han dør 1850, men hun 5/1 1878.

1850 skøde til enke Johanne Andersen

Hun får skødet på gården, som hun ejer til 1855, da hun sælger dentil Christen Christensen, f. i Vium 7/11 1824. Siden Johanne Andersdatter bliver i Nørgård er der sandsynligvis et familieskab, muligt er det til Christen Christensens hustru Else Marie Laustdatter, f. 11/12 1821 i Ll. Ram-sing.

1855 skøde til Chr. Christensen

Navnene Johanne og Else Marie går i hvert fald igen. Datteren får navnet Johanne, sikkert efter Johanne Ladefoged, og manden i gården bruger også navnet Ladefoged. Angående bygninger sker der nu en forandring: Gården bygges i fire længer som de står endnu, haven flyttes om på østsiden af gården, før lå den syd for, og længerne var ikke sammenbyggede.

1892 skøde til Anton Jensen

Johanne Andersdatter blev 90 år (f. 1788, død 1878), og her var også lille *Johanne* (f. 23/11 1856), gårdens eneste barn, som da også blev der hele sit liv, idet hun blev gift med Anton Jensen (f. i Grønning 26/10 1844) i Brøndum kirke den 25/4 1882, 26 år gl. Johanne Christensdatters moder Else Marie Laustdatter var da død (4/7 1875), mens faderen først døde 9 år senere (8/12 1891). Christen Christensen Ladefoged fik snart et barnebarn på skødet, idet Else Marie Jensen fødtes 24/7 1883. Også i dette ægteskab blev der kun denne datter. Der var på det tidspunkt (1886) oprettet en *friskole i Grove*. Her gik bl. a. Else, og der ville ganske vist være temmelig langt til Brøndum by, hvor lærer Himmelstrup var lærer i over 40 år. I friskolen skiftede lærerne anderledes, dog var A. Kolstrup lærer dér i 4 år (1891–95),

og han har givet Else Jensen de første skolekundskaber. Den næste lærer var Th. Jensen, dog kun $\frac{1}{2}$ år, og den tredje C. P. T. Falkner, igen $\frac{1}{2}$ år. De hastige flytninger må vel betragtes som et minus for skolen. Hvordan og hvor man så vil finde fejlen, er et større studium, som ikke belyses her. Friskolen blev nedlagt 1901.

31/1 1919 skøde til Jens Peter Glud, f. i Grønning, gift med Else Marie Jensen, f. 24/7 1883, død 1958. I dette ægteskab blev 5 børn: Anton, Johanne, Valdemar, Kathrine og Ingeborg. Else Jensen var 35 år, da hun fik sit første barn. At hun på det tidspunkt, Jens Peter Glud blev bestyrer, havde medbestemmelsesret er klart. I hjemmet i Ø. Grønning skiftedes brødrene til at komme ud som tjenestekarle, og en anden af brødrene søgte pladsen, men kom hjem med den besked, at man i *Nørgård* ønskede Jens Peter. At J. P. slog til, fortrød han aldrig. Else var en god kone.

Hendes mor levede i *Nørgård* til sin død 1933 (75 år gl.), mens Anton Jensen døde 28/6 1915 (71 år gl.).

Nørgård deles

25/7 1955 udparcelleredes 55 tdr. land af *Nørgård* for at sønnen *Valdemar* kunne blive „sat i vej“. Hertil er senere købt 18 tdr. land. Herved skabtes „*Højvang*“, vurderet til ejendomsskyld 680.000 kr. Den drives hårdt og besætningen består (1974) af 82 kreaturer, 200 svin og 1800 høns. Matrikelnr. 2 f + (5 c (af Hindborg)).

Familien Valdemar Glud og Kirstine Madsen med 5 børn. f. 1924 i Lihme, med 5 børn: Jens Peter, f. 1957, Anna Lise, f. 1958, Hans Jacob, f. 1959, Niels Jørgen, f. 1960, Dorthe, f. 1961 (død).

16/5 1967 skødedes *Nørgård* til Anton Jensen og Mette *Glud*. En ny lille Else Marie er allerede konfirmeret (1972). Samtidigt drives *Koldkjærgård* herfra. Parret holdt sølvbryllup den 4/7 1971.

Huse i Grove

Nogle huse har der været i Grove. Siger man på jysk maner

„a hår en bette ste' (eller stej) å bo i...“ kan det være et jordløst hus, men også et bolssted eller husmandslod.

Nogle gårdmænd købte sig et hus på deres gamle dage, andre boede i aftægtsstuen, men der var nogle få, som aldrig fik deres drøm om en gård opfyldt. De gik så på dagleje i gårdene, havde måske et eller andet job, der kunne tjenes lidt ved (spillemand, skrædder, sadelmager, gartner osv.). Kr. Lykke og Carl Petersen var spillemænd, Joseph Møller skrædder, Chr. Melchior sadelmager, Niels Simonsen gartner). Et navn som Bilgrav findes omkring år 1800 i Grove, sandsynligvis oprundet af ordet „bilde“, kværne skal bildes og en mand, som bilder de små riller eller grave i stenene, er en bildgraver.

I 1834 er der fire jordløse huse, og de fortsætter deres eksistens: I 1843 sælger Jens Corneliussen sit hus (B) til Mette Kirstine Nielsdatter, men forbeholder sig ret til at bo der med hustru.

I 1851 køber tidligere gårdejer Peder Lykke et hus (A). I 1863 sælger Jens Laursen Slot sit hus til Søren P. Godsk. I 1866 sælger Niels Jensen til Ane Marie Jørgensen. (D) 1869 sælger Chr. Villadsen et jordstykke til Melchior Christensen (100 rigsdaler). Sidstnævnte køber et par stykker jord af Hindborg mark. Skøde til enke Ane (f. 1872, død 1953), f. Nielsen. 1901 skøde til Chr. Christensen (Melchior). 1935 skøde til Hans P. Jørgensen på matrikelnr. 7 d, 11 b og fra Hindborg nr. 6 c og 6 e.

11 c sælges 1874 af Peder Christensen Goul til Else og Jens Mehlsen. Den skødes til Mette og Alfred Pedersen. Skødet 1951 til Hans P. Jørgensen. Nr. 14 har haft en række ejere: Jens Ch. Madsen 1881, Niels Laursen 1885, Ane Elisabeth Jensen 1897, Enevold Nielsen 1904, Laust Goul 1918, Johannes Nielsen 1944, Severin Christensen 1946, Jens Stouby til Laurids Sørensen 1947 (f. 1904 i Vadum, gift med Petrea, f. 1904).

11 d, et bolssted, tilhørte i mange år Mette Kirstine Hansen, f. på Jegindø 4/7 1848, og Christen Andersen, f. 13/10 1838 i Hjerm, død 23/1 1917. Chr. Andersen var veteran fra

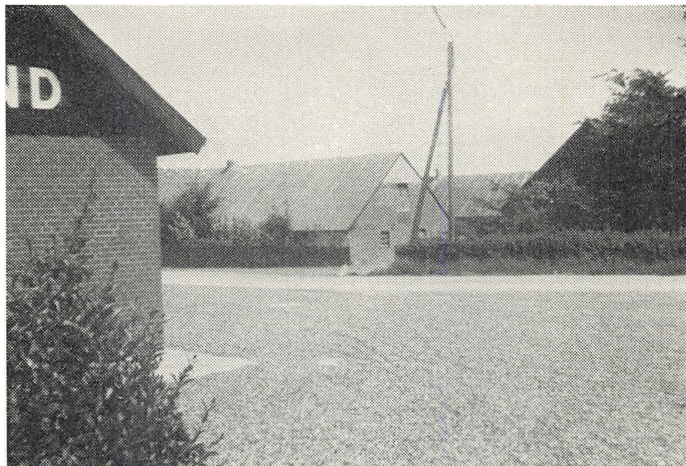
Friskolen eller Det gule Hus

Treårskrigen, og foruden ved landbruget arbejdede han også som tømrer. Enken, Gammel Stine, overlevede ham i mange år, idet hun først døde 1944, 96 år gl. Pogeskolen (eller rigtigere Friskolen) var jo nedlagt, men det blev skik, at mange børn før skoletiden fik undervisning af Gammel Stine, som var kendt for sin mildhed og rige sind. En anden enke (efter smed Laust Nielsen), Ane Nielsen, boede fra 1922 til 1944 hos Gammel Stine, men flyttede så op i et hus i stationsbyen.

1951 skødet på 11 d fra Johs. Nielsen til Mette Kirstine Pedersen, 1960 til Jørgen Johnsen, 1970 til Arne Nielsen, 1973 til Svend Hansen.

Matrikelnr. 7 af Grove

1815 ejede Peder Pedersen Lykke nr. 7 på 148.900 (= 16 tdr. land). Denne gård blev delt og opkøbt af de omliggende gårde. Peder Lykke, f. 1775, død 1856, gift med 1. Dorthe Pedersdatter Lykke, f. 1751, død 1823. Ved folketællingen 1834: Peder Lykke, 59 år. 2. Karen Hansdatter, 49 år, børn: Dorthe, 17 år, Mette, 14 år. Karen Maltesdatter nævnes som

Smedegård og købmandens hjørne

P. Lykkes steddatter, hvilket stemmer, da Peder Lykke bliver gift med Malte Simonsens enke. Ved folketællingen af 1801 er nævnt Malthe Simonsen, 55 år, Dorthe Pedersdatter, 44 år, deres børn: Simon, 8 år, og Karen, 6 år.

1. deling 1834

Matrikelnr. 7 a skødet til Jens Olesen, 45 år, f. 1789, død 1863), gift med Karen Maltesdatter, 38 år. De får børnene: Mette, f. 1815, Dorthe, f. 1823, Ole, f. 1826, Malthe, f. 28/7 1818, Peder, f. 22/6 1823.

1856 skødet til Peder Jensen, f. 1823, død 1860 – kun 37 år, gift med Ane Christensdatter, f. 1829, død 1903. Hun gift 2. gang med Peder Jensen, f. i Rybjerg 1829.

2/6 1889 skødet til Peder Jensen Bak (jun.), f. 1862, død i Skive 1932, gift med Frederikke Sofie, f. 1862, død i Skive 1916.

19/12 1925 skødet til Alfred Brunsgaard, f. 1899, død i Ramsinggård 1971, gift med Anna Petersen, f. i Hvidbjerg 1904. I ægteskabet er to børn: Kristian, f. 1927, Astrid, f.

1930. Familien flyttede efter tyve år til Odense. Jeg regner Alfred Brunsgaard med blandt mine venner. Jagtkammerat.

11/4 1945 skødet til Asger Storgaard Jacobsen, f. i Gudum 1915, gift med Helga Vangsgaard, f. 1920 i Vejerslev, Mors. I ægteskabet er tre døtre: Inge Marie, f. 1950, Birgit, f. 1954, Kirsten, f. 1957. Også de flyttede til en større gård, som de fandt i Nørbæk, nær Randers.

23/3 1960 skødet til Axel Goul Dath, f. i Hvidbjerg.

19/10 1971 skødet til Knud Laustsen, matrikelnr. 7 a og 8 k i hartkorn: 3-6-3-1¹/₂ (= 24 ha).

Matrikelnr. 7 b af Grove

1851 køber Peder Lykke et jordløst hus i Grove.

1856 skødes matrikelnr. 7 b (0-5-3-³/₄ hartkorn) til Peder Jensen, f. 1823, gift med Karen Nielsdatter, f. 1829, død 1882.

1868 skødet til Ole Jensen, f. 10/3 1828 (= en søn af Jens Olesen, f. 1889, død 1863, og Karen Malthesdatter, f. 1796, dette par har også datteren Mette, f. 1816, død 1857, 41 år). Ole Jensen, gift med Else Laursdatter, f. 1831, død 1882, skødet til Jens Peter Jensen, f. 1871, død 1952, gift med Nielsine Margrethe, født i Hindborg.

11/11 1935 skødet til Ole Ejner Jensen, f. 1904 i Grove, køber 1946 matrikelnr. 2 d af M. Justesen, køber 7 e og 8 g 1947 af Asg. Storgaard, gift med Jensine, f. 1903. I ægteskabet er to børn: Grethe, f. 1931, og Jens Peter, f. 1934. 1966 skødet til Laust Stærdahl på: 2 c, 2 d, 7 b, 7 e, 8 g. Ejendomsskyld: 140.000 kr. – (Se *Sofiesminde*).

Matrikelnr. 7 c

1856 skødet til Søren Pedersen, f. 1812, død 1882 – (sandsynligvis søn af P. Lykke) – gift med Mette Marie Albrechtsdatter, f. 1818, død 1881.

1883 skødet til Carl P. Pedersen, gift med Ane Marie Rasmussen. Carl Pedersen spillede cornet. En søn, Søren, f. 21/1 1887.

1889 skødet til Peder Jensen (Bak).

1896 skødet til Kr. Frederiksen.

1905 skødet til Mads P. Jacobsen (Østergaard).

25/6 1909 skødet til Melchior Nielsen, gift med Ane Elisabeth. I dette ægteskab er en flok børn: Finn, Knud, Laurids, Uffe, Olaf Kjær, Simon, Hilda, Aase, Gudrun, Anna og Valborg.

21/7 1969 skødet til enke Ane E. Nielsen.

1973 skødet til børnene.

25/10 1973 skødet til Elisabeth og Uffe Nielsen.

Matrikelnr. 8 af Grove

Denne gård, der 1815 havde 56 tdr. land, er ligesom nr. 7 og nr. 9 opkøbte og dermed udgået som selvstændige brug.

1815skødet til Villads Madsen. En halvbroder af den tidligere ejer, Christen Smed. Folketællingen af 1801 viser: Villads Madsen, 36 år, Johanne Christensdatter, 22 år, Christen Pedersen Smed, 55 år (husbondens halvbroder), gift med Maren Christensdatter, 52 år. Børn: Kirsten, 13 år, Laust, 8 år, en karl, Søren Jensen, 22 år.

Folketællingen 1834 viser: Villads Madsen, 70 år, Johanne, 56 år, deres børn: Mads, 33 år, Christian, 19 år, en tjenestepige, Karen, 22 år.

1840 skødet til Christian Villadsen, f. 1815, død 1861 (druknede), gift med Johanne Jensdatter, f. 1812, død 1859 (af tæring), en datter, Johanne, f. 18/7 1841, en datter, Madsine, f. 14/4 1845. Det ses af ovenstående, at ægteparret dør i en temmelig ung alder. Madsine bliver gift med skrædder Chr. Jespersen året 1871 og får en datter, Kirstine, f. 28/1 1872.

Gården delt ca. 1863

Matrikelnumrene: 8 a, 8 b, 8 c, 8 d, foruden i nogle smålodder: 8 h, 8 e, 8 f. Disse sidste skal være fremkomne, da en af ejerne i forekommende pengetrang satte et stykke jord i pant.

29/6 1853 skødet på 8 d til Fr. Thomsen.

9/7 1863 skødet på 8 d til Jens Frederiksen.

Stationsbygningen

25/3 1892 skødet til smed Anders Nielsen, gift med Frederikke Christensen, f. 1862.

skødet til Peder Laursen, f. 1882 i Hem, død i Grove 1972, gift med Anna, f. 1886 i Bostrup.

1951 skødet til Christian P. Laursen.

15/8 1973 skødet til Mikael Justesen på 8 d, f og g (ejendomsskyld 100.000 kr.).

(ejendomsskyld 100.000 kr.).

8 c er nu med i Goulsminde matrikelnr. 6 (Johannes Nielsen).

8 b er nu med i Langesgård matrikelnr. 5 (Jørgen Johnsen).

8 a går over Ejner Jensen til matrikelnr. 2 (Sofiesminde).

Stabelhøj-gård

Østligst i Grove på skellet til Hem ligger Stabelhøj, ca. 45 m, men den hører til de glemte stednavne, og dem er der mange af i Grove, hvis vi må henregne marknavne herunder. I året 1788 nævnes således: Mulskor, Rævser, Honger, Meilfald, Ader, Stisser, Stavelhøj, Kolshøj, Gåsholm, Bandbjerg, Tisstel,

Spongser, Brynskjær, Brønne, Djævvelskjær, Wosser, Kronbak o. fl. Endnu véd alle, hvor Bandbjerg er, men de fleste er glemte og kan ikke påvises mere. Et levn fra den tid, hvor gårdene lå i en samlet flok og derfor måtte have kendingsnavne for de enkelte stykker af bymarken, det er vel forklaringen på marknavnene, men den dag, da markerne kun har betydning for en mand, er betegnelserne unødvendige og glemmes. I året 1815 boede i Stabelhøjgård en smed ved navn Niels Jeppesen. Matrikelnr. 10 med ca. 17 tdr. land. Nu er der omtrent samme jordareal, men matrikelnumrene er: 10 a, 4 e, 13 a. Af disse tal ses, at jorden er kommet dels fra *Storgård* og dels fra en jordlod (13), som har tilhørt *Hem kirke*. Efter ministeriel tilladelse solgtes dette jordstykke for 200 rigsdaler år 1865. Et stykke gik til Koldkærgård, et andet til Stabelhøjhus (13 a).

Herefter følger skøde-ejerne til nu:

24/4 1834 Christen Nielsen (f. 1788, død 1865), gift med Birthe Madsdatter (1795–1854).

23/3 1866 Niels Chr. Pedersen (f. 1835, gift med Petrine Poulsen (f. 1852).

20/6 1890 Søren Nielsen Degn (gift med Else Kirstine Andersen, f. 1848).

23/9 1892 Chr. Fr. Kjærulff, f. 1857 i Balling, gift med Christine Mossing, f. 1859 i Brøndum (var en tid i sognerådet).

23/1 1898 A. Opstrup.

1/12 J. P. Reenberg.

24/2 1899 Jens Leth Pedersen.

16/2 1902 Johannes Traberg.

19/10 1905 Martin Jensen.

14/9 1906 Jens Pedersen.

18/11 1913 Jens P. Thordahl.

19/3 1920 Just Thordahl.

4/9 1925 P. Gudiksen Nielsen.

25/10 1933 P. Chr. Thordahl.

7/12 1943 Else Thordahl.

19/5 1946 Mads Balling.

Skolen fra 1901 (for Brøndum og Grove)

28/3 1966 Inge Marie Balling.

30/3 1966 Ejner Balling.

Disse mange forskellige ejere har været her for kort til at præge egnen og skal ikke omtales, men familien Balling har været så længe, at de må regnes for at være fastboende folk. Mads Balling var dog 56 år, da han kom til Grove (f. 25/10 1890 i Thise mølle, hvor faderen havde en god forretning), hans hustru Inge Marie Thordal (f. i Lyby 19/5 1891), havde den sorg at miste sin mand 17/7 1965. Parret havde 5 børn (ingen født i gården), og sønnen Ejner fører nu gården videre på dygtig vis. En stald mere er bygget fornylig. Stabelhøjgård er kommet på fode.

Matrikelnr. 3 af Grove (Smedegård)

I folkeregistret af 1801 er Smedegårds folk: Jens Josephsen 49 år, ugift, han har to søstre: Karen 52 og Bodil 52 (altså tvillinger), tre karle: Troels Kristensen 28 år, Kr. Hendriksen 20, Søren Hendriksen 17, og Grethe Hendriksdatter 11 år.

Jens Josephsen, død 1865 (65 år), Bodil Josefsdatter, død 1813 (66 år), Karen Josephsdatter, død 1832 (84 år).

I folkeregistret 1834 bor i Smedegård: Niels Laustsen 36, Karen Nielsdatter 27, deres børn, Karen Marie 6 år, Laust 1 år. Hertil kommer 3 tjenestefolk (18, 18, 60 år) + fraskilte Jens Jespersen 42 år.

1822 skødet til Niels Laustsen (f. 1798, død 1871) og Karen Nielsdatter (1807–1860), forrige ejer eller fæster under Skivehus er Karen Josephsen (på aftægt). Jordtilliggende: 1.453.350 kvadratalen (= 104 td. land).

Såvidt det kan ses er det ikke den gamle familie. N. L. kommer fra Oddense. Der bliver 5 børn i ægteskabet: Karen Marie, f. 1828, Laust, f. 1833 (død), Mette Marie, f. 1837, Laust, f. 1829, Niels, f. 1840.

1867 skødet til Niels Nielsen (Smedegård), f. 1840, altså nu 27 år gl. Faderen er 69 år, moderen død, men døtrene er muligt endnu derhjemme, i hvert fald står der intet om giftermål for de unge. Det lader til, at Niels Nielsen har prøvet at begynde som husmand, idet han køber matrikelnr. 8 d i Grove 1865. Denne jordlod sælges dog igen 1870. Det er nok N. N., der opbygger gården, i Niels Laursens tid kan ses tre bygninger + en syd for, nu bliver det en smuk firlænget gård. En brandforsikring lydende på 2470 RDL er tegnet 14/2 1872. N. N. gør et lån 1867 i den nyoprettede *Skive Sparekasse* (5000 RDL), men desværre når han ikke at betale. Efter 6 års forløb må han sælge, dvs. ved tvangsauktion. Og resten af sit liv kan man se, at Niels Nielsen ligger sognerådet til byrde. Han dør kun 44 år gammel som fattiglem. Som et eksempel kan læses, at sognerådet nægtede ham hjælp med bemærkningen: „Nej, jeg så, at han havde tredivе kroner!“.

1873 skødet til Jørgen Christensen (kaldet Skrædder), f. , gift med Johanne Nielsdatter, f. . I dette ægteskab er der tre børn: Johanne, f. 7/4 1848, Maren, f. 9/4 1851 og Niels, f. 1853. Det ses, at Jørgen og Johanne Christensen er ældre folk, deres børn er alle voksne ved overtagelsen af Smedegård. (I hrtk. 6–2–3–2¹/₂).

I 1875 giftes Maren Jørgensen med Christen Sørensen (f. 19/12 1849 i Bajlum).

Stationsvej

I 1877 havde familien den sorg at miste den eneste søn, Niels, idet han druknede i en mergelgrav kun 24 år gl. (en fra egnen har fortalt, at sorgen greb alle stærkt, „selv hestene knælede ved mergelgraven.“). (B. M.).

Skødet 8/2 1889 til Peder Christensen, f. i Egeris 7/4 1848, død 9/3 1915, gift 3/5 1864 i Brøndum kirke med Elisabeth Kirstine Lønborg, f. i *Hougård* 6/9 1855, død 11/4 1931.

Peder Christensen tog navnet *Svansø*, idet hans familie havde ejet et bosted, senere gård ude i Svansø mose tilhørende *Estvadgård*. Ægteparret Elisabeth og P. Chr. Svansø boede i *Smedegård* livet igennem. De fik to sønner: *Jens* (f. 1886, død samme sted 1955), *Christen*, f. 1887.

Skødet 23/12 1923 til *Jens Lønborg Svansø*, 37 år gl. gift med *Mariane Sørensen*, f. 1901 i Tøndering. I dette ægteskab blev to børn: *Kirstine*, f. 1928, *Peder*, f. 1935. Pludselig blev *Smedegård* midtpunktet for en ny udvikling, idet en jernbane blev ført igennem sognet, en station blev anlagt (1924). Hermed fulgte en del nybyggeri, så der i løbet af nogle år fandtes købmand, smed, tømrer og murer foruden private huse.

Det voldte faktisk nogle kvaler at blive enige om stationens beliggenhed. Sognerådet ønskede en mere sydlig gennemskæring f. eks. ved Præstegården, i så fald ville man yde en garantisum på 75.000 kr. Skulle banen ligge nord for Smedegård, da kun 18.000 kr. Nu er der en stor slugt over Brøndumbæk (Bandbjerg), og her ønskede anlægsingeniørerne selvfølgelig ikke at investere, når det kunne undgås, men da sigtet fra Hem mod Balling gik over Smedegård, måtte man dog bygge en betydelig dæmning for at forcere strækningen, og sognerådet gik med til en garantisum på 40.000 kr.

Brøndum stationsbygning og lagerrum byggedes efter tidens skik meget solidt. Her skulle nu bo en familie, altså skulle der være have, alt i alt blev der afsat 16.000 m² medregnet banelinien. En vej ca. 300 m førte om til stationen, og her kunne ved nordre side bygges, hvad også skete. Matrikelnumrene sattes af og her fulgte følgende:

1927 3 c skødet til Laurids Pedersen.

1937 3 c skødet til tømrer Christen Madsen, f. 1907 i Odense, gift med Else, f. 1913 i Resen, et barn 1943, Gerda.

1930 3 g skødet til købmand Arne Møller, f. 1906 i Brøndum, gift med Gerda, f. i Hem 1914.

1936 3 g skødet til købmand Vagn Villadsen, f. 1914 i Rybjerg, gift med Valborg, f. 1913 i Otting, en søn, Kjeld, død 1938.

1940 3 g skødet til købmand Aksel Sinding, gift med ?

1941 3 g skødet til købmand Alfred Bisgård, f. 1916 i Døstrup, gift med Erna, f. 1919 i Vinkel ved Viborg, to sønner: Orla, f. 1943, Per, f. 1950.

1930 3 h skødet til Magnus Kristensen, f. 1878, død 1924, gift med Ane, f. 1882, død 1966, en datter: Amalie, f. 1918.

1933 3 h skødet til enken.

1938 3 h skødet til ugift Ane Elisabeth Nielsen (Lise), f. i Balling 1882, død 1964, havde tjent i Sofiesminde hele sit liv.

1963 skødet til Tage Laustsen.

1969 skødet til Kaj Jørgensen.

1971 skødet til Oluf Skovsted.

1972 skødet til Svend Dam Pedersen.

1934 3 m skødet til smed Arne Larsen, f. 1910 i Ø. Assels, gift med Else Hinnerup, f. 1906 i Thorum, adoptivbarn, Jørgen, f. 1950.

1954 3 m skødet til smed Ove Sørensen.

1946 3 i og k skødet til murer Jens Chr. Jørgensen.

3 i og k skødet til Peter Rasmussen.

1960 til Dorteia Rasmussen (se stationsbestyrere!)

1960 til Arnold P. Rasmussen.

1948 matrikel nr. 3 l skødet til Kristen Thorsen, f. 1905 i Skive landsogn (blev sognerådsformand 1966–70), gift med Agnes, f. 1903 i Rødding.

1972 3 l skødet til murer Holger Sørensen.

1948 3 p skødet til landpost Sigvaldt Skov, f. 1896 i Bostrup, gift med Anna Katrine Kristensen, f. i Grønning 1896. Børn: Børge, f. 1924, Elna, f. 1929, Erik, f. 1931.

1964 3 p skødet til Marinus B. Nielsen.

Kun 40 år fik Vestsallingbanen lov at køre, idet den havde underskud. Likvidationsudvalget solgte 1968 stationsbygningen til Magne Lundgård (1.0940 m², ejendomsskyld 37.500 kr.).

Som stationsbestyrere var først ansat Peder Rasmussen, f. 1885 i Oddense (d. 1960), gift med Dorteia (f. Jacobsen) i Vølling den 12/4 1894. Han arbejdede på banestrækningen, hun passede posten. I ægteskabet er to børn, Søren, f. 1920, Vita, f. 1923.

Det næste par blev Carl Nielsen, f. 1902 i Lihme, gift med Agnethe, f. Pedersen 1909 i Grinderslev. De fik tvillingpiger, Asta og Inga, født 26/2 1932.

Som det tredje bestyrerpar kom Magne Lundgård, f. 1915, og Martha, f. 1914 Madsen. I ægteskabet var tre sønner: Laurids, f. 1943, Mogens, f. 1946 og Christen, f. 1951.

Da Jens Svansø døde 1955 solgtes gården til Landbrugsministeriet (ejendomsskyld 217.000 kr.) og der skete en ny række handel: Matrikelnr. 3 t og 4 h til Hans Erik Nielsen – 3 z til Svend Vagn Bertelsen – 3 s og 4 g til Harald Pedersen. Hertil købtes 1968 10 y, 10 ø, 6 b og 7 h, så Harald Pedersen fik hermed en gård. 3 ø skødedes til Kr. Thorsen – 3 å

til Severin Christensen, igen til tømrer Verner Christensen (1968).

Hovedparcellen af *Smedegård* (matrikelnr. 3 a, 3 d, 3 f) skødedes til Knud Høstgård (1955). 1968 skødet til Anders Sejbjerg. (E = 280.000 kr.). f.? g. m.?

Huse i Grove (kommentarer)

Christen Christensen (Melchior) blev gift på sine gamle dage med Jensine Agnete Gravesen fra Hindborg. I dette ægteskab blev flere børn. Han døde 81 år gl. i 1953.

I matrikelnr. 11 c levede i en årrække Alfred Pedersen (f. i Sennels 1896, død i Grove 1943), og Mette, f.

Også her var adskillige børn.

I samme hus boede (1874–1927) Jens Mehlsen, f. død 1925, gift med Else, f. Sørensen, f. 1840, død 1927.

„Der er så lidt ved å læs' så manne navn', som jen alywle et' kjenner“, sagde en kone om en lignende afhandling. Og det er der jo en vis sandhed i, men mon ikke en egns beboere i almindelighed gerne læser om „de henfarne slægter“, selv om det mest er „tørre navne og tal“, for det er jo ikke en roman, hvor man lader fantasien skabe og fremtrylle begivenheder. Visse personer, hvor der fremkommer overraskelser, findes dog iblandt, og selve egnen skulle fremstå på en mere levende måde. Gårdene er forsvundne, nye er fremståede, den gamle bondeby er ikke mere at finde, men en række huse skød frem ved banen (stationen), som bragte en ny rejsemåde.

Når vi hører om den ældre generation, hvor langt folk kunne gå, synes vi nu, at det er utroligt. . . . „jo, a' tjent ellers i Hem, men så, da a fik fri til middag, gik a hen til min søster i Grønning, og vi fulgtes så til Ågårdsholm, hvor vi vil besøg' en veninde. . . . Det var søndag. . . .“ (Anna L.). Når vi så tænker igennem, at de unge jo skulle hjem samme aften for at være i pladsen næste dag – den moderne weekend var ikke indført! – så får vi ligesom en svunden tid ind på livet.

Matrikelnumrene er ryggraden i fremstillingen her, men der skal gerne lidt kød på for at blive i billedet. Det kan nogle få ord give.

En kone sagde: „Vi er fattige, og vi skal vedblive at være det“. Det viser også noget om den stationære sfære, der var. Var man født i et „bitte sted“, skulle man ha' særligt besvær ved at komme frem . . . sådan er det dog ikke nu. Der er sket en god og sund forandring her.

En landmand sagde: „Siger du, at han er så vældig musikalsk, så vær vis på, at han har en eller anden stor fejl!“ Det er jo til at grine af, men det blev sagt i alvor.

Tidsperioden her er præsternes store tid: Født formand i skolekommission, formand også helst i sogneforstanderskabet (en kortere periode), formand i legatuddeling (fattigkommission). Her i Brøndum var der et godt forhold mellem pastor Melchior og lærer Lykke og ligeledes mellem pastor Boeck og lærer Himmelstrup. De støttede hverandre, men det er vel ikke generelt. Der har også været stridigheder, som har ført til, at lærere så sig om efter andre græsgange (Korsholm og Hansen) og vel også en enkelt præst, som ikke kunne søbe kålen. Nå, det hører egentlig til i næste afdeling!!!

Selvfølgelig har der været både kirkelige og politiske kampsituationer (da man gik fra Balles lærebog, da nogle søgte til valgmenigheden hos *Kæstel*, da de radikale tog flertallet fra *Venstre* osv.).

Da sognerådsforstanderskabet oprettedes vovede staten at lægge noget af administrationen ud til den lokale befolkning, og det var vel en forbedring. Begrænsningen i stemmeretten (kun gårdejerne!) skabte vel en situation, som ikke kunne være evigt gyldig. Der er et gammelt ord, som siger: „Jeg er fattig, men ærlig.“ Man kan faktisk ikke leve af disse egenskaber. Kong Fredrik d. Sjettes skøn, at en mand skulle have magt efter, hvor mange penge han ejede, kan der nok pilles ved, men vi har faktisk siden kørt i det spor – eller er det ved at løbe ud i sandet?

Udpluk af erindringer fra Salling og Skive

Af læge *Jens Svendsen*

Flintemose, Skive d. 25. april 1975.

I begyndelsen af april 1922 startede jeg som læge i stationsbyen Jebjerg i Salling. Der havde ikke før været nogen læge i Jebjerg.

Her boede man omtrent midt på den frodige halvø. Der var omtrent lige langt til vandet, mod øst til Skive fjord og mod vest til Sallingsund med Hjerk nor. Afstanden var omkring 6–8 km til hver af siderne. Da menneskene altid har været glade for at komme til vandet, var det på grund af stedets beliggenhed dejligt at bo i Jebjerg.

Det er ikke meningen i det følgende at skrive en selvbiografi. En sådan ville næppe have nogen særlig interesse. Derimod vil jeg gerne fortælle lidt om mindre og større begivenheder, som jeg har oplevet, endvidere om mennesker, jeg er kommet i kontakt med, selvfølgelig først om de personer, der rager op over den grå masse. Dem skriver man jo gerne først om, så snobbede er vi allesammen, her findes kun meget få undtagelser. Den ukendte, den navnløse, han eller hun overlades gerne til glemselen. Og alligevel er det de mange ukendte og navnløse, der har formet vor tilværelse og har betydet næsten alt i vor hverdag. Blandt dem findes vore venner og dem, vi kom til at holde af.

Det tidsrum, hvori de følgende begivenheder har udfoldet sig, er det halve århundrede, der ligger mellem 1922 og 1972, det meste af den tid, hvori jeg har arbejdet som

læge i Salling og Skive. Endvidere er der indslag fra en tidligere tid, da jeg i to vinterhalvår var elev på Jebjerg højskole. De to skoleophold var nok den egentlige årsag til, at jeg senere blev læge i Jebjerg gennem mere end en menneskealder.

Det var oprindeligt slet ikke min mening at begynde lægevirksomhed i Jebjerg. Jeg fulgte et kald. De gæve sallingboere i Jebjerg-Lyby kommune syntes, det var for dyrt at have læge udensogns fra. Så henvendte de sig til mig. Enkelte af beboerne i Jebjerg kendte mig i forvejen.

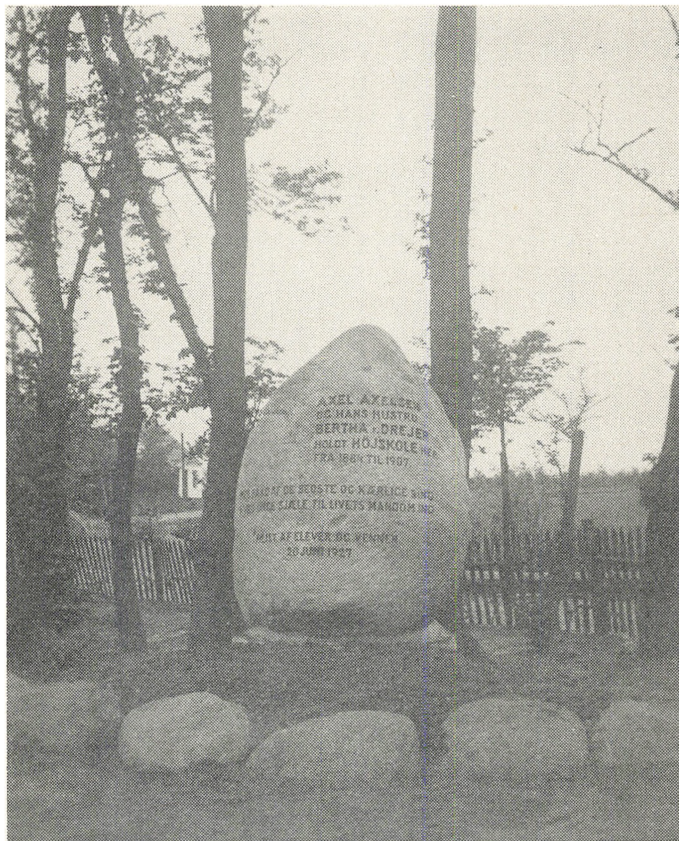
De sørgede for at fremtrylle en adresse med en mængde navne på, hvori de opfordrede mig til at flytte fra Uldum ved Horsens til Jebjerg.

Da jeg året før – i sommeren 1921 – slog mig ned i Uldum, fulgte jeg også et kald. Det var forstander Svenning Pedersen på Uldum højskole – forøvrigt en ægte og god sallingbo – der manglede en læge. Den læge, som højskolen var vant til at bruge, var uden videre rejst fra byen. Der havde gennem længere tid været to læger i Uldum, og det var den ene for mange. Jeg forlod stedet, men Svenning Pedersen tilgav mig – såvidt jeg véd – ikke den rokering mod nord.

Min første forbindelse med Salling ligger meget længere tilbage i tiden end 1922. Jeg kom fra Vesthimmerland, fra Johs. V. Jensens egn, men højskolen i Jebjerg blev både min og mine søskendes skæbne. Vi blev efterhånden alle sammen elever på denne skole, senere på Krabbesholm, da forstander Axelsens højskole flyttede dertil i 1907.

Højskoleforstander Axel Axelsen i Jebjerg var en ordensmand. Han virkede vel nok en smule tør. Ånden på hans skole var autoritær. Hvis en af skolens elever forvildede sig ned på byens kro, var det tilstrækkelig grund til bortvisning fra højskolen. Alligevel holdt jeg meget af forstander Axelsen. Jeg så op til ham som den retlinede og helstøbte personlighed, han var.

Axelsen var en fortræffelig lærer i det danske sprog. Han skrev selv den grammatik, han benyttede ved undervisnin-

gen: „Dansk Sproglære“. Denne lille, geniale bogs motto var, som der står på det sidste blad: „Altid forståelsens vej, – hukommelsen dens tjener“. Axelsens sproglære udkom første gang i 1897 – på eget forlag. Jeg opbevarer endnu denne bog som et klenodie, praktisk talt alle mine øvrige lærebøger er forsvundet, de er solgt.

Der kom nu og da kendte mennesker som gæster på højskolen. Et af de mest celebre besøg var, da Bjørnstjerne Bjørnson og hans hustru Karoline bærede skolen med deres nærværelse. Herom har forstander Axelsens yngste søn, redaktør, cand. polit. Aage Axelsen-Drejer, for en del år siden skrevet en livfuld og interessant beretning i Skive Folkeblad.

Axelsens højskole stod dog ikke åben for alle og enhver, der måske kunne have lyst til at komme inden for. Jeg oplevede i min elevtid enkelte tilfælde, hvor dørene var lukket.

„Professor“ Labri kom f. eks. ikke ind. Men det var ikke forstanderens skyld. Professor Labri er vel ikke kendt af ret mange af nutidens læsere. I min barndom og ungdom var denne harmløse gøgler kendt fra Skagen til Gedser. Han var tryllekunstner, og han berejste landet og besøgte alle de markeder, han kunne overkomme. Han havde en del stående brandere og vittigheder. Et par af de mest benyttede handlede om „Vorbasse krigshavn“ og „rødspættens flugt over plankeværket“. Nu havde den arme gøgler været til marked i Jebjerg. Men det havde regnet så vedholdende den dag, at der ikke var kommet en eneste tilskuer til hans forestillinger, og han havde ingen penge at rejse fra byen for. Så var det, han fik den lyse idé at søge om tilladelse til at give en forestilling for eleverne på højskolen. Forstander Axelsen overlod til eleverne selv at bestemme, om de ville se gøgleren. Da eleverne var samlet, var der en opkæftet fyr, der lagde for: „Jeg synes ikke, det er noget gøgl at få ind på en højskole.“ Dermed var afgørelsen faldet.

Jeg stod tilfældigvis i skolens entré, da Labri kom for at høre, om eleverne ville se ham. Da han havde modtaget et kort afslag, lattede han høftligt på hatten og gik derfra som en våd hund. Det regnede også den dag.

Vi oplevede også andre berømt heder under mine ophold på højskolen. Også folk, der ikke kom på skolen. En aften optrådte to af tidens kendte skribenter i Jebjerg forsamlingshus, den ene med foredrag (Johan Skjoldborg), og den anden med oplæsning (Jakob Knudsen).

Forstander Axelsen fortalte det samlede elevhold om begivenheden. Han gav os lov til at gå derop, men han tilføjede: „De kommer jo ikke her på højskolen.“ Samtidig sagde han om Jakob Knudsen, at han var en aldeles fortræffelig oplæser. Det sidste måtte vi give Axelsen ret i. Jakob Knudsen læste en af Holbergs komedier, og det kunne næppe være gjort bedre af nogen professionel skuespiller.

På den tid var Jakob Knudsen ilde anskrevet på næsten alle vore højskoler. Han havde måttet opgive sin virksomhed som valgmenighedspræst i Mellerup ved Randers. Han levede nu af sin forfattervirksomhed og af at rejse landet rundt som oplæser og foredragsholder. Hans udestående med højskolerne var begrundet i hans private livsførelse: Han havde skiftet ægtefælle.

Allerede dengang jeg var elev på højskolen i Jebjerg, mødte vi nu og da en af vore kendte digtere i den lille stationsby. Han boede i byen og holdt mest til hos mejeribestyreren (den kendte), kunstmæcenen Esper Andersen. Hans navn var Jeppe Aakjær. I Jebjerg skrev Jeppe Aakjær en del af sine mest *kendte* digte. „Jens Vejmand“ er skrevet i Jebjerg i sommeren 1905.

Aakjær kom – såvidt jeg véd – heller ikke på Axelsens højskole. Der har jeg i hvert fald aldrig set ham. Han var dengang endnu ikke videre kendt, men vi så ham nu og da gå rundt ude i heden. Dengang gik heden næsten helt ind til byen.

Senere – da jeg var blevet læge i Jebjerg – fik jeg et par gange lejlighed til at møde Jeppe Aakjær og tale med ham. Men det var under helt tilfældige omstændigheder. Digteren var nu landskendt, ja, kendt ud over landets grænser, og han var sallingbo. Han boede på „Jenle“ i Grinderslev sogn.

En dag i sommeren 1924 fulgte jeg en ung husbestyrerinde til Hvalpsund. Hun skulle holde en kort ferie. Hendes hjem lå på Himmerland. Jeg var ugift de første 7–8 år, mens jeg boede i Salling. Der var endnu ingen færgeforbindelse mellem Sundsøre og Hvalpsund. Den kom først i året 1925. Vi blev sejlet over i en motorbåd, hvor der kun var plads til

3–4 passagerer. Foruden den unge pige og mig selv var der den dag én rejsende til. Det var Jeppe Aakjær.

Vi sad sammen på en træfjæl, jeg i midten, med Aakjær ved min højre side. Jeg kunne skimte ud af øjenkrogene, at Aakjær iagttog mig. Da der var gået nogle få øjeblikke, brød han tavsheden og begyndte en samtale: „Sig mig, kender vi to ikke hinanden?“ „Jo, jeg kender naturligvis Dem, hr. Aakjær“, og så sagde jeg, hvem jeg var. Vi fik en hyggelig samtale, så længe den korte sejlads varede. Da vi var kommet over, og jeg var taget med båden tilbage til Salling, fortsatte Aakjær samtalen med den unge pige og sagde bl. a., at han ville invitere hende og mig til jenlefesten næste år. – Det glemte Aakjær, eller han tog måske anden bestemmelse.

En dag sidst i 1920'erne – det var midsommer – fik jeg besøg af en af mine tidligere askovkammerater. Han hed Evald Kristensen. Vi havde været elever sammen på Askov højskole en vinter – uden at have lært hinanden nærmere at kende. Evald Kristensen var anden-års elev dengang, og disse viderekomne elever holdt sig noget isoleret fra de øvrige, måske nok, fordi de arbejdede mere intenst end første-års eleverne. Nu havde han været i USA nogle år og havde været præst derovre, men var nu kommet hjem for at blive. Han var blevet min faders svoger. (Min fader var i sit tredje ægteskab), og han var blevet præst i Tårs i Vendsyssel, tilmed kommet ind i folketinget (som retsstatsmand).

Besøget var uventet, og jeg blev straks klar over, at det ikke var for min skyld, han var kommet til Salling. Nej, Evald Kristensen var kommet for at opsøge og tale med digteren Jeppe Aakjær.

Han var selv skribent, han havde udgivet nogle småting. – Jeg kørte ham til Jenle midt på eftermiddagen. Jeg skulle så hente ham igen henad aften. Han logerede hos mig, han var min gæst.

Da jeg kom til Jenle ved aftenstid, blev jeg vist op på Jeppe Aakjærs arbejdsværelse. Her gik de to litterære herrer frem og tilbage og læste op for hinanden af egne værker. Jeg kom til ulejlighed og blev vist hjem. Evald Kristensen

ville selv gå hjem senere på aftenen. Afstanden var 7–8 km. Jeg ville ikke gå til sengs den aften, det måtte være en uhøflighed over for min gæst. Men jeg kom til at vente længe. Først ved 2-tiden om natten kom Evald Kristensen tilbage. Aakjær havde fulgt ham ind til landevejen, med en klapstol under armen, så han engang imellem kunne tage et lille hvil. Aakjær var allerede dengang en syg mand. – I 1920'erne, dengang jeg endnu var alene, var jeg en flittig gæst ved Jeppe Aakjærs jenlefester. Ved en af disse lejligheder havde jeg en ven, en tidligere skolekammerat, med. Han var lærer i Viby ved Århus, hed Frede Bertelsen, og var en fremragende violinspiller og sanger. Han havde optrådt på Salling ungdomsskole og benyttede så lejligheden til at aflægge mig en visit.

Frede Bertelsen var også komponist og havde sat melodi til flere af Aakjærs digte. De kendte hinanden, idet de havde været sammen ved flere lejligheder. Da vi kom til festpladsen, satte vi os på en skrænt, hvor alle festdeltagere måtte gå forbi for at komme ned på pladsen. Et øjeblik efter, at vi havde placeret os, kom Jeppe Aakjær med et større følge. Så snart han så Frede Bertelsen, udbød han: „Åh, De her, Bertelsen, De skulle jo have været med mig“. Mere kom der ikke ud af det. Aakjær kunne ikke gøre langt ophold for sine gæsters skyld, og vi blev siddende.

Det har senere forbavset mig, når jeg har tænkt på dette korte optrin. Aakjær må have taget et øjebliksbillede af mig i det korte sekund, da han gik forbi os. Jeg sad alene sammen med en af hans bekendte, som han ganske kort vekslede et par ord med. Året efter, da vi sammen sejlede over mellem Sundsøre og Hvalpsund, spurgte han: „Sig mig, kender vi to ikke hinanden?“ Aakjær må have været en god iagttager og have haft en særlig fin hukommelse.

Da Aakjær var død i 1930, blev hans bære kørt fra Jenle til København. Det så ud som et tilfælde, at jeg kom til at følge med et lille stykke af vejen. Jeg var kaldt til Grønning på sygebesøg, men da jeg kom til landevejen Skive–Fuursund, måtte jeg gøre holdt for følget fra Jenle, der kom

forbi i det samme. Da jeg ikke var ude i hastærinde, fulgte jeg med følget som sidste vogn til Resengab. Der drejede jeg nordpå for at passe mit job.

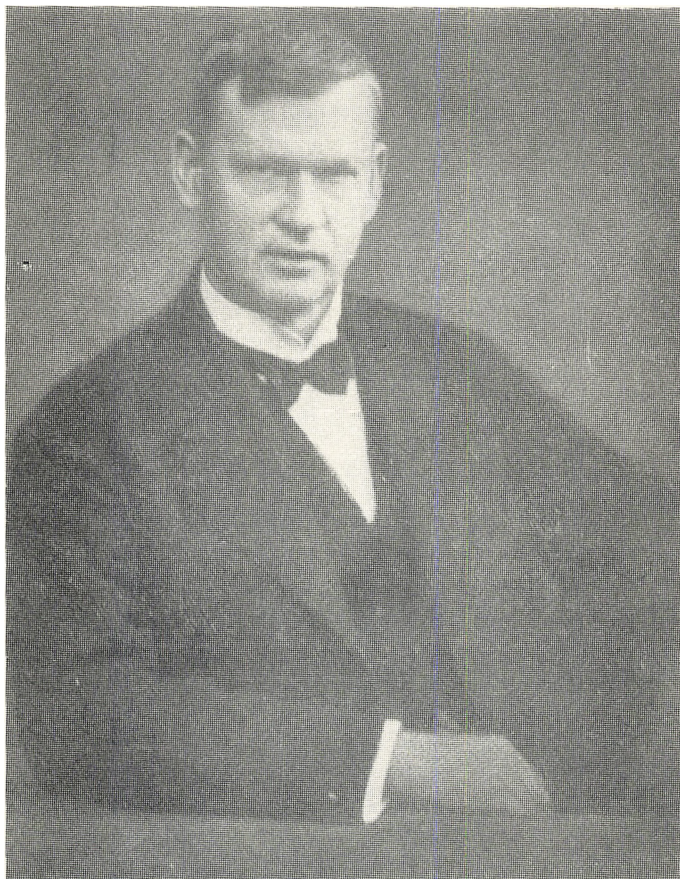
Skulle jeg straks have passet mit sygebesøg og ikke have fulgt med Aakjærs bære de få km sydpå? Jeg var som nævnt ikke ude i hastærinde, og jeg følte trang til at køre med det korte stykke vej. Det drejede sig her om en mand, jeg ganske vist kun havde et meget periferisk kendskab til, men også om en mand, der har haft stor betydning for os alle.

Hvorvidt det var af trang dertil, da jeg 20 år tidligere fulgte Bjørnstjerne Bjørnsons bære gennem Københavns gader, husker jeg ikke. Jeg er bange for, at det mere var af nysgerrighed. Det var af lyst til sjov, da jeg under første verdenskrig var med til at pibe Bjørnsons søn, skuespilleren Bjørn Bjørnson, ud, da han kom til København for at holde foredrag om sine indtryk fra to fronter. Den store norske skuespiller var tyskernes mand. Der blev den aften intet foredrag i Odd Fellow Palæets store sal. Studenterne sørgede for, at Bjørn Bjørnson overhovedet ikke kom til orde.

En anden af Sallings kendte mænd, godsejeren til herregården Eskjær, dr. phil. *Gudmund Schütte*, faldt det også i min lod at møde enkelte gange. Dr. Schütte var en særpræget personlighed. Han var videnskabsmand. Hans betydelige forfatterskab blev ikke udbredt og læst efter fortjeneste. Bortset fra de rent videnskabelige arbejder, der naturligvis ikke kunne blive almenhedens eje, skrev han også adskilligt andet, der kan læses af alle. Det gælder ikke mindst, hvad han har skrevet om forholdet mellem dansk og tysk kultur og åndsliv.

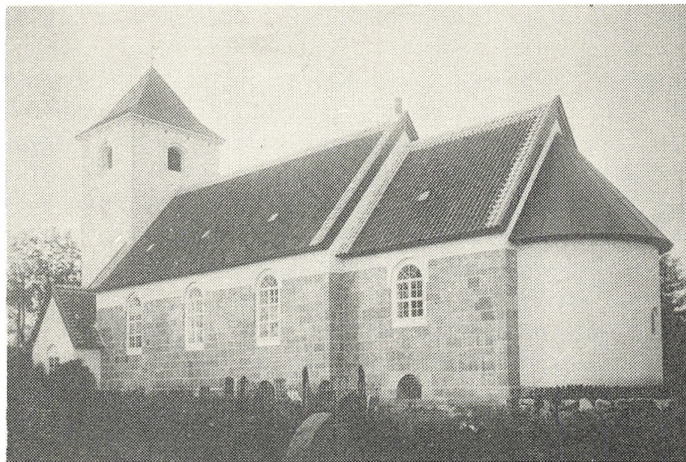
Dr. Schüttes uforfærdede kamp for dansk sprog og særpræg har næppe fået den påskønnelse, som den har fortjent.

Det var hos vore venner i Jebjerg, dyrlæge Henry Kr. Nielsen og hans hustru, Henriette, at vi først mødtes med familien på Eskjær. Fru Schütte, indfødt wienerinde, var en charmerende og elskelig dame. Hun var vistnok mere interesseret i det store landbrug end hendes ægtefælle. Hun interesserede sig tilsyneladende mere for dyrene end han. Dr. Schütte var – såvidt jeg har forstået – ikke landmand. Han

Dr. Gudmund Schytte, Eskjær

kunne godt engang imellem virke en smule distræt. En dag, da jeg kørte rundt i gaderne i Jebjerg, mødte jeg dr. Schütte. Han var kommet med toget og skulle hjem til Eskjær. Han standsede mig og bad mig om at køre sig hjem. Han antog mig for hyrevognschauffør. Da han blev klar over fejltagel-

Jebjerg kirke

sen, var det mig ikke muligt at få lov til at køre ham hjem, hvad jeg tilbød.

Skal jeg endnu nævne et navn fra min sallingtid, nu vi er i gang med persondyrkelsen, må det blive præsten, pastor Chr. Glud. Pastor Glud var endnu i fuld vigeur, da jeg kom til Jebjerg i 1922. Han var ganske vist en ældre herre, fyldt 88 år, men rask og rørig, som man plejer at sige.

Jeg kendte pastor Glud i forvejen. Han havde engang talt på min hjemegn og var ved den lejlighed gæst i mit hjem. Han chokerede vi børn ved den måde, han tog afsked med min 12-årige søster på: „Nå, farvel dit fæle spøgelse.“

I højskoletiden i Jebjerg havde jeg haft Glud som lærer. Han holdt foredrag om sagerne og oldtidshistorien. Hans måde at tale på var både meget livlig og gestikulerende, så det hele stod levende for os. Enkelte af de kvindelige elever kunne ikke rigtig tage hans måde, de var en smule forarget. Jeg syntes, det var festligt.

I årene 1922–23 ombyggede man og restaurerede kirken i Jebjerg, samtidig var det en kendsgerning, at der om vinte-

ren og i foråret 1923 forekom mange dødsfald i Jebjerg og nærmeste omegn. Disse to ting blev af en del mennesker sat i forbindelse med hinanden. Folk troede, at den forstyrrelse af gravfreden, der forekom, var skyld i de mange dødsfald. Jeg søgte ikke at rokke ved denne overbevisning, for det stod mig klart, at hvis den nævnte opfattelse faldt til jorden, ville det næste blive en formodning om, at når „manden med leen“ havde gjort så rig en høst i dette forår, måtte årsagen vel være den, at man havde fået en læge til byen, hvad man ikke før havde haft.

Da restaureringen af kirken var afsluttet, var der stor fest i byens forsamlingshus, med deltagelse af biskop og stiftamtmand, og her talte pastor Glud med stor kraft og myndighed. Et par år efter lagde han sig til sengs og sov stille ind uden egentlig sygdom.

Pastor Glud kunne ikke sige nej til mennesker, der bad ham om noget. Det førte ofte med sig, at han blev misbrugt. Han skal selv have sagt om en bestemt mand: „Hvis X kommer i kirke to søndage i træk, så véd jeg sandelig, at han snart kommer og vil låne penge af mig.“

En mand, der ikke hørte til her på egnen, men som kom til at udføre et arbejde her i Salling, var maleren og billedhuggeren Niels Larsen Stevns. Han fik i året 1928 bestilling på at modellere en sten af pastor Glud, der var død tre år i forvejen. Stenen, der siden har stået i præstegårdens have i Jebjerg, huggede Larsen-Stevns til i sommermånederne det nævnte år. Han klagede dengang over, at stenen var for blød. Og det er vel grunden til, at den allerede bærer præg af forvitring.

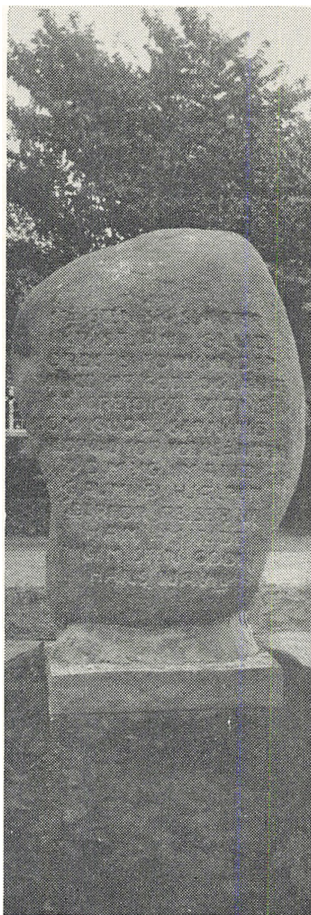
I sommeren 1928 boede jeg dør om dør med Larsen-Stevns og hans hustru. De havde lejet sig ind i et lille hus, der lå ved siden af den daværende lægebolig. Jeg så dem næsten daglig og talte ofte med dem. De var begge, både Niels Larsen-Stevns og hans hustru, Sara L-S, venlige og fordringsløse mennesker, som det var mig en stor glæde at stifte bekendtskab med.

Larsen-Stevns arbejdede ofte i pauserne med at male

Mindesten i Jebjerg

Bagsiden af stenen med Anders Vedels minderune

aquareller, med motiver fra byen og den nærmeste omegn. Jeg havde hoved nok til at erhverve fem af disse arbejder. Malerens værtinde, der var en meget dygtig, men lidt ensporet gårdmandsenke, syntes, at jeg var godt tosset, at jeg

ville give kr. 1250 for disse billeder, der „ikke engang var i ramme.“ Senere, da jeg var blevet gift, besøgte min kone og jeg familien Larsen-Stevns ude på Frederiksberg.

Vi kunne dengang have fået så mange af kunstnerens dejlige oliemalerier, som vi kunne ønske, men da havde vi ikke luft nok under vingerne til at forstå, hvilken værdi, de havde. Fejlen var alene min. Vi kunne have fået billederne uden kontante udlæg. Men det var dengang.

Larsen-Stevns arbejdede mange år i Viborg Domkirke. Disse arbejder bærer Joakim Skovgaards navn. Men i dag søger man efter det, der er udført af Larsen-Stevns personlig. I dag anses han som mesteren. Disse oplysninger har vi fra en mand, hvis domme i kunstneriske anliggender næppe nogen vil anfægte. Det drejer sig om R. Broby-Johansen. Det var gennem mange sommerkurser på Vrå højskole, min kone og jeg lærte denne mand at kende. Broby-Johansen har besøgt os nogle gange her i Skive, og vi har haft en del ture sammen med ham ud til forskellige steder i Skive og omegnen. Blandt andet til Fuur og til Fjends, hvor vi har været på Jeppe Aakjærs fødeegn.

Når Broby-Johansen kommer her på egnen, skal vi ud at besøge kirker og oldtidsminder. Den slags findes også her på vores egn. Vi taler som regel ikke om politik eller ideologiske emner, i det stykke er vi slet ikke på bølgelængde. Broby er trofast mod idealerne fra ungdomstiden, og selv om hans hår er grånet, er han stadig en meget vital og inspirerende personlighed.

Da jeg begyndte som læge på landet (Uldum ved Horsens), var mit største problem min dårlige økonomi. Jeg havde lånt alt, hvad jeg kunne låne. Og nu væltede forpligtelser til at betale renter og afdrag ind over mig, dertil kom som en ekstra plage, at jeg blev betragtet som velbjerget, såsnart jeg var begyndt som læge.

En af mine første dage i Uldum fik jeg besøg af en af sognerådets spidser. Han ville vide, hvad de kunne få i skat. Da jeg praktisk talt kun havde haft udgifter den sidste halve snes år, kunne det jo ikke blive de store beløb. Men jeg blev

ansat som skatteyder. Jeg var næppe selv klog nok til at kunne varetage mine egne interesser.

En dag – kort før jul – fik jeg besøg af sygekasseformanden. Han fortalte mig, at der var gammel tradition for, at lægerne gav sygekassen en julegave. Det fik de også. Jeg husker ikke, hvor lidt, de fik. Men jeg tror, det var 25 kr. De tog sig af mig på mange måder i Uldum. Den førnævnte mand fra sognerådet skaffede mig uden min egen medvirken en af de første dage en husbestyrerinde. Det var en ikke helt ung pige, der boede hos sin moder. Pigen skulle have kr. 60 mdl. Da jeg rejste fra byen efter 8–9 mdrs. forløb, skyldte jeg hende hele lønnen. Den blev betalt, straks efter at jeg var kommet til Salling, hvor jeg fik hold på pengesagerne ved at optage et større lån, så klatgælden kunne bringes ud af verden.

I Jebjerg kom jeg efterhånden ind i en anden form for økonomisk aktivitet, som jeg fra begyndelsen ikke havde drømt om. Jeg blev efterhånden en af de professionelle kautionister, der fandtes nogle få stykker af. De gik igen som Tordenskjolds soldater. Og folk, der trængte, vidste altid, hvor de skulle henvende sig. Jeg kautionerede for mange, men sagde også efterhånden nej flere gange. Jeg var naturligvis flere gange med til at betale. Men det kom aldrig til at dreje sig om så meget, at det kunne ryste min økonomiske status, der efterhånden havde rettet sig så meget, at jeg i almindelighed følte mig rolig, hvad pengesagerne angik.

En af de gange, hvor jeg sagde nej til at kautionere, gjorde det mig en del ondt for manden. Han var næsten for ærlig. Han skulle låne nogle få tusinde kroner. Og han sagde, at han allerede havde to kautionister, han mente dog ikke, de var noget videre værd. Han søgte derfor efter et navn til, så pengeinstituttet ville gå ind på at yde det ønskede lån. Da jeg ikke var velhavende, var jeg nødt til at opføre mig nogenlunde fornuftigt. Det ligger nu ca. 25 år tilbage i tiden, siden jeg sidst var ude i kautionsforpligtelser.

Der er i den tid, jeg har været læge i Salling, indtruffet to begivenheder, der hver især har haft betydelig indflydelse

på hele vor tilværelse. Det er måske ikke rigtigt at omtale de to begivenheder samtidigt, for de er så forskellige og lige så umulige at sammenligne som tordenskraldet og rundetårn, hvad er højest?

Jeg tænker på den tyske besættelse af vort land i årene 1940–45 og på opdagelsen af de moderne lægemidler (penicillin og sulfonamiderne).

Da tyskerne besatte vort land i april 1940, gik vi ind i en 5-års periode, som vi ikke vidste noget om, heller ikke om, hvornår det ville være forbi med besættelsen. Forholdene var ikke lige vanskelige for alle, det var sikkert ofte værst for de landsmænd, der i følge deres arbejde var nødt til at omgås fjenden. Men ingen af os undgik at føle ubehag og vanskeligheder.

For lægen på landet var der oven i alt det øvrige besvær den særlige gene, at vi manglede et af vore mest uundværlige hjælpemidler, benzinen. Selv om vi fik en månedlig ration, var det, vi fik månedlig, ikke mere, end at det var opbrugt på to eller tre døgn. Så anskaffede jeg en almindelig trædecykle, senere en tandemcykle, så min kone eller de to store børn kunne hjælpe at stampe i pedalerne. Nu og da lejede vi også en hyrevogn (gasgenerator). Og endelig købte vi en mindre gård, hvor der var både store jyske heste og brugelige vogne, så vi i yderste nødsfald kunne befordre mig til patienterne.

Foruden benzinmangelen måtte vi i de fem lange år også undvære en hel del af de mest daglige fornødenheder.

Der er ikke det mindste unaturlige i, at vi blev beskyldt for at handle af profithensyn, da vi købte den omtalte gård. Jeg var oprindelig indstillet på at købe en gård i Jebjergs umiddelbare nærhed. Men det ville ikke rigtig gå, og mine rådgivere frarådede dette. Vi beholdt gården i Lyby i 6 år og solgte den så til gdr. Laust Balling. Formålet med købet i sin tid – befordringsspørgsmålet – blev en ren fiasko. Jeg kørte kun med egen befordring en enkelt dag i de 6 år, vi havde gården.

Vi havde det særlige held, at vi aldrig så en tysk uniform

i vor lille by. Tyskerne lå ellers konstant både i Roslev og Skive. Men vi slap fri. Jeg havde også det særlige held, at jeg aldrig blev standset af tyskerne under mine sygebesøg, selv om jeg både nat og dag ofte måtte køre på de to amtsveje, der går uden om Jebjerg.

Det var først efter den tyske kapitulation, vi blev standset, når vi var ude i lovligt ærinde. En af de første aftener i maj 1945 var min kone og jeg på sygebesøg i nærheden af Skive. Da vi kørte hjemefter om aftenen ved elleve-tiden, var det helt mørkt. Ved Gammelgård i Trustrup møder vi en sydgående vogn, der pludseligt drejer på tværs af vejen foran os og spærrer for videre kørsel. – Jeg standser med det samme, står ud og går frem mod vognen, der er kommet nordfra. En ung mand, som jeg mente at have et flygtigt kendskab til, kommer mig i møde og spørger, om det var en lægevogn. Jeg bekræftede. Min modpart forekom mig en anelse flov. Han forklarede, at de var ude efter Hipoer, og at den slags skød, såsnart de mødte dem. Nu først så jeg, at der lå skarpskytter i begge vejgrøfter og pegede på os med deres geværer.

Endnu før den tyske kapitulation forelå den 4. maj 1945, fik vi invasion af tyske flygtninge fra den østlige del af det stortyske rige. Det var civilbefolkningen, der flygtede for de fremrykkende russere. Vi måtte tage imod i hundredvis, ja, vel i tusindvis, alene her i Salling. Jebjerg stationsby måtte alene huse ca. 100 flygtninge. De blev fordelt til forsamlingshuset og byens kro. Der blev strøet halm på gulvene i de rum, hvor de lå: kvinder, børn og gamle mennesker mellem hinanden. Der var næsten ingen mænd i den arbejdsdygtige alder.

En af de første nætter døde en gammel tysk mand oppe i forsamlingshuset. Flygtningene lagde ham uden for huset med en trælem over. De arme mennesker kunne vel ikke gøre andet. Den gamle mand blev begravet på Skive kirkegård (oplyst af provst A. Johs. Hansen, Resen ved Skive – forhen Jebjerg).

Et af de tilfælde, der gjorde et dybt indtryk på mig,

hændte en dag, da jeg blev kaldt til et tysk barn i to-tre års alderen. Den ulykkelige mor gik med barnet i sine arme. Det led af et svært tilfælde af difteri. Det var nødvendigt at indlægge barnet på sygehuset – både af hensyn til behandlingen og smittefaren. Det ville en dansk mor også have måttet affinde sig med. Men den unge tyske kvinde fik ikke lov til at ledsage sit barn eller besøge det derude. Barnet døde efter få dages forløb på sygehuset.

Vi har næppe noget at prale med angående behandlingen af disse ulykkelige, hjælpeløse mennesker. Flygtningebelægningen i Jebjerg varede ca. fem måneder så blev de alle sammen flyttet vestpå, til Lemvigegnen.

Man fandt blandt de tyske flygtninge i Jebjerg forsamlingshus to franske soldater. De havde arbejdet i Østpreussen som krigsfanger, og nu var de flyttet sammen med tyskerne, som de tilsyneladende følte sig knyttet til. De to franskmænd blev straks hentet ud fra flokken og anbragt i private hjem i byen. Fabrikant Mølbjerg og frue fik den ene, og vi i lægeboligen fik den anden. Vores franskmænd søgte op til tyskerne uden for måltiderne. Førøvrigt støvede han byen rundt for at opdrive en sut til den kvindes barn, som han særlig holdt sig til. Det var formodentlig hans eget barn . . . Efter et par ugers forløb blev de to franskmænd sendt sydpå til deres eget land, næppe efter eget ønske. De var vist nok ikke helt glade for befrielsen fra det tyske fangenskab.

Den anden begivenhed, der blev nævnt, opdagelsen af de bakteriedræbende medikamenter, indtraf omtrent samtidig med den store krig. Denne første nye medicin kom fra Tyskland. Opdageren var en tysker af jødisk afstamning. Hans navn var Domagh. Han tilkendtes Nobelprisen. Men i stedet for at give ham tilladelse til at rejse til Stockholm, tvang Nazisterne ham til at skrive et uforskammet brev til Nobelkomiteen. Efter krigen hentede han medaljen, men han kunne ikke nå på det tidspunkt at få pengene. Han måtte nøjes med medaljen.

Det medikament, Domagh fandt, hed Prontozil, og det var det første middel, der var effektivt over for forskellige bak-

teriestammer. Penicellinet var allerede opdaget af englænderen Alexander Flemming, men man kom først i tanker om at bruge det en halv snes år senere. Penicellinet er det mest almen kendte af de nye, antibiotiske lægemidler, og det er ikke overdrevet, når man siger, at det har fremkaldt en revolution i behandlingen af mange af vore kendte infektionssygdomme.

Jeg havde arbejdet som læge i ca. 25 år, da penicellinet blev taget i brug. Før da stod vi ofte hjælpeløse med patienter, der måske led af lungebetændelse, barsel-feber, benmarvsbetændelse eller andre alvorlige bakterielle sygdomme. Vi gav dem naturligvis forskellige medikamenter, men vi kendte desværre ikke noget, der kunne hjælpe for de sygdomme, vi behandlede. Enkelte gange måtte man se på, at børn og mennesker i deres bedste alder bukkede under for sygdomme, som vi i dag klarer, i hvert fald som regel.

Jeg havde en ung svigerinde – i en anden del af landet – hun døde af barsel-feber efter få dages sygdom, efter sit andet barn. Jeg bad om at se hendes medicin. Det var en flaske kamfermixtur, ikke andet. Det er uden fornuftig mening at kritisere hendes læge. Han havde dengang ikke andet at byde, der var bedre.

Men også i dag kender vi en del sygdomme, som vi endnu ikke fuldtud kan beherske med vor behandling. Det gælder vel først og fremmest de forskellige kræftformer. Her er behandlingen som regel operativ, særlig hvor det gælder indvortes lidelser. Den ængstelse, vi ser på kræftsygdommene med, er vel det bedste bevis på, at vi endnu ikke helt behersker behandlingen her.

Men vi har både lov til og god grund til at se fremtiden i møde med gode forhåbninger. For der arbejdes over alt for at vinde fremad. Der forskes over alt i den civiliserende verden for at nå frem til det mål, vi stræber efter: At få egnede og effektive midler mod enhver sygdom.

Vore forhåbninger bliver ikke ringere, hvis vi kaster et kort blik på enkelte af de store fremskridt, der er gjort i de sidste ca. 125 år.

For 125 år siden fandt man de nu velkendte bedøvelsesmidler æter og kloroform. Før den tid kunne man ikke bedøve en operationspatient, højst gøre patienten lidt omtåget med opiumsdråber. Det er kun ca. 100 år siden englænderen Joseph Lister indførte anticeptikken (renlighed af patient og instrumentarium med kemiske midler). Straks efter kom aseptikken, der tog kogende vand og ild til hjælp. For små 100 år siden fandt man alle de bakterier, vi kender i dag, og røntgendiagnostikken og behandlingen kom omkring århundredskiftet. Siden jeg begyndte, er der også sket betydelige fremskridt. I 1922 kendte vi ikke insulin mod sukkersyge, og vi kendte heller ikke nogen effektiv behandling mod den ondartede blodmangel, vi kalder „perniciøs anæmi“. Og sidst, men ikke mindst epokegørende er opdagelsen af de antibiotiske lægemidler (penicillin, sulfonamider o. a.).

Hvis de næste ca. 125 år vil give lige så store fremskridt, som de her nævnte, kommer vi langt frem mod den tilstand, vi stræber efter, at vi har effektive midler mod enhver sygelig foreteelse.

Jeg kom for mange år siden ud for en sygdom, som næsten alle kender af navn, men som meget få har set. Det var stivkrampen, eller som lægerne siger: tetanus.

Tetanus er en af de sygdomme, som vi først har lært at behandle i vort eget århundrede. Nu ses stivkrampe meget sjældent, da det netop er en af de sygdomme, som næsten alle småbørn bliver vaccineret imod.

En ældre, noget velnæret landmand, kom en dag for mange år siden op til mig med en betydelig hævelse af den ene hånd. Han havde et par dage i forvejen fået en træsplint stukket ind i hånden. Jeg afviste at behandle tilfældet, men forlangte ham indlagt på sygehuset. Her fjernede overlægen træsplinten og sendte ham hjem. Da manden forlod mig, hånedede han mig: „De er ikke nogen doktor, når De ikke kan gøre sådan en smule“.

Ti dage senere sendte manden bud efter mig. Nu var han sengeliggende, han havde feber og hyppige, svære krampe-trækninger i tyggemusklerne. Jeg ringede med det samme til

overlægen, og han sagde: „Ja, man kan jo ikke give dem serum allesammen“. Manden blev straks indlagt på sygehuset, og han kom sig for den stivkrampe, der allerede havde godt fat.

Den anden patient (jeg har kun mødt den omhandlede sygdom i to tilfælde i mere end et halvt århundrede) var en kvindelig patient, som jeg ikke kendte. Hun havde allerede universelle kramper og var meget forpint. Hun blev straks indlagt på sygehuset. Og hun kom sig også, selv om det varede ca. fire måneder, før hun kunne udskrives. Tetanus er ellers en lidelse, der har en høj dødelighedsprocent.

En del år før jeg kom til Jebjerg som læge, aflagde jeg en dag et besøg på Skive sygehus. Det var i sommeren 1916. Jeg ville hilse på en yngre søster, der var elev på sygehuset. Min søster havde ordnet det sådan, at jeg fik lejlighed til at hilse på lægechefen. Det var dr. Viktor Hansen, der efter endt sygehusuddannelse nedsatte sig som praktiserende læge i Skive – og forblev der til sin død. Viktor Hansen var på det tidspunkt alene på sygehuset med en medicinsk student som hjælp – under overlæge Rosing-Hansens sommerferie.

Syv år senere – i 1923 – efter overlæge Rosing-Hansens død, var der endnu kun to unge læger på hele sygehuset. I begyndelsen af 1924 kom de to nye overlæger: Niels Aage Nielsen – som overlæge på kirurgisk afdeling – og Skat Bastrup på den medicinske afdeling. – Og nu voksede antallet af sygehuslæger hurtigt. I dag er antallet af læger – ansat ved sygehuset – 24 reservelæger og 14 overlæger.

Hvis man sammenligner forholdene på sygehuset med lægedækningen i Skive by og dens naturlige opland, vil man se, at forholdene er helt anderledes, her er nærmest tale om stagnation. Der er ikke ret mange flere læger i byen og dens nærmeste opland, end der var for ca. 50 år siden. Det vil igen sige, at i dag foregår langt den meste del af sygebehandlingen uden for hjemmet.

Dette forhold er i hvert fald en dyr affære. Hvad koster en sygeseng i døgnnet i vor tid? Det kommer meget an på, hvor i riget man ligger. Det er billigst i provinsen og dyrest

Sygehuspersonale. I baggrunden dr. Rosing-Hansen med frue

i hovedstaden. Men prisen svinger formentlig mellem kr. 500 og 1000. Så er hjemmebehandling væsentlig billigere. Man forstår bare ikke, at hjemmebehandling i større udstrækning er mulig i vore dage, hvor presset på de praktiserende læger er steget så enormt i forhold til tidligere.

Folk søger i dag også læge for småting, som man for et par menneskealdre siden ikke ville drømme om at henvende sig til en læge med. Når man så tænker på alle de nye gøremål, der i den sidste snes år er lagt ind under den praktiserende læges domæne, forstår man ikke, at alle disse krav har kunnet imødekommes. De nye arbejdsområder, der i de seneste år er henlagt til de praktiserende læger, er alt det forebyggende – det såkaldt profylaktiske – arbejde, der udføres i vore dage. Det drejer sig her om børneundersøgelser, vaccinationer og undersøgelser af svangre, for at nævne en del af det væsentligste. Som ekstra lægearbejde, der er stærkt vok-

sende i de senere år, må også nævnes det tiltagende attestskriveri af enhver art.

Det er svært at forstå, at det samme antal læger, der fandtes for et halvt århundrede siden, i dag kan klare den stigende arbejdsbyrde, som lægen må tage vare på nu. Det må vel være sådant, at patienterne trods alt på flere måder får en ringere service i dag, end han eller hun fik før i tiden.

Folk er i færd med at få lært at vente. Ventetiden er blevet et problem for mange. Det gælder ikke blot for den, der skal indlægges på sygehus eller anden institution, det gælder også for de patienter, der skal til ambulant undersøgelse og/eller behandling hos speciallæger. Bare vente!

Den uvilje, som unge læger i en del år har udvist mod at komme ud i praksis, er naturligvis begrundet i arbejdsforholdene. Den tingenes tilstand, som lægerne måtte godtage i min ungdom, og som vi også affandt os med, de forhold afviser ungdommen i dag. Derfor har der i en del år været mangel på tilgang til arbejdet i praksis.

For 50 år siden måtte lægen finde sig i at holde vagt i alle døgnets 24 timer. Han var hverken fredet dag eller nat. Og det gjaldt ikke bare en del af året, nej, det gjaldt i alle årets 365 dage. Begrebet „Ferie“ var ukendt. Tog man en ferie og eventuelt rejste bort, var det på egen regning og risiko. Som regel gjorde man det ikke. I de 35 år, jeg boede i Salling, var jeg den eneste læge i denne landsdel, der nu og da holdt vikar under bortrejse.

For $\frac{1}{4}$ århundrede siden var vi ni læger i Salling, der fandt sammen for i forening at stable en weekend-ordning på benene. Vi delte os i tre grupper med tre læger i hver afdeling, en nordlig, en midter- og en sydlig afdeling. Den enkelte læge kunne herved opnå kun at have vagt hver tredje uge. Om natten skulle hver af os passe sin egen praksis.

Det viste sig hurtigt, at vi var forud for tiden. Sygekasserne fandt snart ud af, at de risikerede engang imellem at måtte betale mere for et sygebesøg end ellers. De fandt ikke ud af, at de lige så ofte havde chancen for at få billigere takster. Sygekasserne anlagde voldgiftssag mod salling-

lægerne, og de vandt denne sag. – Efter 2 års forløb måtte vi droppe denne selvbestaltede ordning.

Først i 1957, da vi flyttede til Skive, kom vi ind under arbejdsforhold, hvor der både var weekend- og nattevagtordninger. I begyndelsen var det byens praktiserende læger, der kørte under vagttjenesten. Jeg mener at kunne huske, at vi fra første færd lovede befolkningen, at det skulle være sådan.

Efterhånden faldt dog enkelte læger fra og allierede sig med de unge sygehuslæger, så de tog vagterne. Og i en del år i den sidste tid er dette blevet regelen. I dag kører kun enkelte af byens praktiserende læger under vagttjenesten. Forøvrigt er vagtarbejdet foregået gnidningsløst ved hjælp af de unge læger på sygehuset.

I dag må enhver patient i almindelighed affinde sig med at se en fremmed læge, når der er vagt på, og det er et forhold, der nærmest vil blive endnu mere almindeligt i fremtiden. Det må ofte føles som en ulempe for patienterne, og det er et klart bevis på den ringere service, der står til deres rådighed. Det har også den særlige ulempe, at der ikke altid findes den kontakt mellem de forskellige læger, der ser en patient, som der gerne skulle være – i patientens interesse.

Det, at den enkelte patient altid har en bestemt læge at henvende sig til, en læge som patienten selv har valgt, det har altid været et ønske hos lægerne. Der findes vistnok ikke nogen læge, der ønsker at se patienter, der ikke kommer til ham af fri vilje. Det frie lægevalg har altid været et bestemt krav fra lægeside.

Desværre er det gået således, at samfundet mere og mere har modarbejdet dette ideelle lægekrav. De første mange år af den tid, hvor jeg har været med, kunne patienten altid henvende sig til den læge, han eller hun ønskede, og patienten kunne skifte læge flere gange daglig, om det syntes ønskeligt. I dag er de allerfleste af sygekassernes medlemmer bundet til en bestemt læge et år ad gangen. Det gælder de tidligere såkaldte a-medlemmer, nu kaldes det jo „sygesikringen“. Og medlemmerne kaldes ikke mere a-og-b, men har

fået talbetegnelser, så det hedder 1- og 2-medlemmer. B-medlemmerne, der ikke står i de mindre bemidledes sygekasser, kan søge læge når og hvor, det passer dem. De har her et klart fortrin fremfor de godt 80 % af befolkningen, der står som sygesikringens 1-medlemmer.

Som før nævnt deltager de fleste praktiserende læger ikke i vagtarbejdet. I hvert fald ikke i byerne. Det er let forståeligt, for lægen, vi her taler om, har en arbejdsuge på 54 timer. Hertil må for næsten alle lægers vedkommende lægges 20–30 timer. Det er omtrent det dobbelte af, hvad arbejderne kræver i dag. Og lægens arbejde er vel lige så højt kvalificeret som andres. Han skal i alle tilfælde være vågen og arbejde med omtanke i alle døgnets timer.

Når vi har talt om patienternes frie valg af læge, må vi finde os i visse indskrænkninger heri. Vi får næppe lov til selv at bestemme, hvilken læge vi vil have til at undersøge og behandle os, hvis vi efter en glad aften bliver antastet af politiet. Nej, så bliver det uvægerligt embedslægen, der viser sig – eller måske hans stedfortræder. Bliver vi indlagt på sygehuset, må vi også finde os i de læger, der dukker frem her. Bliver vi indkaldt efter venerealoven, møder vi igen embedslægen. Og er vi endelig ansat i jernbaneetaten, får vi igen en læge tildelt, som vi ikke selv har valgt. Der kunne vel nævnes flere eksempler, hvor vi ikke selv får lov til at bestemme, hvilken læge vi ønsker at se. Det viser alt sammen, hvor udhulet det frie lægevalg efterhånden er blevet.

Man siger om jyderne, at de har lune. Vil man ikke tro det, kan et blik i morgenavisen „Jyllandsposten“ overbevise os om, at det virkelig er tilfældet. Rubrikken „Lune Jyder“ på bladets bagside har nu gået så længe, at vi snart kan alle de gamle travere udenad.

Jo, en del jyder (også sallingboere) har virkelig lune. Jeg kommer i samme forbindelse altid til at tænke på en bestemt mand, gdr. Ole Jensen, i Nannerup. De senere år boede han i Jebjerg. Ole Jensen var en benådet fortæller af anekdoter og småhistorier. Når Ole Jensen var til selskab, spillede han ikke kort, sådan som mændene næsten altid gjorde. Han

underholdt damerne, og det var damerne godt tjent med. Han var en velbegavet mand. Oprindeligt radikal, som mange sallingbønder, men senere en af Venstres førende mænd.

Ole Jensen havde over alt, og til enhver tid, ordet i sin magt, og han benyttede sig ganske naturligt ofte af sine taleevner. Som formand for sognerådet gennem længere tid var det jo helt naturligt, at han ofte måtte optræde.

Da man festede efter kirkerestaureringen i 1923 – med biskop og stiftamtmand til stede – tog Ole Jensen ordet som første taler. Jeg sad ved siden af min gamle vært, tømrer Kr. Steffen Pedersen. Han hviskede: „Do ær ett bång, bette Ole“. Nej, Ole Jensen var ikke bange. Han var en god repræsentant for den intelligente, velbegavede bonde i Salling, folk, som vi havde en del af, selv om de, der nåede Ole Jensen, let kunne tælles.

Når Ole Jensen svingede fra de radikale over til Venstre, var det dog vist på grund af påvirkning fra hans svoger, gdr. Esper Jepsen, Brøddinggård. Esper Jepsen var gennem mange år en førerskikkelse i Salling. Foruden at være landbrugskyndig direktør i Kreditforeningen i Viborg, besad han mange andre tillidshverv. Jeg har ved en festlig lejlighed hørt ham kåret til Sallings ukronede konge.

Jeg havde under min tid i Salling også kontakter i den radikale lejr. Her fandtes også fremtrædende folk. Mest kendt var vel Gudik Gudiksen på den store gård „Hesthave“ i Rødning sogn. Gudiksen var gift med en af Bertel Dahlgårds søstre, Mitte. Bertel Dahlgård, en overgang minister, der repræsenterede Salling i Folketinget fra 1920–1960, mødte jeg aldrig personlig. Han var også i den grønne ungdom elev på Jebjerg højskole. Men jeg var elev her vinteren før og efter Bertel Dahlgård. Min afdøde søster, Johanne Haugegaard, Skovshoved, Skive, var en af Bertel Dahlgårds varme tilhængere.

Jo, vist har jyderne lune. Men jeg har også mødt et par andre egenskaber hos dem, som i mine øjne slet ikke klæder dem ilde. En lille smule påholdenhed og lidt langsomhed i visse situationer (langsom reageren).

For mange år siden kom en lidt ældre kone ind til mig i Jebjerg for at tale om hendes helbred, der ikke var det bedste. Vi talte temmelig længe frem og tilbage. Tilsidst blev vi enige om, at hun ikke trængte til medicin i øjeblikket. Derfor ingen recept. Da hun kom, lagde hun en såkaldt sygeseddel på bordet. Den skulle jeg have som garanti for betalingen fra sygekassen. Da hun rejste sig, tog hun seddelen til sig igen, idet hun sagde: „Ja, men så skal De jo ikke have den her“. Når hun leverede seddelen tilbage til sygekassen, kunne hun få de 50 øre refunderet, som hun havde givet for den. Hun ræsonnerede, at når jeg ikke skrev recept, var der ingen grund til at betale for den sludder, hun havde fået, selv om jeg havde underholdt hende i ca. 1/2 time. Denne hændelse var jo ganske harmløs. Jeg tog ikke megen skade af at gå glip af det par kroner, jeg kunne have tjent, hvis jeg havde beholdt sygeseddelen.

Men jyden kan også nu og da reagere lidt langsomt.

En dag, da jeg kom hjem fra sygebesøg, stod en kvinde og en mand sammen uden for døren til konsultationsstuen. De så ud til at være jævnaldrende og så, som de stod sammen, ud til at ville ind samtidig. Jeg bad dem om at gå indenfor, hvad de gjorde uden ophævelser. Da vi var kommet ind, henvendte jeg mig til konen med en bemærkning om, at vi ville være galante, altså hende først, om hun ville lægge tøjet for den nødvendige undersøgelse. Jeg mærkede med det samme, at manden blev urolig, og så kom det: „Ja, men det er ikke min kone“. Jeg fik hurtigt manden ind i venteværelset ved siden af.

Jeg kendte ingen af de to patienter. Havde det været tilfældet, var min fejlslutning, at de var ægtefæller, naturligvis ikke forekommet. Heller ikke i dag har jeg nogen anelse om, hvem de to patienter var. Men det har senere undret mig, at ingen af dem gjorde indsigelse, da jeg inviterede dem ind samtidig. – Tilfældet var jo en helt banal hændelse, og fejlen var min egen, jeg burde have orienteret mig om de to patienters identitet, før jeg inviterede dem ind.

Der tales i vore dage så ofte om forholdet mellem patien-

ten og lægen, eller som man kort siger: Patient-læge-forholdet. Dette spørgsmål bliver hyppigt drøftet i lægekredse, og selv om der nu og da gør sig forskellige opfattelser gældende, er der en klar tendens til at ønske dette forhold så medmenneskeligt, som det kan blive. Det er flere gange hævdet fra betydende lægers side, at den personlige kontakt med patienten rummer lige så megen lægedom som det, at lægen behersker sit fag. En ældre anset kirurg har hævdet, at kniven kun besad de 50 % af helbredelsesmulighederne, den personlige kontakt med patienten besad den anden halvdel.

I mit forhold til patienterne har jeg altid følt mig som mellem ligemænd. Der, hvor jeg har færdedes, har jeg aldrig mødt nogen overklasse. Jeg kender ganske vist bedst forholdene på landet. Og her har jeg mange gange oplevet, at gårdejeren og indsidderen og arbejdsmanden godt har kunnet sidde ved det samme bord.

Det jag, enkelte demagogiske politikere har med at dele befolkningen i klasser, har ikke givet synlige resultater herude. De mennesker, der altid prædiker klassesdeling og klassehad, gør kun dette for selv at få gevinst. De gør det ikke for at hjælpe den påståede underklasse. Og findes der en underklasse i dagens Danmark, så er det i hvert fald den, der regerer landet.

På visse områder har patienten et klart fortrin frem for lægen. Det har patienten i hvert fald, når det gælder gensidig omtale.

Lægen må naturligvis være meget tilbageholdende i omtalen af sine patienter. Det binder lægeløftet ham til. Taler han alligevel om dem, er det gerne til andre læger, der har den samme tavshedspligt, som han selv har. Derimod er det en almindelig mening, at patienterne ofte og gerne taler om lægerne. Og her er der ingen grund til at lægge bånd på sin tunge, for her tynger ingen tavshedspligt, her er man kun bundet af de hensyn, som loven pålægger alle i omtalen af sine medmennesker.

Det er en uriaspost at være læge. Det kræver ikke blot et godt helbred, rent fysisk set. Det kræver også en vel af-

balanceret psyke. Men selv om disse betingelser er opfyldt, kan det næppe undgås, at vi nu og da begår fejltager.

Enhver læge har haft patienter, som han senere nu og da ville ønske at have behandlet anderledes.

Og enhver læge har haft tilfælde, hvor han undlod at handle, og hvor han senere fortrød dette.

„Der er kun én læge, som ingen fejltager præsterer – lægen uden praksis“. (Anker Aggebo: Allerede Hippokratis pag. 92, Grevas forlag, 1971).

Om »Jubellæreren« præsten Kr. Glud i Jebjerg

Af O. G. Konradsen

Niels Kristian Glud var præst i Jebjerg i 58 år. Han var født i Vildbjerg i 1835, hvor hans far, Hans Jacob Glud, dengang var præst, men i 1843 blev forflyttet „som sognepræst“ til Jebjerg-Lyby. Det gludske præstenavn var knyttet til Jebjerg-Lyby sognekald i 77 år og Jebjerg selv i 82 år, da Kr. Glud blev boende her til sin død som 90-årig i 1925.

Hans Jacob Glud betegnedes som rationalist. Der fortæltes en historie om at en biskop ved en visitats efter præstens prædiken tog fat og begyndte således: „Nu har vi hørt en hedensk udlægning af teksten, nu skal jeg give en kristelig“, hvorefter præsten dog sagde: „Jeg synes dog, min prædiken var god“. Det menes næppe at have været biskop Otto Laubs visitats – thi han omtaler i 1865 H. J. Glud venligt og skriver, at han er meget afholdt, men nu begynder at blive svag. Da han også var hengiven af sønnen og bl. a. også af sin fromme datter – der blev gift med pastor Kr. D. Konradsen i Navtrup, der betegnedes som den første grundtvigske forkynder i Salling.

Kr. Glud sluttede sig efter få år som kapellan hos faderen til den grundtvigske retning, navnlig under påvirkning af Konradsen. Efter Konradsens og pastor Kirkebyes i Lem bortrejse fra Salling blev Kr. Glud det samlende midtpunkt i den grundtvigianske bevægelse.

Biskop Laub, Viborg, skriver i sin visitatsbog: „at Glud er fortrinlig begavet, gennemtrængt af en kærligt til sit kald og en nidkærhed og en glæde som ikke kan andet end bære gode frugter. Hans prædiken (1865) var mig meget opbyg-

gelig, men jeg tror dog, at han udretter mere ved sit personlige forhold til menigheden. Han arbejder ikke i samme retning som nogle andre præster i denne egn, men dog til samme mål: at vække liv i menigheden – og står i venligt forhold til den. Sangen har i denne menighed været ringe i al den tid, jeg har kendt den“. 1869 siges: „Den gamle Glud har nu kun en del af konfirmandlæsningen. Med Kr. Glud er der foregået en mægtig udvikling. Hans prædiken var klart ordnet og omhyggelig gennemtænkt, holdt i et flydende – også velovervejende – sprog med en inderlighed og varme, som forklarede den store tilstrømning fra menigheden og den store omegn, hvorved han stadig kan glæde sig. Han ånder i sin sag, som er både den kristelige og den fædrelandske“ (f. eks. skyttebevægelsen). „Når jeg for 4 år siden bemærkede, at han ikke arbejdede sammen med kendte præster af „kirkelig“ retning på denne egn, da er der i denne henseende foregået en forandring med ham. Han er nu udpræget grundtvigianer, men overvejende en kærlig kristen, vis på sin anskuelses rigtighed, næppe åbent for andet, men med hjertet åbent for alle. Fornøjelig ungdom. Også med den tidligere ringe kirkesag er der foregået en glædelig forandring“.

Efter at Kr. Glud i 1873 efterfulgte sin far som sognepræst har næppe nogen præst i Salling haft større betydning end han til hans afsked i 1920. – Biskop Laub skriver i 1873: „Glud prædikede varmt, fatteligt og tiltalende. Mindre behagede mig hans katekisation, som mere var enetale end samtale, en gennemført udvikling af den grundtvigske teori: Kristi ord alene ved sakramenterne, næringen alene i nadveren. Talrig ungdom som svarede godt. God og vel ledet salmesang“.

Kr. Glud blev af Konradsen betegnet som „både barn og kæmpe“. Man kommer herved til at mindes Grundtvigs: „Vidunderligst af alt på jord, er Jesu Kristi rige“ . . . verset: „Med ordet skabes gode kår, for barnekæmper lave, så de kan le ad banesår, og springe over grave“.

Begtrup har bl. a. skrevet: „Fra Konradsens bortrejse til

sin død var Kr. Glud en åndelig provst for de yngre grundtvigianske præster i Salling og fører for grundtvigianerne“.

Kr. Glud holdt ikke blot gudstjenester i sine egne og omegnens kirker, men også kirkelige møder i Jebjergs og omegnens forsamlingshuse og også folkelige møder. – I Skivebogen 1925 skriver F. Elle Jensen f. eks. om Rødding: „I pastor Sodemanns (1880–85) korte embedstid tiltog sognebåndsløsningen til præsten Glud i Jebjerg i den grad, at man med sandhed kunne sige, han var den tid den egentlige præst for Rødding og Krejbjerg sogne...“. Om hans vidtstrakte foredragsvirksomhed kan jeg fortælle om en mand, jeg traf ca. 1920 på Lolland, der var flyttet til denne landsdels fede jord fra de magre jorder i egnen vest for Skive, han fortalte, at han som ungt menneske sammen med ligesindede med stor glæde havde hørt foredrag af Glud – „...vi ku' godt li' å hør' Gluj“.

I 1881 havde Glud medunderskrevet Askovadressen for regeringens anerkendelse af præstelig frihed, hvorfor han blev idømt 100 kr. i bøde ligesom de øvrige underskrivere.

Begtup skriver yderligere om Glud: „Han havde ikke noget „gejstlig“ over sig, ... det prøvende blik bag brillerne og hans hat ... alt var sådan at man mærkede, at man stod over for en folkelig præst med højskoleånden i sig“... „Livet i præstegården blev ikke meget forandret ved, at Kr. Glud blev husfader. Han var og blev hele sit liv pebersvend, og hans gamle mor, som blev 99 år gl., og som han lignede så meget, styrede huset for ham sammen med sin ugifte datter Kathrine. Disse to udmærkede kvinder gjorde hjemmet hyggeligt for Glud og hans vennekreds. Men på hans personlige væsen kunne det nok kendes, at han ikke havde nogen hustru. Hans kærlige og virksomme natur hindrede ham i at blive særling: Men der var noget snurrit i hans daglige optræden, som hans venner kom til at ynde, men som undertiden stødte folk der ikke kendte ham. Hans mærkelige lune ytrede sig i overraskende talemåder og tilsyneladende bidske ord, der dog aldrig var ilde ment. Man følte snart at der bag hans pudsige stiklerier var et overordentlig kærligt gemyt.“ Såle-

des udrød han engang iltet til en ung kapellan, københavner, da han hørte, han ikke havde læst Grundtvigs: „Påskeliljen“: „De skulle hænges“.

N. Clausen-Bagge fortæller bl. a. (i „Grundtvigske Banebrydere“): „Da det engang blev fortalt Glud, at en kvinde havde et dårligt rygte, svarede han: „Ja, hun er nu alligevel en god kristen kvinde – men hun skal engang imellem ha’ en bette røffel“. Han vedblev at være frisk og ungdommelig trods sin høje alder – og alvorlig i sin ligefremme tale: „Hvis man ikke er et ægte menneske, hvis der ikke er noget-somhelst af gudsbilledet tilbage i os, så er vi djævlø, og så kan vi ikke frelles“.

Hans folkelige indsats gav sig bl. a. udtryk i oprettelsen af det store forsamlingshus i Jebjerg og i medvirken ved oprettelsen af Jebjerg Højskole sammen med Axel Axelsen. – Hans ivrige udtalelser for skyttesagen gav engang anledning til en replik fra en ung mand: „Du skulle være krigsminister, morbror“. – Da jeg engang i hans høje alder spurgte ham, om han ikke mærkede alderens tryk, svarede han raskt: „Kun derved, at jeg ikke kan rende så stærkt som for henved 100 år siden – for da kunne jeg rende en hare op“.

Glud satte ikke sin lid til noget „gyldenårsrige“ her på jorden. Med hensyn til politiske og sociale foranstaltninger betegnede han dem som „fra den ene vejgrøft til den anden“. Han var dog en god venstremænd. Og kongeligsindet. Men han frabad sig ridderkorset, som blev tilbudt ham, antagelig gennem provst og bisp. – Da Axel Axelsen var kommet til Krabbesholm Højskole fik denne besøg af kong Fr. VIII, da han var på landerejse sammen med J. C. Christensen, og kongen overrakte Axelsen personligt ridderkorset. Folkelige skumlere udtalte sig imod, men Glud sagde, at det ville have været uhøvisk at sige nej, når korset ham gaves af majestæten personlig.

Han læste latin med unge mennesker, der af én eller anden grund skulle have tillægsprøve i dette grundprog. Han priste bondedrengenes „friske modtagelige hjerner“, fremfor de slidte, nedarvede akademiske. „Det skal være UG med kryds

og slange, ellers duer det ikke“, sagde han. Vi spurgte ham så lidt drilsk om, hvad han selv havde til sin eksamen. Det var „haud“.

I „Præster og Godtfolk“ (Kristeligt Dagblads forlag) omtalen fortæller Chr. Bartholdy en spøgefuld historie: „En præst i Salling holdt afskedsprædiken. Da han efter denne fulgte bag menigheden ud af kirken sad endnu en kone i en af kirkestolene og tudbrølede. Til trøst sagde præsten: „Græd ikke, I får nok snart en ny præst“, hvortil konen sagde: „Ja, men vi håår skywtet så tit, å de blywer ringer å ringer“.

Det kan ikke have været i Jebjerg-Lyby historien, det er forekommet, for der var ikke præsteskitte i ca. 80 år!

Derimod harmonerer Bartholdys historie måske bedre med Gluds udsagn engang: „Der er for tiden kun én duelig præst i hele Salling – og det er Westergaard“. (Den grundtvigske S. M. Westergaard i Durup-T. 1896–1901, i Hjerk-Harre 1901–16, i Skive-Resen 1916–23, derefter stiftsprovst og siden biskop i Ribe).

I Skivebogen 1925 lige efter Kr. Gluds død skrev hans egentlig ånds-ubeslægtede frænde, Jeppe Aakjær, der jo boede i Jenle i nabosognet i Gluds senere år, nogle virkelig i mange henseender velmente og følte mindeord om „Den gamle Præst i Jebjerg“. Han siger hertil: „Om Gluds præstevirksomhed er *jeg* ikke kompetent til at udtale mig; disse mindeord skal kun være viet hans rent menneskelige egenskaber“.

Aakjær skriver bl. a.: „En mærkelig livsbevæget præst var han, denne gamle herre med de lidt jomfrunalske, sært urolige bevægelser . . . Han havde stået fadder til det allermeste af det der skete i Midtsalling, såvidt det havde noget med ånd at gøre.“ – Aakjær beskriver omstændeligt flere af Gluds foretagsomheder og nævner herunder flere pudsigheder i Gluds væsen.

Hvordan Aakjær rent personligt betragtede ham er måske noget hen i det uvisse. Måske har han i sin ungdom set Glud, måske ved sit kendskab til sin gode ven, Esper Andersen på

Jebjerg Mejeri, måske på højskolen, idet han interesseret beskriver hans drastiske sagafortællinger, måske ved lån på sognebiblioteket i Gluds lille værelse i præstegården, hvor Glud hele sin præstetilværelse havde både studerekammer, sognebibliotek og sovekammer. – „Jeg har vel knap nogensinde trykket hans hånd; men er det ikke ofte det på afstand, der skænker os mest glæde – stjernerne, der er symbolet på al fjernhed . . .“ så nogen afstand i sind og væsen har der altså været.

„Med pastor Glud har Sallingland mistet sin sidste idealist; alle dem af hans art, han gennem tiderne har opammet, er forlængst gået forud for ham. De, der fulgte ham til graven, har han måske både døbt og konfirmeret, men de delte med ham hverken hans lykketetro eller hele hans øvrige sangvinske verdensopfattelse. Salling og vi alle har haft god brug for alt det solskin, der er strålet ud fra den gamle præstegård i Jebjerg . . .“ – sådan skriver Jeppe Aakjær kønt og digterisk.

Glud satte ikke pris på Jeppe Aakjærs „Leben und Gesang“ og virke på Jenle med de „mærkværdige“ store „folkelige“ møder. De modstred hans grundtvigske folkemøder – var dem imod. – Glud sagde engang. „Man kalder Aakjær for Sallings ukronede konge – men han er Sallings kronede klovn!“.

Mon Glud ikke også mærkede noget til den ændrede tidsånd? Selv om han ikke helt forstod den – eller i hvert fald ikke indlod sig med den.

Glud sagde kort før sin død: „Jeg har det så godt som et menneske kan have det“.

Der var mange med til hans begravelse. Pastor Steffensen, hans efterfølger som præst – men nu i en ny præstegård – talte bl. a. Hans ven og tidligere provst, nu stiftsprovst i Ribe, var vel med – og mon ikke biskop Gøtzsche i Viborg var med for at hædre stiftets „jubellærer“ – og mindes Gluds slægtning, Viborgbispen fra 1600'erne, Søren Sørensen Glud? – Var mon Jeppe Aakjær med? Vel ikke, da han i slutningen

af sine mindeord siger: „Jeg håber, at den salme er blevet sunget over den gamle præsts grav“, idet han nævnede „Grundtvigs „Kirkeklokke“: „Lifligst dog det klinger helst om høsten, i den stille svale aftenstund, gennem jorderig går himmelrøsten, kalder sjælen til sin hvile ind. – Kirkeklokke! når tilsidst du lyder, for mit støv, skønt det jeg hører ej, meld da mine kære så det fryder; han sov hen som sol i høst går ned“.

Sallings første grundtvigske forkynder 1858-1873 Pastor Kr. D. Konradsen

Af O. G. Konradsen

Kr. D. Konradsen blev født den 8. september 1823 i Roskilde som søn af inspektør L. Fr. Conradsen ved St. Hans Hospital og Bistrup Gods (Konradsen ændrede i navtruptiden C til K i henhold til Rask retskrivning og med små begyndelsesbogstaver; han aflagde da også sit von fra krigstiden).

Efter at være blevet teologisk kandidat var han en tid huslærer hos provst Nielsen i Kallehave. 1848 kom han i krigstjeneste i 3-års krigen, derefter gjorde han militærtjeneste i 1850-52 som løjtnant i Sønderborg, hvorunder han en tid i krigstilstand var kommandør i Capeln og havde både „hele borgerskabet og kleresiet“ under sig. – Derefter var han 1852-57 huslærer – „informatør“ – i en grevelig – Reventlowsk – familie på Pederstrup på Lolland.

Han havde hidtil ikke haft nogen åndelig forbindelse med kristendom, men her begyndte det at dæmre, bl. a. ved læsning af Søren Kirkegaard og ved L. Nannestad Bojsens prædikener i sognekirken i Vesterborg. Han bestemte sig så til at blive præst og fik ophold til praktisk præsteprøve hos provst Wolf i Hvejsel og til homolitisk prøve hos pastor Svendsen i Jelling, og hos ham fik han første indtryk af Grundtvigs anskuelse med „ordet direkte fra Kristi Mund“.

Konradsen blev derefter ordineret af biskop Laub i Viborg domkirke og blev udnævnt til hjælpepræst hos pastor A. Brasch i Junget-Thorum i Nordsalling, og hvor han blev fra 1858-63.

Brasch havde været længe i embedet – fra 1829 og blev til 1863. Han var rationalist. Men der var fra gammel tid hos almuen ærbødighed for kirken og tradition for at gå i kirke fra forgængeren pastor Almstrups tid.

Noget nyt brød nu frem med Konradsen og med hans prædiken i grundtvigsk retning. – „De tror vist, vi er hedninger allesammen, men vi er såmænd gode kristne“, sagde den stivsindede sognepræst til ham. Han var uden al forståelse for den måde, Konradsen ville arbejde på. Konradsens stilling blev derfor ikke let.

Et pudsigt rygte var også gået forud for ham. En mand i sognet havde været soldat under ham i Sønderborg lige efter krigen, og da han befandt sig i en bule, som Konradsen fik ordre til at rydde, måtte K. trække sablen og give vedkommende nogle slag på ryggen med den blanke klinge: – „så de fik nok en hård behandling af denne ny præst“.

Fr. B. Møller, søn af den betydelige præst Jens Møller i Grinderslev, der bl. a. var udgiver af Håndbog for Præster, skriver i sin erindringsbog, at han husker tydeligt, at da Konradsen rejste til sit embede, tog han på vejen dertil ind for at hilse på hans far, der nu blev hans provst, og han, der var kapellan hos faderen, og Konradsen kom straks op at diskutere og travede op og ned ad gulvet. De var uenige om omvendelsen, om man kunne tale om en daglig omvendelse, eller det var noget, der kun blev foretaget én gang“. – (Jeg vil mene, at min far, Konradsen, holdt på den daglige omvendelse efter sin anskuelse... og daglige trosbekendelse).

„Vi var sammen næsten hver uge“, fortsætter Fr. B. Møller, „alle glæder og sorger delte vi med hinanden. Som oftest holdt vi forsamlinger i fællesskab i gårde og huse, og mange fyldte stuerne; det friske vidnesbyrd om hans ord greb mange. Når vi havde sluttet en forsamling, kom den ene efter den anden og bad om, at det måtte blive næste gang hos ham eller hende“.

Hans prædiken vakte i begyndelsen ikke liden modstand, man var ikke vant til en levende forkyndelse. Men betydelig vækkelse fremkaldte Konradsens stærke røst i hele Nord-

salling. Den var mere skarp i begyndelsen end senere, da herligheden i troens og dåbens ord mere gik op for ham. Konradsen blev så sognepræst i Navtrup-Sæby-Vile fra 1863-73. Det var fattige sogne med mange fiskere mellem bønderne og med et ringe liv i kirkelig henseende. Forgængerer i embedet, pastor H. B. Thomsen (1853-63), var også rationalist. Konradsen skrev i liber daticus: „Der var ikke liv eller vækkelse at mærke her ved pastor Buhl Thomsens afrejse“.

Biskop Laub kalder i 1865 Konradsen „den egentlige bærer af den nordsallingske opvækkelse. Han er en alvorlig, energisk karakter, skarp afsluttet med alt hvad der ikke går ind under hans særlige betragtningmåde. Heraf bærer hans prædiken og hans hele færd et stærkt præg. Men hvor meget der således kan være hos ham, som jeg måtte ønske anderledes, har jeg dog ubetinget højagtelse for hans ærlighed og sandhedskærlighed, hans hele usnobbede og upyntede væsen, hans alvorlige og kraftige vilje, og jeg er overbevist om, at han trods sin ensidighed måske netop ved den, måske ved den modstand den vækker, udretter meget til Guds riges fremme i sin menighed og længere ud. Hvorledes hans forhold til folkekirken vil blive, dersom alvorligere konflikter skulle opkomme, det kan jeg ikke forudse, men at det er hans rigtige forsæt at undgå alt, hvad der kan føre til et brud, derom kan jeg ikke tvivle. – Veloplyst livlig ungdom. Levende menighedssang. Med embedsbøger og deslige er K. meget nøjagtig.“ I 1873, Konradsens sidste embedsår i Navtrup, skriver Laub: „Stor forsamling, ungdommen havde god kristendomskundskab, og K. prædikede med kraft og varme, bestemt i den bekendte retning“.

Mange gammeldags kirkelige betragtede grundtvigianismen som en hel ny religion.

Konradsen var den første man løste sognebånd til i Salling, og han var den første præst her, der gjorde opmærksom på højskolens betydning og fik adskillige unge sendt på Galtrup højskole på Mors. Han var den første, der holdt folkelige forsamlinger, mest i Navtrup præstegårdshave, men også

andetsteds. Ved sådanne lejligheder fik han fat på en eller anden, der havde et folkeligt ord at føre. Således talte en dag pastor Js. Lassen Knudsen, der da var præst i Aggersborg, og sønnen Jakob Knudsen var med som dreng. Han har siden fortalt, at han stod ude i haven og for de åbne vinduer inde fra stuerne hørte, at forsamlingen sang salmen: „Du som går ud fra den levende Gud, åndernes Ånd i det høje...“ med en sådan inderlighed og kraft at han aldrig havde glemt det.

Konradsen blev gift efter at have været i Junget et år med Sofie Begemann, der var datter af den tyske hofpræst i Schauenborg-Lippe. Han havde lært hende at kende, da hun var lærerinde på Knuthenborg, mens han var på nabogodset Pederstrup. Hun befandt sig glad ved de trange kår, de nu blev indviet i. Det første år havde de et par værelser hos præstens og spiste ved hans bord, siden boede de i et enkesæde udenfor. Hun havde en sangstemme som en operasangerinde og havde engang i sit hjemms fyrstehus sunget til akkompagnement af Franz Liszt. De var jo i Navtrup under 1864-krigen og fik tysk indkvartering. Man tog deres bedste ko fra dem. To unge løjtnanter fik de i kvarter, og da de gik rundt i præstens stue og betragtede billederne på væggen, faldt deres øjne på Sofie Begemanns. De spurgte da præsten om, hvem den dame var: „Meine Frau“ svarede han. „Må vi da ikke hilse på hende, det er vor kusine“. Hun ville imidlertid ikke hilse på dem, før de gav dem deres ko tilbage. Og så fik de den igen.

Hun tålte ikke i længden det barske klima i Navtrup og bukkede under for brystsyge i 1869. På hendes gravsten på kirkegården skrev Konradsen: „Hun troede på vor Herre Jesus Kristus, og han høster ikke sit korn grønt“. – Konradsen giftede sig anden gang i 1872 med Elise Glud fra Jebjerg præstegård, datter af H. J. Glud og søster til Kr. Glud.

Konradsen var gode venner med sin provst, C. P. Møller i Selde-Åsted, der var grundtvigsk og havde været seminarielærer hos L. C. Møller, men grundtvigianismen fik aldrig rigtig magt i hans sogne. Da K. og hustru var flyttet til

Hvirring, bad de provst M. og frue om at komme til dem og stå fadder til et af deres børn, ligeså bad de et år Js. Lassen Knudsen om at stå fadder til et barn, og også både Kr. Glud og Fr. B. Møller har været faddere hos dem.

Konradsens spor mærkedes længe efter i hele Salling. Et bevis på hans popularitet i selve sognet var, at han de sidste fem år blev sognerådsformand. Han arbejdede politisk imod grundlovsændringen 1866.

I Hvirring-Hornborg udvidede Konradsen en stor sognebåndsløserkreds i alle nabosognene til en hel grundtvigsk menighedssamling. Selvom han i kirkelig og folkelig henseende omgikkes flere valgmenighedspræster, tænkte han aldrig på selv at løse sig fra sit sognekirkeforhold – så biskop Laubs håb i så henseende gik altså i opfyldelse.

Han var meget praktisk indstillet. Ligesom han i Navtrup drev sin store præstegårdsavling, drev han den også i Hvirring. Han var også sognerådsformand, en tid amtsrådsmedlem i Skanderborg amt, skytteforeningsformand, medlem af Skytteforeningernes overbestyrelse i København, medlem af Dansk Kvindesamfunds hovedbestyrelse, formand for Hvirring Foredragsforening m. m.

Konradsen døde i 1903. Kr. Glud talte over ham ved begravelsen og begyndte sin tale således: „Af nåde er jeg det, jeg er, og Guds nåde imod mig har ikke været forgæves . . . Hvad var Konradsen? Han var for det første en kristen mand! – det vil sige en mand, som med et ærligt hjerte forsagede djævelen og alt hans og troede på Vorherre Jesus Kristus. Det var han af Guds nåde . . .“.

Otto Glud Konradsen.

Secondløjtnant Chr. D. v.
Conradsen fra 3-årskrigen
ca. 1859

Slaget ved Rønbjerg 1132

Af oberst *Niels Lunn*, chef for Nørrejydske Artilleriregiment – til 1971

Kære hr. Otto L. Sørensen.

I fortsættelse af så meget andet interessant samarbejde vil jeg gerne afæske Dem Deres mening om og kommentarer til følgende betragtninger.

Svend Aagesøn nævnte i sin korte Danmarkshistorie, at hans bedstefader Kristian havde tabt et slag til Kong Niels ved Rønbjerg, og da vi med regimentet kom til Skive, var det derfor naturligt at opsøge stedet. Vi havde endog en terrainsportskonkurrence for befalingsmændene i det meget særprægede og smukke område.

Jeg lærte derfor stedet indgående at kende – og måtte undre mig meget over Svend Aagesøns fortælling.

Hvordan skulle det være muligt, at landets Konge med en hær skulle komme i slag på dette af naturen så mærkeligt afskårne og afsides liggende sted, og hvorledes måtte en sådan kamp have udfoldet sig?

Kilderne hertil er få og ordknappe

Svend Aagesøn siger (Fengers oversættelse 1842): – at Erik Eriksøn ønskede at tage bod for sin myrdede broder Knud Eriksøn (Lavard) af Kong Niels, og at de ofte leverede hinanden slag.

„Det første slag de holdt med hinanden, stod ved Rønbjerg; her vandt Niels og fangede i samme slag min bedstefader Christjern, som han lod slutte i jærn og sende bort i forvaring til et kastel tæt ved Slesvig. Sidenhen blev der leveret en træfning tæt ved Onsild Bro. Det var et hidsigt slag, men Nielses parti gik atter af med sejren, så Erik og hans hær vendte ryg, og nær var han selv ved at blive gjort

til fange, havde ikke Bjørn, af sin navnkundige tapperhed kaldet Jærnside, tillige med min fader Aage – havde de ikke gjort, hvad de gjorde. Begge disse to mænd rejste en kraftig modstand og stod der så ubevægelige som støtter, skønt det regnede med kastespyd ned over dem.“ . . . „Heller ikke vege de af pletten, trods deres mange sår, før Kongen havde fået tid til at redde sig og komme ombord. Flux ilede de efter ham og fulgte med over til Skåne.“

Referencen til fader og farfader garanterer i sjælden grad for troværdigheden i fortællingens detaljer.

Selv om Bjørn og Aage har haft deres hjælpere med sig og altså dannet en mere forståelig bagdækning på en halv snes mand, så må mekanikken i Onsild-kampen være korrekt beskrevet.

Om Rønbjærg derimod jo kun lidt!

Noget mere facon på tildragelsernes større linier får man hos Saxo, der – trods hovedvægt på den personlige optræden, tale, tanke og moral – ret nøje og i en antagelig rækkefølge udvikler hele felttoget, som Erik fører mod Niels.

Med en enkelt støtte fra anden side er det kortfattet således:

1131. Umiddelbart efter mordet i Haraldsted et stormfuldt møde på Ringsted Landsting, hvor Erik og hans venner, Hviderne, rejser stemningen mod morderen – da Kongen synes at ville dække sin søn, så også mod ham.

Kongen giver køb og sender Magnus til sit Vestgøta kongedømme. Selv drager han til Jylland (Hvor?)

Her bestemmer han sig om og tilbagekalder Magnus.

Dette forøger fjendtligheden og oprøret. Erik får så mange tilhængere, at han vover at rykke åbenlyst ud mod Kongen – der synes ilde forberedt. Sted: Jelling Hede.

Kongen formår Ribe Bisp til at rykke ud for at mægle – våbenstilstand opnås, hvilket af Niels (Magnus?) udnyttes til at overfalde og splitte Eriks Styrke.

Foreløbig slået ud søger Erik at mobilisere 3'die part – den tyske Kejser, som er lensherre for afdøde, og som Niels i forvejen havde tirret. Han skal tiltrække sig Kongens opmærk-

Oberst Niels Lunn, Nørrejydske Artilleriregiment, Skive

somhed og kraft, men har sikkert selv været interesseret i, hvad der skete med hans Vassal. Erik samler i mellemtiden flåde hos sine venner (Sjælland?) En fælles operation – Kejseren til lands over Danevirke, Erik til vands ad Slien – mislykkes fordi Kongen let får rejst modstand mod de fremmede, der ikke synes om udsigten til *hård kamp* og vender om. Der betales bod og ydes anerkendelse i stedet.

Erik sejler sent på året til Slesvig hvor han indesluttet, indefryser, hjælpes og undviger. Der er noget uforståeligt heri. Mon Slesvig ved denne lejlighed kan være forvekslet med Hedeby (voldområdet), Sct. Jørgensborg eller Slisminneborgen? 1131/32.

Erik forsøger igen – denne gang har en betydende stormand Kristian, Svend Thrugotsøn's søn, taget hans parti og lovet at samle en *jydsk* styrke til samarbejde med Erik og dennes østdanske flåde.

Kristian er/var en af Niels Hirdmænd – ham, der slap med bøde, da han havde trukket sværd imod sin fælle i Kongens gård.

Disse forberdelser har taget foråret således, at også Kongen har mobiliseret en jydsk hær (Hvor?)

Saxo siger, at Kristian ville søge slag med Kongen, og at Kongen delte sin samlede styrke: en til lands mod Kristian, som han selv førte, og en til søs mod Erik under Magnus' kommando.

Træfningerne falder omtrent samtidig – til lands ingen stedsangivelse, men samme resultat, som Svend Aagesøn nævner.

Til søs ved Sejrø bliver Magnus' flåde pillet i stykker. Han slev undslipper. Erik lander i Jylland uden viden om Kristians kamp og nederlag. Erik lagde ind i Limfjorden, siger Saxo, i håb om sejr, erfarede Kristians nederlag og skyndte sig bort igen.

Resten har ikke interesse for vor sag.

Af Saxo har vi den bedste samlede operationsberetning, der har samme aldersmæssige „Pålidelighed“, som Svend Aagesøns – men ikke den direkte forbindelse med nogen af

deltagerne. Det er jo i 1190'erne, at de to herrer samler, tænker og skriver deres værker, så begivenhedernes aldersklasse er altså kun 60 år og den følgende nævnte 30 år.

Fra Grate Hede. – Se Skitse I

En tredje oplysning af betydning får vi nemlig en generation senere – ved optrækket til Grate-slaget.

Eriks søn Svend, med Aage Kristiansøn i sin styrke af rytteri, stod nord for heden overfor Valdemar Knudsøn, der med en stor fodfolkshær og et beskednere rytteri fra Østjylland stod syd for heden.

I følge Saxo skal Aage have presset Kong Svend til at angribe i stedet for at vige ud med den motivering, at hans folk ville forlade ham, hvis han lod deres gods (deres ejendomme) i stikken – samt at et rask angreb af kamprytteri ofte havde splittet store fodfolkstyrker.

Svend Aagesen kommer meget lidt ind på dette, for ikke at sige at han omhyggelig undgår at omtale slaget som andet end et faktum. Heri ligger der nok snarere en bekræftelse på Saxos bemærkning end det modsatte. Et brugbart, negativt udsagn havde krævet en detaljeret omtale med *andre* detaljer. Her er tale om „fortielse“.

Oprørernes hjemstavn

Hvis disse „ingredienser“ – som er de eneste nogenlunde holdbare, jeg har kendskab til – holdes sammen, får jeg deraf følgende:

Kristian må høre til en klan af stormænd, som i NV-Jylland: Salling-Mors-Thy, måske helt ned til Vinderup.

Dette område ville blottes, hvis Kong Svend Eriksøn gik tilbage N. f. vejgaflen ved vore dages Torning – f. eks. til Viborg, hvad der ville være det nærmeste mulige, hvis kamp ved Grate skulle undgås. Kong Svend havde selv ladet Viborg befæste.

Gods, der måtte ligge i vinklen Skern-Herning-Holstebro var blottet. Gods NØ for linien Hjarbæk-Viborg-Tange ville

ikke blive blottet. Der var kun gods nok til at representere enkeltpersoner mellem Grate Hede og Viborg–Tange, og næppe noget af betydning syd for linien Ryde–Skive.

Det område, hvor Kristians venner af stormænd, der ville formå at rejse en rytterske af rimelig størrelse, og øve indflydelse på bønderne i tilstrækkelig grad til en rejsning mod Kongen (Niels) må derfor ligge bag (N. f.) linien Ryde–Skive.

Måske kan man også betragte den kendsgerning, at der både i Hvidbjerg og Skive Kirke er kalkmaleri af Sct. Knud (Konge eller Hertug?) og uanset at disse er 200 år senere, som et tegn på en overleveret forestilling om tilhængerkreds. Kristians fader var Knud Konges hirdmand.

Og så skulle slaget ved Rønbjærg være klaret! – Nej langt fra. Kun forståelsen af hvorfor handlingsområdet overhovedet kan komme til at omfatte Rønbjærg – og at det må være dette Rønbjærg, som det drejer sig om.

Rønbjærg er ikke Kirken eller landsbyerne, men den høje bakke, der i dag ses midt og nord for linien Gl. Rønbjærg–Kirken. Den er så dominerende i landskabet, at det er rimeligt, at det er en kendt lokalitet, men heller ikke dette er jo nok. Vi må derfor undersøge de mulige operationer for at se, om og hvorledes disse kan have bestemt, at dette sted skulle blive skæringspunkt. Og dette må vi gøre til trods for, at vi ikke kender deres detaljer.

Rigspartiet

Kongen ved, hvad der foregår i hans rige. Det sørger hans „Gæster“ (efterretningsfolk) for.

Han ved at Østdanerne samler flåde i NV-Sjælland og at Kristians folk er i NV-Jylland.

Han kan ikke vide, hvilken af de to modstandere, der vil starte bevægelse først, men jo hurtigere han kan slå den ene, des bedre. Forenes må de ikke.

Den ene skal slås til søs, og den anden kan kun slås til lands. Den deling af sin styrke, som normalt er en forbrydelse, er altså her en nødvendighed, der bestyrkes ved, at Kongen endnu kan gøre regning på størst tilløb.

Han kan dog næppe være helt sikker på f. eks. dobbelt overmagt.

Men hvorfra starter man? Hvor er Kongen i udgangsposition?

I Slesvig er der både en Kongsgård og en Hertuggård – og en kongetro Bisp. Her havde Kong Niels en forhandling med Knud Lavard. Det var i Ribe at sammenstød og forlig samt Magnus' bryllup fandt sted før mordet.

Det var Ribe Bisp, der ved første oprør foretog den diplomatiske afværgemanøvre – der blev misbrugt. Det var ved Jelling, at Erik den gang søgte Kongen – eller sydligere.

Kongen var hurtigt ved Danevirke med hæren for at stoppe Kejseren.

Det er i Slesvig (Sct. Jørgensborg?) at Kristian sættes i forvaring efter nederlaget – og her tyer Kongen hen efter sit nederlag ved Fodevig.

Det tyder på, at *Kongen betragtede Slesvig–Ribe som sit ståsted.*

Magnus skraber derfor østkysten og måske Fyn for skibshold. Samlingssted må vælges så langt nord på, at man får flest mulig med – og ikke så langt, at flåden kan udmanøvreres. Saxo siger, at Aarhusbugten var stedet – hvilket er sandsynligt.

Landhæren må herefter forventeligt samles af Isted-, Ellum-, Barvid-, Varvid- og Hardsyssel.

Det kan nu ventes at Kongen marcherer ad *den centrale* hærvej for at holde sig i nogenlunde forbindelse med Magnus. Han må dog ved Engesvang bryde af for at kunne *følge den vestlige bred af Karup–Skive Å*. Han kan nemlig ikke med en stor hær indlade sig på vadesteder over denne vandrige og side ådal lige foran fjenden. Ved Skive ville det være ugøreligt og Kristian ville have alle fordele.

De har vist engang selv nævnt Esesvad (øst for byen?), men alene navnet fortæller, at det nok var blevet et „snavst“ foretagende.

Af de mange vanddrag er der kun passagen fra syd mod Estvad Kirke, som en hær i møde med en modstander ville

kunne indlade sig på. Denne, den umiddelbare, fremrykningsretning mod Kristians parti kan vi kalde: „Fra SØ“.

Kongen kan imidlertid også – af hensyn til samlingen af tropper – have valgt at *følge den vestlige vej* over Ribe – Varde og Hardsyssels tingsted: Holstebro – ganske simpelt for at sikre sig, at han nu også fik dem med sig til tiden. I borgerkrigssituation kan man aldrig være sikker nok. Kapten skifter let skulder!

Denne bevægelsesretning kan være uheldig, fordi den til- lader Kristian at rykke imod øst – mod Erik – imod at pris- give sin hjemstavn. Men hvad er vigtigst? – at forene kræf- terne for at vinde, eller ikke at komme af stedet for at passe på reden! For Kongen, der har sørget for Erik v. hj. af Mag- nus' flåde, er Kristians hjemstavn ikke uden interesse – selv uden Kristian. Den vestlige rute indebærer desuden den for- del, at der er større mulighed for overraskelse, hvis marchen ikke går alt for langsomt.

Denne fremrykningsretning kan vi kalde „Fra SV“.

Terrainproblemer i vest. – Se Skitse II

Spørgsmålet er nu blandt andet: Hvordan var passagemulig- heder over de store vandløb, f. eks. Skjern Å, i 1130? Var den skitserede fremrykning overhovedet mulig med større styrker, eller var vestlandet endnu inddelt i „båse“ mellem floderne?

Ved Rydhave var der lukket. Vinderup by eksisterede overhovedet ikke. Gik hovedvejen fra Holstebro til Salling da over: Hvam – Ryde – Godum – Sal – Havris Hede – Røn- bjærg til „Vejlen“ – Hvidbjærg, eller er der sandsynlighed for god vej på så tidligt et tidspunkt N. f. Skørsø over Trævel Å omtrent som nu?

At enkelt-personer har kunnet komme frem her, tvivler jeg ikke på, men her er tale om en hær.

Var der i Ejsing-området noget at lave gennemgående trafik for bortset fra forgængerne for Vinderupvold, Lang- tind og Vellum?, for der synes kun at være Raast (Raasted) Tønning og Ejsing af „gamle“ navne. Er det ikke anlægget

af „Kærgårdsholm“, der har åbnet denne trafiklinie, der ikke fører noget sted hen – direkte til en by. Den skyder så mærkeligt ind imellem Haasum og Rettrup.

Oprørernes Parti. Kristians forhold

På Eriks side er situationen den, at der vel er en aftale om samarbejde, men nederdrægtigt langt imellem parternes baser og mange forventelige forhindringer for møde.

Kristian må i kraft af sin stilling som en af rigets betydende mænd nøje kende Kongens udgangssituation og muligheder.

Han ved tillige, at han ikke er stærk nok til at operere på egen hånd.

Han må og skal derfor a) *holde sammen på stumperne* i en sådan position at b) han *lynssnart kan bevæge sig* til samling af kræfterne med Eriks, så snart han ved, at Erik er gået i land – og *hvor* det nu viste sig muligt.

Indtil da må han c) tillige sikre sig *beskyttelse* af tilhængerområdet således, at tilhængerne ikke bliver kyst ind i folden igen af Kongen – og, hvis det overhovedet er muligt, da d) også et *gunstigt sted*, således at han har chance for at overleve et kongeligt angreb.

Friheden til at vælge mellem muligheder for at tilfredsstille „c“ og „d“ er i nogen grad betinget af „b“: det muligt *aftalte mødested* med Erik.

Erik og Mødestedet

Erik kan ikke med sikkerhed vide hvor Kongens (Magnus') flåde samles – eller om det sker.

Han kan ikke vælge landgang sydligt for ikke at løbe ind i for stærk modstand inden han får forbindelse med Kristian – og han kan ikke vælge Aalborg, fordi han da vil spille den kostbare tid med marcher i et uinteressant Himmerland. Aarhus, Dyrså, Randers og Mariager er de rimelige muligheder.

At vove sig helt ind gennem Limfjorden og ned til Skive

Fjord ville være alt for risikabelt – hvis et helt uberegneligt held ikke skulle have fulgt ham.

Held fulgte Erik i starten. Magnus løb lige i gabet på ham ved Sejro – skib for skib, siger Saxo – og på grundlag heraf vandt Erik en så stor sejr, at han måtte kunne tillade sig at vælge landgangsted f. eks. i Aarhus, eller måske Horsens.

Mariager Fjord giver den korteste forbindelse til Salling, og kampen ved Onsild Bro angiver, at landgangstedet ikke blev sydligere.

Altså taler sandsynligheden for, at Mariager Fjord – trods den kongelige kaserne (Fyrkat) – har været aftalt med Kristian. Når Erik landede i „Hobro“, skulle Kristian f. eks. kunne rykke ham i møde til Viborg for at sikre såvel mødets gennemførelse, som at Eriks styrke blev gjort rede til landværts felttog – heste, transport af forsyninger o. s. v. – nok enkle sager den gang, men nødvendige alligevel. Og så – „Fremad!“

Der er af de anførte forhold derfor grund til at antage, at *Saxo har uret*. Landgangen skete ved Mariager Fjords inderste ende, på nordbredden for at sikre landgang, skibe og – i tilfælde af uheld – en eventuel hurtig indskibning. Dette sidste viste sig at blive nødvendigt.

Der kan endvidere udkastes den teori, at det er ved denne lejlighed og af denne grund, at Fyrkatborgen er blevet ødelagt – ikke som af romantiske sjæle foreslået: „af de plagede bønder“, men af Eriks tropper (der også var bønder!).

Marchvejen fra Onsild Bro til møde gik formentlig over Hvornum Vase – Vammen – Rødding – Viborg, der må have været nået, for der må være en slags sammenhæng hermed og at Bisp Eskild blev myrdet i Asmild. (Det var i øvrigt Kristians broder, der overtog dette embede kort efter.)

Kongen må have ramt Kristian, da Erik gik i land – hverken før eller senere – og så mødte Erik Kongen, men ikke Kristian i Viborg – og derfor det hurtige tilbagetog til skibene uden slag ved Viborg, der ellers sikkert ville have været navngivet.

De snævre tider er ganske interessante. Ingen rask rytter

når til Erik for at fortælle om katastrofen ved Rønbjerg inden hans fremrykning og møde med i det mindste Kongens fortrop. Og Kongen når ikke at møde Erik under udskibning. Det vidner om et ikke helt ringe stabsarbejde hos begge parter.

Forholdet imellem terrain og opgaveløsning. – Se Skitse III Hvis de lokale færdselsforhold har været således, som jeg her har antydnet, og hvis der er grund til at tro, at Salling-Mors 1130 på samme måde, som 200 år senere, har været livsrum for en viljestærk og sammensvejet klan af stormænd, der var bakket op af deres omgivelser, så synes Kristian at have valgt Rønbjerg som den *nøglestilling*, hvorpå han *spærrede* adgangen til Salling mod fremrykning fra SV eller hvorfra han *truede flanken* ved forsøg på adgang fra SØ – en stilling på en dominerende, jævn bakke, som var ypperligt egnet til *udgangstilling eller forsvarstilling* for rytteri, og hvorfra han *hurtigt kunne afmarchere* til Viborg med mindst mulig fare for at blive hængende i ådalhindringer. *Stillingens svaghed* lå på det taktiske område, idet mindst en af flankerne ville være udækket. Hans forsvar måtte derfor føres ved foregribende angreb under modpartens opmarch.

Hvis Kristians parti også har talt væsentlige dele fra Ejsing-området, så ville det have været sværere at finde gunstig stilling mod fremrykning fra SV – dog ville Bakken ovenfor Ryde Mølle, Trabjerg Bakker eller banken N. f. Sal Kirke kunne tænkes, afhængig af hvor færdselsvejen gik på den tid.

Kristian tabte! Årsagen kan være tilfældig – dårlig kampledelse, for ringe disciplin eller sort uheld, føreren fangen – men det mest ligetil er dog nok, at Kongen har haft tilstrækkelig med tropper til at overfløje ham. Rytteri, der taber, slipper som regel bort med mindre det bliver lukket inde af tropper eller terrain.

Kunne Kristian have valgt passet mellem Flyndersø og Estvad, nemlig hvis han havde sikkerhed for at Kongen kom

fra SØ, så havde den styrke, han sandsynligvis har kunnet råde over, været bedre faren. Så havde slaget blot næppe heddet „Rønbjærg“. Estvad var jo også et kendt sted, og det er manden med det lokale kendskab, der har navngivet det!

De fleste ting synes at tyde på, at Kongen kom fra SV og at Kristian ikke følte pligt til at dække Ejsing-området, samt at der på den tid ikke var nogen betydende vej over Trævel Å, men at hovedvejen fra Holstebrokanalen gik over Havris Hede, Vejle Høj til Hvidbjærg.

Alt i alt må man vist yderligere sige, at alle parter har vist, at de ikke var så ringe som hærførere, men nok vidste hvad de foretog sig.

Hvad mener nu De, Hr. Otto L. om de skitserede muligheder?

Tilplantningen i Flyndersø-området og anlæget af Jernbanen har vendt op og ned på meget i opfattelsen af Færdselslinier. Ligeså med omdannelsen af Ryde Å's udløb og anlæget af vej over Rydhøve og skabelsen af Vinderup by. Derfor spiller de lokale studier af de lokale slægter, landskabets udvikling og kendskab til lokal tradition så stor rolle.

Alt dette er De vist den nærmeste til at tage stilling til.
Deres hengivne *Niels Lunn*.

Konference med Otto L. Sørensen

O. L. S.: Jeg kan i og for sig godt tage tankegangen, men der er et par spørgsmål, som kræver en kommentar.

Estvad – Esd. Wath – er det ældste vadested syd for kirken – ikke øst for Skive Å. Der var et vadested ved Klodeborg, men det var vist *meget* besværligt.

Esdvad forsvandt, for udløbet fra Flyndersø blev lagt om for at forbedre engene. Vandmøllen ligger i dag 400 m syd for vandløbet!

Men allerede tidligere – i Middelalderen – var Holstebro-

vejen lagt over Skave – Sevel – Hjelm Hede – Estvad – Lund.

Vinderupvejen er jo ganske ny, så den kan slet ikke komme på tale.

Om der har været større overgang over Trævel Å ved Kærgårdsholm, kan jeg ikke sige, men det er næppe sandsynligt i så gammel tid. Kærgaardsholm syd for åen og Vellum nord for var i regelen på samme ejers hånd, men det skiftede noget, om man boede det ene eller det andet sted – og Kærgaardsholm er vist yngre end Vellum. Navnet siger jo også, at den lå i „kæret“ – altså mindre tilgængeligt.

N. L.: Med det forløb af den gamle Holstebro-vej skulle man altså passere 3 å'er, hvoraf de 2 sydligste passager yderligere var gennem pas, selv om af en vis bredde, nemlig Ø. f. Sevel og S. f. Estvad. Det ville have været rart at undgå for en hær, der kunne risikere at møde modstand.

Vejforløbet viser imidlertid, at der i tidlig tid i alt fald ikke var tanke om en hovedvej, der gik nordligere og mere direkte f. eks. over Ryde. Så ville denne nemlig have været udbygget. Denne gamle Holstebro-vej giver blot ikke anledning til at drage Rønbjerg ind.

Hvis man med hæren ønsker at gå udenom sumpede pas, er der kun Havris Hede tilbage – d. v. s. at man går over Sal.

Når jeg har fremdraget denne rute, så er det bl. a. fordi de ældre kort, der hviler på opmålingen i 1880–90, viser, at der på begge sider af jærnbanelinien NV for Estvadgaard Plantage er hedeveje, som skæres over af banen og altså er ældre.

De forbinder Rønbjerg med passet imellem Skaansø og Skallesø og videre til Sal. Dette pas er tørt.

Selv om disse vejspor ikke i sig selv er gamle, vidner de dog om at man i dette landskab har følt naturlig trang til at færdes i dette strøg.

Den nuværende vej fra Hvidemose Station til Gammel Rønbjerg synes derimod at være et nyere fænomen – vist nok affødt af nogen tørvefabrikation.

Har De noget imod disse betragtninger?

O. L. S.: Nej slet ikke. Jeg kender blot ikke de hedeveje, for alting derude er så uoverskueligt med alle de nuværende plantager.

Vedrørende Lundbro må jeg gøre opmærksom på, at der i 1956 blev fundet et kloster på nordskrænten – et kloster, der var ganske ukendt, og som jeg har skrevet om i Aarbogen 1957.

Der blev også fundet en hel masse begravede, maltrakterede lig. Klostret var fra ca. 1200.

N. L.: Ja, jeg har nu læst den artikel, og der er jo tale om mange begravede, men ikke om en „massegrav“ – altså krigsbegravelse. Det er nok rigtigt, som De antog i sin tid, at det er dem, der faldt for bøddeløksen i den senere Middelalder.

Stedet kunne ellers gerne have interesse og betydning i slaget. Da nederlaget var afgørende og føreren blev fanget, ville det kunne passe meget godt med, at man var blevet presset op i krogen mellem de to åer ved Lundbro. Så var det „bagdækningen“, det især gik ud over.

Men hvis Lund-overgangen var den vægtigste adgang til Salling i 1132, er det atter mindre let forklareligt, hvorfor Rønbjerg skulle spille en rolle – hovedrolle.

En besigtigelse i marken i dag viser, at der er megen sandsynlighed for bred passage i vandskellet ved Vejhløj mod Hvidbjerg.

A propos – højen har bonden pløjet ud, så kun en svag hævning 10 m Ø. f. vejen ses.

Tilsyneladende viser slagets eksistens os, hvor hovedfærdslsåren til Salling gik før Valdemarerne.

O. L. S.: Ja. Forholdene er i øvrigt meget uklare for dette tidspunkt.

Der er også fundet en økse på heden. Desværre kan jeg ikke sige af hvem og hvor, men den er omtalt tidligt i Aarbøgerne.

N. L.: Den opsøgte jeg viden om, straks da De fortalte det – men det er et sørgeligt, fælles træk for musæerne: at man i alt for mange tilfælde hverken har registreret finder eller fundsted, og så er fundet jo intet værd!

Det er således umuligt at få fastslået findested for blot én af alle de økser, der siges at stamme fra Grate-slaget, og hvad skal man så med dem?

De tabte våben spiller stor rolle for stedfæstelse af en kamps forløb.

Dem, der tabtes i slaget på kampstedet, bøjede de sejrende sig og samlede op. Det var deres bytte og jærn – især som våben – var kostbare sager. På valpladsen finder man ingen våben bag efter.

De bortkastede våben, kastede de flygtende i panik og for at lette sig – i en lang stribe i flugttretningen. De blev sjældnere fundet af forfølgerne, med mindre der opstod en ny, sammenhængende kamp et sted.

Det ville derfor være *afgørende vigtigt, om nogen kunne huske, hvor den økse blev fundet.*

Økser er i øvrigt ikke noget godt dateringsmiddel. 3-4 forskellige hovedformer breder sig samtidig over 3-4 hundrede år.

Og der var jo ingen massefabrikant, men mange kloge, erfarne smede med egne ideer, hvortil kom kyndige kunder, der bestilte værktøj efter eget hoved og håndslag.

O. L. S.: Ja, jeg er opmærksom på det og kan desværre ikke hjælpe med stedfæstelsen af den fundne økse.

Og der er vist ikke mere at bidrage med, for vi har ikke nogen sikker viden om folk i Salling fra den tid.

N. L.: Tilsyneladende har vi så fået det resultat, at det mest sandsynlige er:

- at Kongen er kommet fra SV,
- at Ejsing-området ikke har spillet større rolle som tilhængerområde for Kristian, og
- at hovedadgangen til Salling endnu har været „midt for“ over Hvidbjerg.
- Det er en ikke særligt urimelig tanke, at Lundbro-området netop er den lomme, de tabende er blevet drevet ind i – uanset at vi ingen lig har.
- Hvis Kongen skulle være kommet fra SØ, måtte det være sket *meget* hurtigt og *meget* overraskende, siden han ikke blev imødegået ved Estvad, til trods for at Kristians styrke *var* samlet.

Og hermed skulle det gådefulde slag ikke være så gådefuldt endda.

De spørger Dem selv i Deres artikel om årsag til et lille kloster på det mærkelige sted ved Lundbro, hvor banen nu går – kunne det tænkes, at netop et nederlag og mange drab kan have haft indflydelse – „mindekapel“ eller lignende? Det er åbenbart anlagt indenfor „børnebørnenes tid“ efter slaget.

Jeg indrømmer villigt, at der jo ikke haves grundlag for

en sammenkædning – men det kunne måske være en spore til undersøgelse.

O. L. S.: Ja, det er vist det meste der kan siges *om det!*

N. L.: Så siger jeg TAK fordi jeg – foruden Deres mange interessante og værdifulde arbejder og artikler, som jeg har haft så stort udbytte af – atter har måttet få fornøjelsen af en tankeudveksling med Dem.

Niels Lunn.

Otto L. Sørensen til minde

Historisk Samfunds „grand old man“, Otto L., som han kaldtes mellem venner, afgik ved døden på Skive sygehus den 31. juli 1975. Ved hans død blev forbindelsen til de store hedengangne dyrkere af den folkelige egnshistorie brudt. Han var den sidste i en række af styrelsesmedlemmer, der havde rod i den lokalhistoriske tradition her på egnen, der talte folk som H. C. Strandgaard, Carl Hansen, Jeppe Aakjær, Gudmund Schytte, Olesen Husted, Chr. N. Krogh, I. C. Krogh, N. P. Bjerregaard, Ejnar Poulsen m. fl.

Medens de fleste af disse fortrinsvis forskede i og beskrev Salling og Fjends' historie, blev Otto L. Sørensen i særlig grad fødebyens historiker, det meste af sit liv bosat i forældrenes lejlighed i byens hjerte, til det sidste tålmodigt plejet af sin søster frk. Magda Sørensen, der på mange måder bistod ham også i det historiske virke.

Otto L. Sørensen var født 26/2 1891 i Skive som søn af købmand Andreas Sørensen og hustru Severine Christine Erichsen. Efter skolegangen blev han uddannet som boghandlermedhjælper og virkede som sådan en årrække udenbys, men sygdom tvang ham til at opgive dette erhverv, til held for Skive by, hvor han bosatte sig varigt, og hans evner blev taget i brug på flere felter inden for forenings- og kulturlivet.

Allerede i 1933 blev han styrelsesmedlem og kasserer i Historisk Samfund, tillidshverv som han røgtede til sin død. I 1940 indtrådte han som medredaktør af Skivebogen, hvor han allerede debuterede som forfatter i 1927. I en lang årrække var han medredaktør af årbogen og bidrog selv med

en række artikler fra by og egn. Han påtog sig også det store redaktionelle arbejde med udgivelsen, samt det ikke mindre byrdefulde hverv med distribueringen. Samtidig ledede han Samfundets daglige administration, så han en årrække næsten var identisk med Historisk Samfund for Skive og omegn.

Også på andre felter inden for lokalhistorien var han produktiv. I perioden fra 1948 til 1969 redigerede og udgav han juleheftet „Jul i Skive“, der var et skattet bindeled til skibonitter bosat langt fra hjemmet.

Det var et savn for mange, at dette populære julehefte måtte gå ind i 1969. I en lang række artikler udmøntede Otto L. her sine forskningsresultater, i topografiske skildringer, der omfattede alle byens miljøer; ikke mindst de gamle købmandsgårde havde hans hjerte. Hans omfattende personalhistoriske kendskab var en forudsætning for de fleste ting, han satte på prent. Lensmændene på Skivehus dyrkede han gennem flere år. – En særlig byhistorisk værdi rummer

disse julehefter ved et væld af fotografiske gengivelser, som Otto L. som den første her på stedet forstod værdien af. Han fik reddet et uvurderligt negativmateriale fra tilintetgørelse og ydede en pionerindsats på dette område. Stoffet blev bl. a. udmøntet i de to billedhefter Gamle Skive I og II, der forlængst er udsolgt.

Grundlaget for hans skribent- og udgivervirksomhed var bl. a. de store dokument- og billedsamlinger, der gennem årene hobede sig op på loftsværelserne i Frederiksgade 4, hvor han også havde sit beskedne soverum. Han stillede aldrig store materielle krav til tilværelsen, lejligheden, som han beboede til sin død, henstod urørt som i forældrenes tid, og ingen fik lov til at trænge ind i hans historiske værksted.

Der blev dog også tid til andet for litteraten, som han kaldte sig. Bl. a. var han i sine unge dage medlem af bestyrelsen for H.K. og har skrevet et jubilæumsskrift for forbundet.

Han var siden sin soldatertid en gæv forsvarsbroder og redigerede medlemsbladet – at han også var en habil dilettant-skuespiller kan måske undre en og anden, men han færdedes hjemmevant i teatermiljøet i Håndværkerforeningen.

Hans udadvendte virke gav ham mange venner og bekendte, ikke blot i Skive, men over det ganske land og ud over landets grænser. Han hørte med til bybilledet i den indre by, og når han ved forårstide ombyttede den legendariske bowler med stråhatten, vidste alle, at vi havde passeret den 1. maj.

Ydre anerkendelse fik han aldrig meget af i levende live, men en eftertid vil vide at påskønne den pionerindsats han øvede i den by, som få kendte bedre end han.

Hans navn vil til sene tider være optegnet i Skives *annaler*.

Styrelsen.

NAVNEREGISTER

Tallene henviser til sidetal

A

Almstrup, præst 97.
Alstrup, Svend 40.
Andersdatter, Johanne 43.
Andersen, Anders 29.
Andersen, Andreas 29.
Andersen, Christen 29.
Andersen, Christen 46.
Andersen, Christen, forstander 41.
Andersen, Else Kirstine 52.
Andersen, Esper, mejerist 93.
Andersen, Inger 28.
Andersen, Jacob, fæster 31, 35.
Andersen, Kathrine 29.
Andersen, Mette Marie 29.
Andersen, Peter 29.
Andersen, Sophie Marie 29.
Andersen, Søren (Storgaard) 28, 29, 30.
Arreo, Hans Ditlevsen, præst 41.
Axelsen, Axel, forstander 61, 62, 64, 91.
Axelsen, Drejer Aage, redaktør, cand. polit. 62.

B

Bak, Frederikke Sofie 48.
Bak, Peder Jensen 48, 49.
Bak, Ole Pedersen 31.
Balling, Ejner 52.
Balling, Inge Marie 52.

Balling, Laust 75.
Balling, Mads 52, 53.
Bartholdy, Chr., præst 93.
Bartholdy, Christoffer, landsdommer, etatsråd 12, 15.
Begemann, Sofie 99.
Begtrup, forstander 90.
Bertelsen, Frede 66.
Bertelsen, Svend Vagn 57.
Bilgrav, Christian 31.
Bisgaard, Alfred 56.
Bisgaard, Erna 56.
Bisgaard, Orla 56.
Bisgaard, Per 56.
Bjørn, Jernside 102.
Bloch, Morten Madsen, præst 23.
Boeck, præst 59.
Brasch, A., præst 96, 97.
Broby-Johansen, R., forfatter 73.
Brunow, Hans, præst 41.
Brunow, Anna Eriksdatter 41.
Brunow, Matthias, selvejer 41.
Brunsgaard, Alfred 48, 49.
Brunsgaard, Astrid 48.
Brunsgaard, Kristian 48.
Baastrup, Skat, overlæge 80.

C

Cathrine Pedersdatter 29.
Christensdatter, Ane 48.
Christensdatter, Johanne, 41, 50.
Christensen, Christen 44.
Christensen, Frederikke 51.

Christensen, Jacob, fæster 41.
Christensen, I. C., konsejls-
præsident 92.
Christensen, Johanne 54.
Christensen, Jørgen 54.
Christensen, Maren 54.
Christensen, Melchior 46.
Christensen, Niels 54.
Christensen, Ole 29.
Christensen, Peder 55.
Christensen, Severin 46, 58.
Christensen, Verner, tømrer 58.
Clausen-Bagge, N. 92.
Clemmensen, Mogens, arkitekt
13, 14.
Conradsen, L. Kr., inspektør 94.
Corneliussen, Jens 46.

D

Dahlgaard, Bertel, minister 85.
Dahlgaard, Jensine 33.
Dath, Axel Goul 49.
Degn, Søren Nielsen 52.

E

Eskildsen, Ane 34, 35.
Eskildsen, Arne 35.
Eskildsen, Bernhard 35.
Eskildsen, Carl 35.
Eskildsen, Emil 35.
Eskildsen, Jens Chr. 34, 35.
Eskildsen, Laurids 35.
Eskildsen, Rita 35.
Eskildsen, Signe 35.
Eriksøn, Erik 101, 108, 109, 110,
111.
Eriksøn, Svend, konge 105.
Espersen, Peder 105.

F

Falk, Edith 20.
Falk, Kathrine 20.
Falk, Ole 20.
Falkner, G. P. T., lærer 45.
Finderup, Søren 31.
Fredriksen, Jens 50.
Frederiksen, Kr. 50.
Fr. VIII.

G

Gandorph, Mogens 43.
Gavl, Søren 31.
Gjedde, Dorthe 42.
Glob, Niels, biskop 23.
Glud, Anton 35, 45.
Glud, Anna Lise 45.
Glud, Dorthe 45.
Glud, Elise 99.
Glud, Hans Jacob, præst 45, 88,
90, 99.
Glud, Ingeborg 45.
Glud, Jens Peter 45.
Glud, Johanne 45.
Glud, Kathrine 45, 91.
Glud, Niels Jørgen 45.
Glud, Niels Kristian 69, 70, 90,
91, 92, 94, 99, 100.
Glud, Søren Sørensen, biskop 94.
Godsk, Søren P. 46.
Goul, Christen Sørensen 31, 32,
33.
Goul, Jens Christensen 43.
Goul, Laust 46.
Goul, Laust Peter 33.
Goul, Karen Sørensdatter 33.
Goul, Kristian Sørensen 34.
Gravesen, Jensine Agnete 58.
Gudiksen, Gudik, gdr. 85.
Gøtzsche, biskop 94.

H

Hansen, lærer 59.
Hansen, A. Johs., provst 76.
Hansen, Mette Kirstine 46.
Hansen, Svend 47.
Hansen, Viktor, læge 80.
Haugaard, Johanne 85.
Hendriksen, Søren 53.
Hendriksdatter, Grethe 53.
Himmelstrup, lærer 59.
Hinnerup, Else 57.
Hviderne 101.
Høegh, P., godsejer 42.
Høstgaard, Knud 58.

I

Iversen, Kirstine 34.

J

Jacobsen, Anders 31.
Jacobsen, Asger Storgaard 49.
Jacobsen, Birgit Storgaard 49.
Jacobsen, Jacobine Sophie 36.
Jacobsen, Jep 41.
Jacobsen, Kirsten 49.
Jacobsen, Villads 35.
Jensdatter, Gjørred 28.
Jensdatter, Johanne 50.
Jensen, Anders 28, 41.
Jensen, Ane Elisabeth 46.
Jensen, Anton 44.
Jensen, Ejner 51.
Jensen, Elle F., forstander 91.
Jensen, Else Marie 45.
Jensen, K. Enna, fhv. førstelærer
5, 19, 20.
Jensen, Jens Peter 49.
Jensen, Maren 28, 33, 34.
Jensen, Martin 52.
Jensen, Mariane 34.
Jensen, Mette Kathrine 29.
Jensen, Niels 46.
Jensen, Peder 48.
Jensen, Ole, gdr. 84.
Jensen, Ole Ejner 49.
Jensen, Sophie 28.
Jensen, Søren 28, 31, 50.
Jensen, Th., lærer 45.
Jeppesdatter, Karen 42.
Jeppesen, Niels, smed 31, 52.
Jepsen, Esper, gdr. 85.
Jespersen, Chr. 50.
Jespersen, Jens 50.
Johnsen, Andreas 35.
Johnsen, Birthe 36.
Johnsen, Gert 36.
Johnsen, John 36.
Johnsen, Jørgen 36, 47.
Johnsen, Karl Fr., 36.
Johnsen, Madsine 36.
Johnsen, Marie, f. Neidhardt 36.
Johnsen, Villads 36.
Josefsdatter, Bodil 53.
Josefsdatter, Karen 53.
Josephsen, Bodil 53.

Josephsen, Jens 53.
Josephsen, Karen 54.
Jørgensen, Ane Marie 46.
Jørgensen, Jens Chr., murer 57.
Jørgensen, Hans P. 46.
Jørgensen, Kaj 56.
Jørgensen, Maren 54.
Jørgensen, Marie Andrea, f.
Neidhardt 36.
Justesen, Mikael 49, 51.

K

Kjærulff, Chr. Fr. 52.
Knud Lavard 107.
Knudsen, Jacob, præst, forfatter
64.
Knudsen, Valdemar 105.
Kolstrup, A., lærer 44.
Konradsen, Kr. D. 96, 97, 98, 99,
100.
Konradsen, Otto Glud 96.
Korsholm, lærer 59.
Kristensen, Ane 56.
Kristensen, Ane Marie 40.
Kristensen, Amalie 56.
Kristensen, Anna Katrine 57
Kristensen, Evald 65, 66.
Kristensen, Ivar, dragon 43.
Kristensen, Mogens 56.
Kristensen, Marius, dr. 10, 15, 19.
Kristensen, Troels 53.
Kristian 101, 104, 108, 110, 111,
116.
Kristiansøn, Aage 105.
Kristoffersen, Kristian 34.
Kruse, Enevold Thygesen 19.
Kæstel, valgmenighedspræst 59.

L

Ladefoged, Christen Christensen
44.
Ladefoged, Jens Andersen 44.
Ladefoged, Johanne 44.
Lange, godsejer 23, 30.
Larsen, Arne 57.
Larsen, Jørgen 57.
Larsen Stevns, Niels, maler 70,
73.

Laursen, Anna 51.
Laursen, Chr. P. 51.
Laursen, Niels 31, 46, 54.
Laursen, Peder 51.
Laustdatter, Else Marie 44.
Laustsen, Karen Marie 54.
Laustsen, Knud 49.
Laustsen, Laust 54.
Laustsen, Mette Marie 54.
Laustsen, Niels 54.
Laustsen, Tage 54.
Laub, Otto, biskop 88, 96, 98.
Lavard, Knud Eriksøn, hertug
101.

Lundgaard, Christen 57.
Lundgaard, Laurids 57.
Lundgaard, Magne 57.
Lundgaard, Martha 57.
Lundgaard, Mogens 57.
Lunn, Niels, oberst 101.
Lønborg, Elisabeth Kirstine 55.
Lykke, lærer 59.
Lykke, Kr., spillemand 46.
Lykke, Dorthe Pedersdatter 47.
Lykke, Mette 47.
Lykke, Peder 46, 47, 48, 49.
Lykke, Peder P. 31, 47.

M

Mackeprang, historiker 48.
Madsdatter, Ane 45.
Madsen, Ane 35.
Madsen, Chresten 56.
Madsen, Christian 50.
Madsen, Else 56.
Madsen, Gerda 56.
Madsen, Jens C. 46.
Madsen, Johanne 50.
Madsen, Karen 35, 50.
Madsen, Kirsten 50.
Madsen, Kirstine 45.
Madsen, Lars 35.
Madsen, Laust 50.
Madsen, Mads 35, 50.
Madsen, Villads 31, 35, 50.
Magnus 101, 108, 109.
Malthesdatter, Karen 49.
Maren Poulsdatter 42.

Marsvin, Else Jørgensdatter 19.
Mehlsen, Else 46.
Mehlsen, Jens 46.
Melchior, præst 59.
Melchior, Chr., sadelmager 46.
Melchior, Chr. Christensen 46.
Mossing, Christine 52.
Mølberg, fabrikant 77.
Møller, Arne 56.
Møller, Fr. B., præst 97, 100.
Møller, Gerda 56.
Møller, Joseph 46.
Møllersdatter, Helvig 43.

N

Nannestad, N. Bojesen, præst 96.
Niels, konge 101, 107.
Nielsdatter, Karen 54.
Nielsdatter, Mette 54.
Nielsdatter, Mette Kirstine 46.
Nielsen, provst.
Nielsen, Anders 51.
Nielsen, Ane 47.
Nielsen, Ane E. 50.
Nielsen, Arne 47.
Nielsen, Asta 57.
Nielsen, Carl 57.
Nielsen, Christian 52.
Nielsen, Elisabeth 56.
Nielsen, Enevold 46.
Nielsen, Finn 50.
Nielsen, Gudrun 50.
Nielsen, Hans Erik 57.
Nielsen, Henriette 67.
Nielsen, Henry Kr., dyrlæge 67.
Nielsen, Hilda 50.
Nielsen, Inga 57.
Nielsen, Johannes 34, 46, 47.
Nielsen, Karl Kr. 40.
Nielsen, Knud 50.
Nielsen, Laurids 50.
Nielsen, Marinus B. 57.
Nielsen, Melchior 50.
Nielsen, Mette.
Nielsen, P. Gudiksen 52.
Nielsen, Simon 50.
Nielsen, Thor 31.
Nielsen, Uffe 50.

O

Olesen, Dorthé 48.
 Olesen, Jens 48, 49.
 Olesen, Mette 48, 49.
 Olesen, Malthe 48.
 Olesen, Peder 48.
 Opstrup, A. 52.

P

Pedersdatter, Dorthé 48.
 Pedersen, Agnete 57.
 Pedersen, Alfred 40, 46, 58.
 Pedersen, Anders 28.
 Pedersen, Carl P. 49.
 Pedersen, Christen 31.
 Pedersen, Ejler 40.
 Pedersen, Harald 57.
 Pedersen, Henry 40.
 Pedersen, Jens 52.
 Pedersen, Jens Leth.
 Pedersen, Kr. 40.
 Pedersen, Kr. Steffen 85.
 Pedersen, Laurids 56.
 Pedersen, Mary 40.
 Pedersen, Mette 46, 58.
 Pedersen, Mette Kirstine 47.
 Pedersen, Niels Chr. 52.
 Pedersen, Svenning, forstander
 61.
 Pedersen, Svend Dam 56.
 Pedersen, Søren 49.
 Poulsen, Petrine 52.
 Petersen, Anna 48.
 Petersen, Carl, spillemand 46.

R

Rasmussen, Ane Marie 49.
 Rasmussen, Arnold P. 57.
 Rasmussen, Dorthéa 57.
 Rasmussen, Peder 57.
 Rasmussen, Peter 57.
 Reenberg, J. P. 52.
 Rosing-Hansen, overlæge 88.

S

Sct. Knud 106.
 Schou, Ane 43.

Schou, Jeppe Christensen 43.
 Schütte, Gudmund, dr. phil. 67,
 68.

Sejbjerg, Anders 58.
 Severinsen, P., præst 10, 15.
 Slot, Jens Laursen 46.
 Simonsen, Karen 48.
 Simonsen, gartner 46.
 Simonsen, Malthe 31, 48.
 Simonsen, Simon 48.
 Skov, Børge 57.
 Skov, Elna 57.
 Skov, Erik 57.
 Skov, Sigvaldt 57.
 Skovsted, Oluf 56.
 Smed, Christen 50.
 Steffensen, præst 94.
 Stisen, Aase 36.
 Storgaard, Asg. 49.
 Storgaard, Astrid 36.
 Storgaard, Christen 30.
 Storgaard, Christen Peter 30.
 Storgaard, Grethe 49.
 Storgaard, Jens Peter.
 Stærdahl, Laust 49.
 Stærdahl, Petrea 34.
 Svansø 55.
 Svansø, Christensen 55.
 Svansø, Elisabeth 55.
 Svansø, Jens 55, 57.
 Svansø, Jens Lønborg 55.
 Svansø, Kirstine 55.
 Svansø, Peder 55.
 Svansø, P. Chr. 55.
 Svend Aagesøn, historieskriver
 101.
 Svendsen, præst 96.
 Sørensdatter, Anna Cathrine 35.
 Sørensdatter, Karen 32.
 Sørensen, Anders 31.
 Sørensen, Christen Peter (Stor-
 gaard) 30 b.
 Sørensen, Christen 54 a.
 Sørensen, Else 58.
 Sørensen, Holger, murer 57.
 Sørensen, Inger 30.
 Sørensen, Jenny 30.

Sørensen, Laurids 46.
Sørensen, Mariane 55.
Sørensen, Mette Cathrine 30.
Sørensen, Niels 34, 43, 55.
Sørensen, Olga 30.
Sørensen, Otto L. 101, 112, 120.
Sørensen, Ove 57.
Sørensen, Petrea 46.
Sørensen, Søren (Storgaard).

T

Thomsen, H. P., præst 98.
Thomsen, Fr. 50.
Thordal, Else 52.
Thordal, Inge Marie 53.
Thordal, Just 52.
Thordal, P. Chr. 52.
Thorsen, Agnes 57.
Thorsen, Kristen 57.
Thrugotsøn, Svend.
Traberg, Johannes 52.

U

Uldall, J. F. C. 19.

V

Vangsgaard, Helga 49.
Villadsdatter, Sofie 35.
Villadsen, Chr. 46, 50.
Villadsen, Johanne 50.
Villadsen, Kjeld 56.
Villadsen, Madsine 50.
Villadsen, Vagn, købmand 56.
Villadsen, Valborg 56.
Villadsen, Søren 31.

W

Westergaard, S. M., biskop 93.
Wolf, provst 96.
Worsø, provst 42.
Worsaae 17.

Ø

Øl, Jens 31.
Østergaard, Mads P. Jacobsen
50.

AA

Aage 105.
Aakjær, Jeppe 64, 65, 66, 93, 94.

INDHOLD

<i>Kaj Enna Jensen: Lihme kirke</i>	4–20
<i>Ole P. Colding: Grove gårdhistorie</i>	21–59
<i>Jens Svendsen: Udpluk af erindringer fra Salling og Skive</i>	60–87
<i>O. G. Konradsen: Om „Jubellæreren“ præsten Kr. Glud i Jebjerg</i>	89–95
<i>O. G. Konradsen: Sallings første grundtvigske forkynder 1858–1873 pastor Kr. D. Konradsen</i>	96–100
<i>Niels Lunn: Slaget ved Rønbjerg 1132</i>	101–117
<i>Styrelsen: Otto L. Sørensen til minde</i>	118–120
Navneliste	

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Pastor Johs. Bang, Østertorv 4, Skive.

Fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive.

Arkivar Sv. Mortensen, Norgårdsvej 6, Skive.

Fru Kirsten Aakjær, Skovvænget 6, Skive.

Bibliotekar Carl Langholz, Biblioteket, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Fru Karen Strøm Hansen, Villaparken 6, Skive.

Sem. lektor Helge Stavnsbjerg, Lindevænget 44, Skive – (kasserer).

Revisorer er direktør G. H. Pedersen, Skive Markfrøkontor, og direktør Vald. Overgaard.

I foreningsanliggender bedes man henvende sig til Sv. Mortensen, Norgårdsvej 6, Skive.

Oplag af ældre årgange af Skivebogen haves af følgende årgange: 1930 – 31 – 33 – 34 – 38 – 39 – 40 – 42 – 43 – 45 – 46 – 48 – 49 – 50 – 51 – 54 – 71 – 74. Pris for medlemmer kr. 15 – ellers kr. 20.

SKIVEBOGEN

Samfundets tillidsmænd i sognene i Salling og Fjends:

Hindborg Herred:

Dølby: Gdr. W. V. Johannesen, Brødkær, Øksenvad, Tlf. Skive 52 19 86.

Hem: Gdr. Christen Clausen, Lundgaard, Tlf. Hem 2.

Hindborg: Gdr. Volmer Pedersen, Tlf. 142.

Hvidbjerg: Pens. Søren Nørgaard, Hvidbjerg.

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen Skole.

Skive Landsogn: Jens Vester Kristensen, Skjoldborgvej, Skive.

Volling: Frederik Refsgaard, Volling, Tlf. Balling 139.

Nørre Herred:

Breum-Grinderslev: Gdr. Harald Knudsen, V. Breum, Tlf. 94, Grinderslev.

Junget-Thorum: Gdr. Jens Chr. Foged, Hinnerup, Thorum.

Selde: Førstelærer K. E. Nielsen, Selde, Tlf. 108.

Harre Herred:

Fur: Museumsforstander Brejner Jensen, Nederby, Fur.

Kirkeby: Købmand Aage Østergaard, Kirkeby, Tlf. Roslev 130.

Roslev: Sparekassedirektør Hans Kr. Jepsen, Roslev.

Rødding Herred:

Balling: Lærer Rud Kjems, Balling.

Haasum: Gdr. Jakob Refsgaard Hansen, Tlf. Ramsing 108.

Krejbjerg: Gdr. Aage Dalgaard Mikkelsen, Krejbjerg, Tlf. 43.

Lem: Forhv. Gdr. Chr. E. Bjerre, Lem, Tlf. 139.

Ramsing: Forhv. Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing.

Fjends Herred:

Feldingbjerg: Gdr. Pinderup Sørensen, Tlf. Højslev 396.

Vridsted: Ingeniør Madsen, Vridsted, Tlf. 65.

Vroue: Gdr. Sv. Trankær Amstrup, Vroue pr. Skive.

Ørum: Lærer S. Bilstrup, Ørum Skole, Tlf. Lund 172.

Ørslev-Kloster: Tømrermester N. Baunhøj, Lund, Tlf. 209.